

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasna Lipužič

Mentor: izr. prof. dr. Iztok Simoniti

**DIPLOMATSKI PROTOKOL:
koncepti, metode in prakse**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2008

ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujem mentorju, izr. prof. dr. Iztoku Simonitiju za njegove neprecenljive nasvete, ideje in strokovno pomoč pri pisanju tega dela.

Prav tako se za izčrpen pogovor in kasnejše vsebinsko lektoriranje naloge zahvaljujem nekdanjemu šefu protokola Republike Slovenije in dolgoletnemu diplomatu, gospodu Željku Jegliču.

Posebna zahvala gre tudi moji mami in Juretu, ki sta mi skozi celoten študij in pisanje naloge stala ob strani in spodbujala.

KAZALO

1	UVOD	1
2	HIPOTEZE IN METODOLOŠKA IZHODIŠČA	5
2.1	Hipoteze	5
2.2	Metodološka izhodišča	5
2.2.1	Opredelitev predmeta	5
2.2.2	Opredelitev ciljev	6
2.2.3	Uporabljena metodologija	6
3	HISTORIČNI PREGLED	7
3.1	Zgodovina diplomacije	7
3.2	Zgodovina protokola	17
3.3	Kodifikacija diplomatskega prava	26
4	PODROČJA DIPLOMATSKEGA PROTOKOLA	32
4.1	Privilegiji in imunitete	32
4.1.1	Nedotakljivost	35
4.1.1.1	Osebna nedotakljivost diplomatskih predstavnikov	35
4.1.1.2	Nedotakljivost prostorov in stanovanja diplomatskega predstavnika	37
4.1.1.3	Nedotakljivost arhivov in dokumentov misije	39
4.1.1.4	Svoboda komunikacije	39
4.1.2	Sodna imuniteta	40
4.1.2.1	Imuniteta pred kazenskim sodstvom	41
4.1.2.2	Imuniteta pred civilnim in upravnim sodstvom	41
4.1.2.3	Imuniteta pred dolžnostjo pričanja	43
4.1.2.4	Privilegiji diplomatskih predstavnikov	44
4.1.3	Trajanje diplomatskih privilegijev in imunitet	47
4.2	Prednostni red	49
4.2.1	Državni prednosti red	50
4.2.2	Prednostni red med vodji diplomatskih misij	52
4.2.3	Prednostni red znotraj diplomatske misije	53
4.2.4	Prednostni red v diplomatskem zboru	54
4.2.5	Pravila prednosti po državah	55
4.2.6	Prednosti v konzularnem zboru	56
4.3	Diplomatska korespondenca	59
4.3.1	Oblike pisnega dopisovanja	60

4.3.2	Vabila	66
4.3.3	Posetnice.....	67
4.3.4	Titule in naslavljanje	69
4.4	Ceremonial	71
4.4.1	Prihod in odhod vodje diplomatske misije.....	74
4.4.2	Uradna srečanja.....	77
4.4.3	Sprejemi in ostale diplomatske pogostitve.....	79
4.4.4	Oblačenje.....	83
4.4.5	Uradno žalovanje.....	85
4.4.6	Zastave	86
4.4.7	Darila.....	86
4.4.8	Kršenje protokolarnih in vljudnostnih pravil	88
5	MEDNARODNE ORGANIZACIJE	91
5.1	Razvoj in pomen mednarodnih organizacij.....	91
5.2	Privilegiji in imunitete mednarodnih organizacij.....	94
5.3	Reševanje sporov.....	97
5.4	Prednostni red.....	99
6	MODERNIZACIJA PROTOKOLA	106
7	SKLEP.....	114
8	SEZNAM LITERATURE IN VIROV.....	119
8.1	Literatura	119
8.2	Viri	122
8.3	Časopisni članki	123
8.4	Svetovni splet	123
8.5	Osebni pogovor	123

Seznam kratic

ASEAN	Zveza jugovzhodnih azijskih držav
DKDO	Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih
DKKO	Dunajska konvencija o konzularnih odnosih
DKPDMO	Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja
EU	Evropska Unija
ICJ	International Court of Justice (Meddržavno sodišče v Haagu)
ILO	Mednarodna organizacija dela
KDM	Konvencija o specialnih misijah
KMP (ILC)	Komisija za mednarodno pravo (International Law Commission)
KSM	Konvencija o specialnih misijah
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
OPEC	Organizacija držav izvoznic nafte
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
RS	Republika Slovenija
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SZO	Svetovna zdravstvena organizacija
UNRWA	Agencija ZN za pomoč in zaposlovanje palestinskih beguncev na Bližnjem vzhodu
UL OZN	Ustanovna listina Združenih narodov
Ur. l. RS	Uradni list Republike Slovenije
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik
ZZZ	Zakon o zunanjih zadevah Republike Slovenije

1 UVOD

Število držav, ki med seboj na novo vzpostavljajo stike in jih redno tudi vzdržujejo, je v zadnjih letih močno poraslo. Ker je cilj držav, da tovrstno sodelovanje poteka po čim bolj zanesljivih in utečenih poteh, upoštevajo vrsto pravil, ki takšno komunikacijo omogočajo. Države so se obvezale upoštevati določene konvencije o medsebojnih odnosih in s tem spoštovati splošno priznana pravila obnašanja. Ta pravila imenujemo **protokolarna pravila** in so od nekdanje predstavljal pomembno sestavino diplomacije. So orodje, ki slednji zagotavlja normalno in utečeno delo, z njihovo pomočjo pa se država v mednarodni skupnosti predstavlja in uveljavlja. Nemalokrat je diplomatski protokol tisti, ki ublaži nastala nesoglasja in obenem državam zagotovi, da se medsebojni odnosi navkljub razhajanjem nadaljujejo.

Diplomatski poklic je eden izmed starejših, kar dokazuje vrsta zapisov o mirovnih sporazumih in zavezništvih, najdenih na starodavnih napisih in spomenikih. Sprva je bilo izvajanje diplomatskih odnosov resda omejeno le na posamezne dogodke, kot so poroke in pogrebi. S potrebo po pogostejšem komuniciranju in z odločitvijo po uvedbi stalnih misij oz. predstavništev pa se je veliko spremenilo tudi v samem načinu diplomatskega sodelovanja in izvajanja. Ker protokol predstavlja enega izmed sestavnih delov diplomacije, ni nič čudnega, da je tudi sam prisoten v meddržavnih odnosih od prazgodovine dalje. V prvem delu naloge bomo podali pregled razvoja pojmov diplomacije in protokola, saj poznavanje njunega zgodovinskega razvoja pripomore k njihovi umestitvi v politični prostor in izvajanju danes. Nenazadnje so protokolarna pravila in postopki prisotni toliko časa z določenim razlogom – **zagotoviti čim manj trenj in nesporazumov ter maksimalno učinkovitost diplomatskega delovanja**. Sodobna protokolarna pravila in postopki imajo torej svoj izvor v zgodovinski tradiciji in običajih, načelih mednarodnega prava in diplomatski praksi (povzeto po Osolnik, 1998: 141). Obenem bomo omenjena pravila in postopke v prvem delu naloge postavili tudi v pravni okvir, kar pomeni, da bomo ugotovili, katero področje sodobnega mednarodnega prava danes regulira izvajanje diplomatskega protokola in ceremoniala ter s katerimi pravilniki.

Diplomatski protokol je širok pojem in kot tak se nanaša na skupek uradnih in družbenih pravil, na podlagi katerih države gradijo in ohranjajo medsebojne stike in odnose. V ožjem pomenu pa protokol zajema štiri glavna področja: **imunitete in privilegije** diplomatskih predstavnikov, **prednostni red** (*preseans*), **uradno korespondenco** in **ceremonial**. Področja so med seboj povezana in soodvisna.

Privilegije in imunitete diplomatske misije uživajo zato, da lahko kvalitetno opravljajo svoje delo in naloge, brez kakršnegakoli vmešavanja in oviranja lokalnih oblasti. "Vodja misije mora delovati v interesu svoje države," sta prepričana Wood in Serres (1970: 46), kar pa mu omogočajo ravno privilegiji in imunitete. Predpisani so z nacionalnim zakonom in z načelom recipročnosti pa tudi s celotnim korpusom t. i. diplomatskega prava, med drugim z Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih (1961), Dunajsko konvencijo o konzularnih odnosih (1963), Konvencijo o specialnih misijah (1969) in Konvencijo o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja (1975)¹. Nedvomno privilegiji in imunitete predstavljajo *conditio sine qua non* uspešnega in mirnega delovanja vsake diplomatske misije.

Prednostni red oz. njegovo upoštevanje je eno osnovnih protokolarnih pravil. S prednostnim redom se vsakemu diplomatu dodeli mesto, ki mu pripada po funkciji in senioriteti, in s tem zagotovi določeno hierarhijo znotraj diplomatskega zbora. Travnik (2004: 81) ugotavlja, da v mednarodnih odnosih prihaja do resnih zapletov zaradi neupoštevanja prednostnega reda. Prav zaradi tega bomo v nalogi natančno predstavili njegov zgodovinski razvoj, prakse nekoč in danes, opisali prednostni red znotraj diplomatske misije in diplomatskega zbora kot tudi njegovo izvajanje v odnosih s političnimi osebami in suvereni ter opisali postopke ob nenamerni kršitvi.

Diplomatska korespondenca kot tretje področje diplomatskega protokola zajema široko polje, od različnih oblik uradnega in neuradnega pisnega in ustnega komuniciranja, izbire primerne jezika ter še mnogo drugega, tudi pravilno naslavljanje. Predstavlja torej široko polje, katerega poznavanje nedvomno olajša delo vsakemu diplomatu.

Kot četrto področje bomo opisali ceremonial, pravila in predpise, ki določajo nek obred. Ker ta temeljijo na nacionalnih običajih in tradiciji, se nemalokrat razlikujejo od države do države. Za njihovo pravilno izvajanje skrbi služba za protokol, vsekakor pa je naloga vsakega diplomata, da se zaradi spoštovanja države prejemnice z njim tudi seznaní.

V osrednjem delu naloge bomo podali splošen pregled vsakega posameznega področja, njegovih značilnosti nekoč in danes ter tudi različnega izvajanja določenih pravil v

---

¹ Celoten seznam obstoječih konvencij in pravilnikov bo predstavljen v poglavju 3. 3.

posameznih državah. Pomembnost poznavanja in pravilnega izvajanja vseh omenjenih vidikov protokola bomo ponazorili tudi s posameznimi primeri kršitev, tako v mednarodni kot slovenski praksi. Kršitve ali spodrseljaji na tem področju imajo namreč lahko **negativne posledice za meddržavne odnose ali celo na izvedbo zelene zunanje politike**. Osolnik (1998: 141) je prepričan, da lahko protokolarni spodrseljaj povzroči "hudo zamero in užaljenost, onemogoči normalno delo posameznega diplomata, vrže slabo luč na celotno diplomatsko predstavništvo [...] ter morda celo prizadene odnose med dvema državama". V izogib tovrstnim neprijetnostim v izvajanju protokola je pomembno temeljito poznati njegovo zgodovino, razvoj, pravila in načela ter ustaljene prakse in postopke. Rdeča nit naloge bo torej podati čim natančnejši pregled vseh zgoraj omenjenih štirih vidikov diplomatskega protokola in obenem opozoriti na določene spremembe v njegovem izvajanju danes.

Po 2. svetovni vojni smo bili priča hitremu porastu različnih medvladnih in mednarodnih organizacij. Zaradi svoje potrebe po čim manj motenem oz. oviranem funkcioniranju se tudi te v svojem delovanju poslužujejo različnih protokolarnih načel, predvsem tistih s področja privilegijev in imunitet ter prednostnega reda. Če navedemo kot primer samo Organizacijo združenih narodov (OZN), ki je po mnenju Vukadinovića (1995: 57) pravzaprav postala najpomembnejše središče komuniciranja, je razvidno, da je obseg ter dejavnost vladnih mednarodnih organizacij danes del vsakdanjih političnih in mednarodnih aktivnosti. Predstavniki teh organizacij, prav tako kot diplomati, predstavljajo stališča svojih vlad ter posredujejo njihove zahteve. Vendar njihovih privilegijev in imunitet vseeno ne moremo enačiti z diplomatskimi. Wood in Serres (1970: 259) razlog za to vidita v samem namenu diplomatskih privilegijev in imunitet, ki diplomatom omogočajo svobodo pri njihovem delovanju in jih zato tudi zagotavljajo zakoni držav. Njihovo delovanje se lažje nadzoruje, saj je njihovo število manjše. Po drugi strani je število predstavnikov mednarodnih vladnih organizacij mnogo večje, zaradi česar slednje ne razpolagajo s suverenostjo in niso zaščitene z zakonom oz. se njihova zakonska podlaga razlikuje od tistih z diplomatskih misij. Predvsem je pomembno, še ugotavljata (Ibid.), da se primeri dodelitve privilegijev in imunitet natančno preučijo za vsako posamezno organizacijo in njene potrebe. Zaradi vsega omenjenega je potrebno, da v nalogi **opredelimo tudi protokolarne vidike vladnih mednarodnih organizacij** ter jih hkrati primerjamo z diplomatskim protokolom. Predvsem nas zanima, kateri vidiki protokola so se uveljavili v mednarodnih vladnih organizacijah in ali obstajajo morebitna razhajanja v njihovem izvajanju.

Nedvomno se je v teku stoletij in z razvojem diplomacije **obenem razvijal tudi protokol**, čeprav mnoga načela vljudnosti, pomembnost vrstnega reda ter osnovna pravila primerne obnašanja, ostajajo bolj ali manj nespremenjena. Pa vendarle je do sprememb prišlo in **nekatero so protokol in njegova pravila konkretno spremenile**. V 19. in 20. stoletju smo bili priča vrsti političnih in tehnoloških sprememb. Tako so bila, na primer, osebna srečanja voditeljev držav pred 19. stoletjem zaradi slabih prometnih povezav in logističnih omejitev dokaj otežena. V 20. stoletju smo lahko opazili porast števila srečanj na vrhu (*summitov*), deloma tudi zaradi zgornjih razlogov, in le-ti so prav tako prinesli določene protokolarne spremembe oz. nakazali nove smernice v njegovem izvajanju. Ko je predsednik Washington polagal temelje ameriškemu protokolu in je soprogi Marthi zaupal vodenje službene rezidence, verjetno ni pomislil, da bodo ženske nekoč zasedale mesta ambasadork in drugih vidnejših diplomatskih mest. Tudi zaradi večjega števila mest, ki jih zasedajo ženske, je v protokolu, predvsem na področju prednostnega reda, že prihajalo do zapletov in posledično smo že bili priča nemalo prilagoditvam in spremembam. Te je, nenazadnje, prinesla tudi nadgradnja komunikacijskih sredstev, v zadnjem času predvsem faksov, elektronske pošte ter videokonferenc, ki je omogočila drugačne, predvsem hitrejše načine diplomatskega dopisovanja in komuniciranja. Internet pa je dopolnil tudi načine pridobivanja informacij. Natančno, kakšne so te spremembe in v kolikšni meri so vplivale na dogajanje v diplomaciji, bomo opisali v tretjem delu naloge. Preučili bomo tudi, kako **se omenjene spremembe odražajo na slovenski protokolarni praksi**, ob čemer bo pomembna tudi **opredelitev elementov diplomatskega protokola Republike Slovenije**.

V sklepnem poglavju bomo preverili dane hipoteze ter jih potrdili oz. zavrgli, kot tudi podali sklepne misli o razvoju teorije diplomatskega protokola – **konceptih**; o načinih izvajanja protokola – **metodah** ter o dejanskem izvajanju protokola – **praksah**.

2 HIPOTEZE IN METODOLOŠKA IZHODIŠČA

2.1 Hipoteze

Zaradi kompleksnosti naloge in treh obravnavanih področij znotraj glavne teme bomo postavili več hipotez. Bistveni sestavni del magistrske naloge bo natančna predstavitev štirih vidikov diplomatskega protokola ter njihovo izvajanje v demokratičnih državah. Pri tem si kot izhodiščno hipotezo postavljamo:

2. a **"Diplomatski protokol je okvir, v katerem se odvija pretežni del diplomatskega delovanja in se v mednarodni skupnosti držav izvaja na podoben način, brez večjih razlik. Pravila so poenotena in redkokje dopuščajo večja odstopanja."**

2. b V 20. stoletju je prišlo do velikega tehnološkega napredka, prav tako pa sta obe svetovni vojni povzročili reorganizacijo svetovne politične scene. Sočasno so se razvijali tudi določeni vidiki protokola. Kot drugo hipotezo torej postavljamo trditev, **da je protokol kot sestavni del diplomacije v zadnjem stoletju doživel nekaj večjih in vrsto manjših sprememb, ki so prispevale k modernizaciji in zmanjšanju formalnosti v izvajanju protokola.**

2. c Protokol, predvsem področji privilegijev in imunitet ter prednostnega reda, je ključnega pomena tudi za delovanje številnih mednarodnih vladnih organizacij. Te so porasle predvsem po koncu druge svetovne vojne in so danes pomemben dejavnik mednarodnega političnega dogajanja. **Načela protokola, ki se izvajajo v mednarodnih vladnih organizacijah, se kljub določenim stičnim točkam razlikujejo od načel diplomatskega protokola, se težje definirajo ter so specifična glede na potrebe posameznih organizacij.**

2.2 Metodološka izhodišča

2.2.1 Opredelitev predmeta

Predmet analize je opredelitev konceptov, metod in praks štirih vidikov diplomatskega protokola kot sestavnega dela diplomacije. Pri tem nameravamo izpostaviti različne protokolarne prakse (državni protokol, protokol vladnih mednarodnih organizacij, OZN) ter opozoriti na napačna izvajanja in morebitne posledice.

2.2.2 Opredelitev ciljev

Cilj naloge je na enem mestu podati natančno analizo diplomatskega protokola, od njegovega zgodovinskega razvoja, opredelitve in pomena štirih vidikov (imunitete in privilegiji, prednostni red, uradna korespondenca in ceremonial) do izvajanja protokola v vladnih mednarodnih organizacijah. Na podlagi takšne analize je naš cilj tudi osvetliti spremembe v protokolarni praksi in orisati, kako se te spremembe odražajo v mednarodni skupnosti držav, s poudarkom na Sloveniji.

2.2.3 Uporabljena metodologija

Pri proučevanju navedene problematike bomo v magistrskem delu uporabili naslednje pristope in metode raziskovanja.

- **Historično metodo**, s katero bomo raziskovali tendence v zgodovinskem razvoju določenega pojava (predvsem pri zgodovinskem pregledu temeljnih raziskovalnih pojmov in razvoju različnih protokolarnih sistemov v različnih državah).
- **Analizo in interpretacijo primarnih virov** (dokumentov, pogodb, ustav, zakonov, konvencij in sporazumov) in s tem ustaljenih metod tolmačenja oziroma razlage virov.
- **Analizo sekundarnih virov**, s katero bomo s pomočjo knjig, člankov in poročil opredelili glavne pojme in opisali različne vidike diplomatskega protokola.
- **Primerjalno metodo** za ugotavljanje skupnih značilnosti in razlik v izvajanju diplomatskega protokola v demokratičnih državah.

3 HISTORIČNI PREGLED

Namen pričujočega poglavja je prikazati in analizirati zgodovinski razvoj pojmov diplomacije in protokola kot dveh tesno prepletajočih se institucij mednarodne politike. Njuna umestitev v zgodovino ter njuno prilagajanje zgodovinskim situacijam in spremembam sta ključna za razumevanje in položaj diplomacije in protokola, kot ju razumemo danes. Zaradi njune tesne povezanosti oz. neločljivosti, protokol namreč lahko opredelimo kot enega ključnih vidikov diplomacije, ju je nemogoče obravnavati ločeno, saj so spremembe ene institucije nedvomno vplivale na spremembe in razvoj druge. Mikolić (1995: xix) kot nalogo diplomacije navede sporazumevanje držav o različnih vrstah politik in interesih v mednarodnih odnosih. Diplomatske misije zagotavljajo vse potrebne informacije in stike med vladnimi in mednarodnimi organizacijami, le-te pa lahko normalno opravljajo svoje delo le z upoštevanjem primernih predpisov in splošno veljavnih mednarodnih pravil (Ibid.). Natančneje torej, z upoštevanjem pravil kurtoazije² in protokolarnih pravil.

Z razvojem diplomacije in protokola so se kodificirala, sicer dokaj pozno, tudi pravila diplomatskega prava, ki urejajo področje diplomatskih misij in predstavnikov, prednostnega reda, privilegijev in imunitet ter drugih diplomatsko-protokolarnih pravil. Slednje bomo predstavili v tretjem delu tega poglavja.

3.1 Zgodovina diplomacije

Beseda ima koren v grški *diploma*, kar je dobesedno pomenilo list, prepognjen na pol (iz *diploos* – dvojen). V starem Rimu je beseda pomenila odlok oz. odredbo, pozneje pa se je uporabljala za listino o podelitvi kake pravice, naslova ali časti. Vukadinović (1995: 15) omenja tudi, da naj bi se izraz *diplomatie* po nekaterih francoskih virih začel uporabljati 1774.

Obstaja ničkoliko definicij diplomacije, kar navsezadnje ni presenetljivo, upoštevajoč njeno dolgo zgodovino, naloge in kompleksnost. Satow (1979: 3) je pri tem zelo kratek in jo opiše kot opravljanje posla med državami na miren način. Prav tako jo jedrnato definira Janković (1988: 9), in sicer kot "vodenje zunanje politike države ali več držav". Znani angleški

---

² Kurtoazija ali etiketa sta pojma, ki se zamenljivo uporabljata za opis vljudnostnih pravil družabnega obnašanja. Ibler (citirano v Simoniti, 1994: 20) jih opiše kot "comitas gentium" ali pravila mednarodne vljudnosti (*courtesy, courtoisie internationale, Höflichkeit, Völkersitte*). V Stari Grčiji se je kot sinonim uporabljal izraz *protokollen* – pisni predpisi za ceremonial. Več o tem v poglavju 3. 2.

diplomat Sir Harold Nicolson (1988: 4–5) si definicijo sposodi kar v Oxford English Dictionary: "*Diplomacy is the management of international relations by negotiation; the method by which these relations are adjusted and managed by ambassadors and envoys; the business or art of diplomatist.*"

S tem, da diplomacija v svojem izvajanju predstavlja neke vrste večščino, se strinjajo mnogi avtorji (Nick, 1997; Wood in Serres, 1970; Satow, 1979, Shea (citirano v Nick, 1997)), ne glede na njihove različne definicije. Prav tako ni dvoumno, da je bila diplomacija oz. njena začetna oblika prisotna, že preden so se pojavili prvi zapisi o njej. Izoblikovati se je začela takrat, ko so plemena izrazila željo po medsebojni komunikaciji. Ta se je v primitivnih ljudstvih izražala predvsem z željo po širjenju ozemlja in plenjenja zaradi splošnega pomanjkanja dobrin. "Večna dilema v teh odnosih je bilo vprašanje vojne in miru," pravi Benko (1987: 16), nadvlado pa so si plemena in kasneje državne tvorbe poskusile zagotoviti ali z medsebojnim sodelovanjem ali z nasilnim odvzemanjem ozemlja ter ugrabljanjem delovne sile.

Že v obdobju **7000–5000 let pred našim štetjem** (pr. n. št.) so se v mestnih državicah **Eridu, Nipur, Uruk** in **Sumerija** na porečjih Tigrisa in Evfrata za reševanje konfliktov posluževali diplomacije (Benko, 2000: 17–18). Odpošiljali so odposlance, ki naj bi razreševali konflikte in sklepali mirovne in zavezniške pogodbe. Visoko stopnjo diplomacije je bilo okrog leta **1400 pr. n. št** moč zaslediti tudi v **Egiptu, Siriji** in **hetitskemu kraljestvu**. Predvsem je bila izredno razvita korespondenca med vladarji teh treh ozemelj, Egipt je imel celo posebno državno pisarno, ki se je ukvarjala s tovrstno diplomatsko korespondenco (Potemkin I, 1947: 6–10). Med najbolj znane primere korespondence sodi t. i. *tel-al-amarnska* korespondenca, ki jo v večini predstavljajo pisma sirijskih in palestinskih knezov faraonu, od katerega so bili odvisni. Prav tako iz tistega obdobja (**1278 pr. n. št**) je tudi mirovna pogodba med Ramzesom II. in hetitskim kraljem Hattušilijem III. Sestavljena je bila iz treh delov: preambule, besedila pogodbe, ki je določal obveznosti in sankcije, ter sklepa, ki ga je sestavljala molitev k bogovom, prisega in preklinjanje tistega, ki bo pogodbo prelomil. Vsak je drugemu poslal v babilonskem jeziku³ osnutek pogodbe na srebrni ploščiči, obe pa sta bili potrjeni z državnimi

---

³ Vsi tedanji dokumenti so bili pisani v klinopisu, babilonskem jeziku, ki je bil diplomatski jezik tistega časa (Potemkin, 1947: 8). Zanimivo je, da so bile *tel-al-amarnske* tablice napisane v aramejskem klinopisu, ki ni bil ne jezik Egipčanov ne Hetitov, ampak se je v tistem obdobju uporabljal kot mednarodni jezik (Watson, 1982: 84–85).

pečati in podpisi. Potemkin (1947: 10) je prepričan o izredni pomembnosti omenjene pogodbe za zgodovino, saj naj bi predstavljala najstarejši spomenik mednarodnega prava, kasneje, v državah starega vzhoda, Grčiji in Rimu, pa je služila tudi kot obrazec za vse nadaljnje pogodbe.

V 5. in 4. stoletju pr. n. št. se je v **grških mestnih državah** odvijalo živahno politično in diplomatsko življenje; poznali so diplomatske konference in pogajanja, z veliko natančnostjo so imenovali predstavnike držav, sklicevali so mestne skupščine ter sklepali pogodbe. Že v Iliadi so omenjeni začetki mednarodnih zvez in glasniki, prav tako pa zasledimo opise primerov ceremoniala, ki je bil v navadi pri sklepanju pogodb. Sistem odposlancev je bil razvit in spoštovan, piše Vukadinovič (1995: 17), z njihovo pomočjo pa so tudi preprečili številne vojne in spopade. Kako razvita je bila diplomatska praksa priča tudi obširna terminologija, ki so jo uporabljali. Poznali so tri vrste predstavnikov (Hamilton in Langhorne, 1995: 8–9): *angelos* ali *presbys* (starejši sel, ki je opravljal kratke in specifične misije); *keryx* (glasnik s posebnimi pravicami do osebne varnosti) in *proxenos*⁴ (rezident druge države s precej neformalno funkcijo). Benko (2000: 25) opozori tudi na preostalo terminologijo, ki vključuje vsebino pogodb. Med drugim so Grki poznali spravo, poravnavo sporov ali pomiritev (*diallage*), začasno lokalno premirje (*syntaxis*), dogovor ali pogodbo (*homologia*), konvencijo (*syntheke*), zavezništvo (*syllachua*), trgovske pogodbe (*symbolon*) in svečano razglasitev premirja (*sponde*).⁵ Za svoj čas je bila grška diplomacija nedvomno presenetljivo odprta in javna, prav tako pa so jo obravnavali z vso resnostjo, saj so bili grški ambasadorji skrbno izbrani, ponavadi s strani skupščine. Keith in Langhorne (1995: 10) pa izpostavita še en zanimiv vidik grške diplomacije, in sicer število ambasadorjev, ki so sodelovali pri eni misiji – teh je bilo lahko celo do deset.

Indija in Kitajska sta v obdobjih od 10. do 3. stoletja pr. n. št. prav tako razvili številne neodvisne države s tesno povezanimi interesi, ki so imele kompleksne načine komuniciranja

---

⁴ *Proxenos* je bil v nekaterih značilnostih podoben današnjemu častnemu konzulu, saj je bila njegova glavna naloga pomagati in nuditi gostoljubje obiskovalcem države, ki jo je predstavljal. Sicer je bil sam prebivalec države sprejemnice in kot tak ni imel velikega pomena v grški diplomaciji.

⁵ Čeprav so Grki z uporabo tovrstnih diplomatskih mehanizmov nedvomno prispevali k nadaljnji diplomatski praksi, pa si jih niso izmislili sami. Arbitražo in pogajanja so poznali že v primitivnih plemenih in večjih imperijih, Evropejci pa so ju uvedli šele v 18. in 19. stoletju in ob tem uporabili grške izkušnje kot model (Holsti, 1995: 41).

in diplomatske prakse. V času dinastije *Chou* na Kitajskem sicer ni bilo veliko trgovanja med enotami, prihajalo pa je do formalnih diplomatskih in ceremonialnih izmenjav med vojvodami, princi in ostalim plemstvom ter centralno dinastijo *Chou*. Kitajci so bili v primerjavi z antično Grčijo zelo izolirani in nikoli niso ustanovili trajnejših diplomatskih predstavništev. Res pa je, da so vsi večji dogodki, kot so kronanje in poroke med vladarskimi družinami, rojstva kraljevih otrok, zahtevali diplomatsko prisotnost drugih prijateljskih držav (Holsti, 1995: 31–32). Tudi na indijskem podkontinentu se je razvila mednarodna skupnost z zapletenimi diplomatskimi odnosi. Opisi teh odnosov so ohranjeni v zbirki spisov iz 4. st. pr. n. št., *Arthashastrī*, indijskega politologa Kautilija, ki je natančno opisal poglede na vojskovanje in diplomacijo⁶, za razvoj discipline mednarodnih odnosov pa so pomembni tudi zato, ker se v njih pojavi problem ravnotežja med državami (Benko, 2000: 20–21, Watson, 1982: 90).

Na področju diplomacije predstavlja **antični Rim (4. in 3. stoletje pr. n. št.)** popolno nasprotje grškim mestnim državicam. Imenovali so odposlance – nuncije, ki so v osvojene dežele odhajali z namenom zbiranja podatkov in poročil o razmerah v rimskih provincah. Odposlanstva so bila občasna (ad hoc), za področje diplomacije pa so bili pristojni t. i. *fetiales*, čigar naloga je bila paziti, da se v mednarodnih odnosih spoštujejo dobre navade (Vukadinović, 1995: 18). Poslanstva v Rimu so se imenovala legacije (*legationes*), poslaniki pa legati (*legati*), oratorji (*oratores*) in glasniki (*caduceatores*) (Potemkin, 1947: 48). Ambasadorje je določal in imenoval senat, glavni cilj diplomacije pa je bilo izvrševanje posla in ne, kot lahko kasneje opazimo v Bizancu, vzdrževanje nadvlade. Večina avtorjev (Hamilton in Langhorne, 1995; Benko, 2000; Satow, 1947) si je enaka, da antični Rim ni veliko prispeval k razvoju diplomacije. Benko (2000: 27) pravi, da je v Rimskem imperiju prevladovalo "zanemarjanje kakršnih koli vidikov recipročnosti, odtod tudi v primerjavi z grško mednarodno skupnostjo – stagnacija oblik in procedur pri pogajanjih in sklepanju pogodb." Kljub vsemu pa je Rimu treba priznati, da je postavil temelje mednarodnemu pravu⁷.

V obdobju **Bizantinskega cesarstva (330–1453 n. št.)** je prišlo do manjše revolucije v vodenju in izvajanju diplomacije. Neprenehoma so se spopadali z zunanjimi nevarnostmi z

---

⁶ Njegov pogled in nasveti o vojskovanju so izrazito podobni opisom v Machiavellijevem *Vladarju*. V obeh je zaslediti enako občudovanje ambicij in iznajdljivosti.

⁷ Več o tem v poglavju 3. 3.

vseh strani in to, da se je imperij obdržal tako dolgo, je lahko bila le posledica učinkovitih metod, ki niso mogle biti druge kot diplomatske, sta prepričana Hamilton in Langhorne (1995: 14–15). Naloge odposlancev so bile nadgrajene; ti niso bili več samo prenašalci sporočil, temveč so morali tudi pozorno opazovati ter poročati o razmerah v državi, kamor so bili poslani. Hamilton in Langhorne (1995: 15–19) opišeta številne tehnike, ki so se jih posluževali za ohranjanje miru. Med prvimi za doseganje zelenih ciljev izpostavita laskanje in podkupovanje. Če slednja nista zadostovala, so se zatekli k tretjemu orožju – poroki, in sicer med bizantinskimi princesami in tujimi vladarji⁸. Še ena metoda bizantinske diplomacije je bila razdelitev sovražnikov ter nagovarjanje le-teh drug proti drugemu, zato je bilo pridobivanje informacij o nasprotni strani ključnega pomena. Ta naloga ni pripadala le ambasadorjem, ampak tudi trgovcem, misijonarjem, vojakom in uradnikom, ki so varovali meje (imenovani *stratego*). Zanimiva je tudi njihova institucija, *drome*, ki je imela funkcijo pošte in je bila v svojem namenu zelo podobna današnjemu Ministrstvu za zunanje zadeve. V 9. in 10. stoletju je bila namreč njena glavna funkcija nadzorovanje cesarske pošte, diplomatskih predstavnikov znotraj cesarstva in sprejemanje tujih odposlancev. Kljub visoki stopnji bizantinske politike in diplomacije ter kljub njenim natančno izdelanim postopkom sprejemov, kronanj in proslav⁹, pa vseeno ni razvila nobene institucionalne novosti, kot na primer stalnega odposlanca.

Obdobje **srednjega veka in renesanse (13.–16. stoletje)** in takratne diplomacije Benetk ter ostalih italijanskih mestnih držav je brez dvoma eno izmed najpomembnejših za razvoj diplomacije in njenega položaja danes. Njihova diplomacija se je po mnenju Garretta Mattinglyja (citirano v Satow, 1979: 3) razvila na podlagi treh različnih vplivov, in sicer iz Rimskega cesarstva in njegove tradicije civilnega prava, njegovega naslednika Svetega rimskega cesarstva s sistemom germanskega fevdalnega in običajnega prava ter iz kanonskega prava cerkvene papeške oblasti. Vsi trije elementi skupaj so tvorili *res publico Christiano*¹⁰. Vseeno lahko trdimo, da je renesančna diplomacija "podedovala" tudi določene elemente bizantinske diplomacije in se na podlagi nadgradnje različnih vplivov razvila v predhodnico sodobne diplomacije. K tako napredni obliki diplomatske prakse sta nedvomno pripomogla tudi isti jezik in zgodovina. V 16. stoletju postane izraz ambasador splošno uporabljen, razen za predstavnike papeža, ki imajo še zmeraj naziv nuncij. Poznali so redne in izredne

---

⁸ Te so sicer redko, a učinkovito uporabljali v 10. in 11. stoletju.

⁹ Več o zapletenem ceremonialu bizantinskega dvora v poglavju 3. 2.

¹⁰ Kaj je to predstavljalo za izvajanje diplomacije, bo razloženo v poglavju 3. 3.

predstavnik, uvedli so številne nove položaje, na primer mesto tajnika, ki je bil med drugim navzoč pri pogovorih, skrbel za korespondenco, šifriral sporočila ter prevajal. Benko (1978: 25) izpostavi kot zelo pomembno dvosmerno komunikacijo med središčem in diplomatskimi predstavniki na tujem. Ta je bila tako intenzivna, da je Milano (natančneje milanski vojvoda Francesco Sforza) leta 1455 v Genovo napolnil svojega prvega stalnega odposlanca¹¹. Istočasno pa so še zmeraj obstajala *ad hoc* veleposlaništva¹². Povečal se je tudi obseg dela, zato so konec 15. stoletja začeli ambasadornjem¹³ dodeljevati pomoč v obliki atašeja (Hamilton in Langhorne, 1995: 33). Kot posledica vse pogostejše komunikacije, obenem pa vse večje potrebe po časovni odzivnosti in pravočasni analizi poročil, so nastali zametki Ministrstva za zunanje zadeve v obliki arhivskih uradov, t. i. *cancellarie (chanceries)*, italijanskih vladarjev. Zaradi vedno večje potrebe po indeksiranju, dešifriranju in ohranjanju arhivov je nastala tudi potreba po zaposlitvi nekoga, ki bo tovrstno delo opravljal. Tako se razvije služba arhivista in z njo veda o paleografiji – veda o starih pisavah. Do 17. stoletja sta bila omenjena poklica znana pod imenom '*res diplomatica*' ali diplomatski posel (Nicolson, 1988: 11)¹⁴.

Vseeno pa je imela renesančna diplomacija Italije tudi negativen prizvok. Machiavellijeva sredstva vohunjenja, zarot in prevar, kot jim pravi Satow (1979: 5), so stalnemu odposlancu dala skrajno negativen prizvok. *Raison d'etat oz. državni interes* je pridobil nedvoumno

---

¹¹ Nekateri avtorji kot prvi poizkus stalnega odposlanca povezujejo s Svetim sedežem in njihovimi predstavniki, vendar Nicolson (1988: 13) zaradi pomanjkanje prepričljivih virov in dokazov to ovrže kot brezpredmetno. Weckman (citirano v Anderson, 1993: 6) pa pravi, da je prvega stalnega ambasadorja – '*orator et ambaxiator continuus et procurator*' – v Rim poslal savojski vojvoda 1460. V ostalem delu Evrope se je mesto stalnega odposlanca ukoreninilo šele v 17. stoletju. Tako so se, na primer v Otomanskem cesarstvu zaradi občutka superiornosti nad ostalim svetom še dobri dve stoletji izogibali funkciji stalnega odposlanca (Hamilton in Langhorne, 1997: 37).

¹² Ob tem je zanimivo tudi dejstvo, da so bili *ad hoc* ambasadorji največkrat plemiškega rodu, medtem ko so bili stalni ambasadorji pripadniki nižjega stanu, na primer odvetniki ali duhovniki (Anderson, 1993: 13).

¹³ Med bolj znanimi italijanskimi odposlanci so bili Dante, Petrarka, Boccaccio in Machiavelli. Eden izmed razlogov za izbiro pisateljev, pesnikov in filozofov za to funkcijo je bila navada, da so le-ti ob prihodu na tuj dvor pred vladarjem imeli govor. In tega so nedvomno najbolje 'zrecitali' prav pesniki in pisatelji (Hamilton in Langhorne, 1997: 48).

¹⁴ Pri tem Nicolson (1988: 11–12) opozori, da se izraz diplomacija kot način izvajanja mednarodnih odnosov uporablja šele od leta 1796, ko ga je v tem pomenu uporabil Edmund Burke. Do tedaj se je izraz uporabljal le v kontekstu proučevanja arhivov.

prednost pred vprašanjem morale in je, po mnenju Potemkina (1947: 146), predstavljal najvišje merilo politike ter pogledov na državo¹⁵.

V **17. stoletju** postane diplomacija zaradi potreb po vedno intenzivnejši komunikaciji stalen in ne več samo *ad hoc* organ. Benko (2000: 73) izpostavi tudi razširjeno prakso urejevanja medsebojnih odnosov z mednarodnimi pogodbami, utemeljenimi na principu recipročnosti. Še posebej pomemben za razvoj diplomacije in mednarodnih odnosov je Vestfalski mirovni kongres¹⁶ leta 1648, katerega glavni namen je bil končanje tridesetletne vojne med katoličani in protestanti v srednji Evropi, vendar je med drugim osvetlil tudi vedno večjo in rastočo kompleksnost mednarodnih odnosov. S področja diplomatske prakse je to obdobje pomembno predvsem zato, ker se je v tujini izoblikoval stalni diplomatski zbor, ambasadorji so bili v tujino odposlani z namenom pogajanja, poročanja in obveščanja, začele pa so se pojavljati tudi prve oblike zunanjega ministrstva. Tega naj bi leta 1626 prvi ustanovil diplomatski svetnik Ludvika XIII., kardinal Richelieu.

V **18. stoletju** so se elementi moderne diplomacije počasi razširili na celotno Evropo in tudi Rusijo¹⁷. Vestfalski kongres, predvsem njegovi akti, ki so utemeljevali suverenost na podlagi teritorija in teritorialne razmejenosti evropskih držav, so dali podlago sistemu pravičnega ravnotežja sil (*justum potentiae equilibrium*), ki je bil pisno izražen v aktih Utrechtskega kongresa leta 1713. Pomembna za to obdobje je tudi t. i. **diplomatska revolucija** leta **1756**, katero je zaznamoval preobrat dolgoletnih zavezništov (zavezništvo med Francijo in Prusijo

---

¹⁵ Državni interes je v 15. stoletju povzdignjen na stopnjo "javne blaginje", kar pomeni, da ga je treba v vsakem primeru zaščititi, pa tudi če s silo, piše Machiavelli v svojem *Vladarju* (citirano v Potemkin, 1947: 164–5): "Vladar mora biti tako gibčnega duha, da ubere smer, ki jo narekuje vihrava in opoteča usoda in [...] ne zapusti pota dobrega, če je to le mogoče, a zna stopiti tudi na pot zla, če je potrebno." Podobne poglede na državo ima v 17. stoletju tudi francoski kardinal Richelieu. Za podrobnosti glej naslednjo stran.

¹⁶ Na Vestfalskem kongresu sta bila podpisana dve sporazuma, eden v Onssabrücku, drugi v Münstru. Omenjena sporazuma sta potrdila poraz papeža kot nemškega cesarja, saj sta uradno legalizirala nastanek številnih novih držav ter uvedla načelo "*cuius regio eius est religio*", ki prinaša popolno versko svobodo ter prepove vmešavanje države v notranje zadeve drugih držav. Kako pomemben je bil vestfalski mir za celotno Evropo kot tudi svetovno ureditev, opozori Simoniti (1995a: 12): "Svetovna ureditev, ki je nastala po vestfalskem miru (1648) je trajala 150 let; sistem, ki ga je postavil dunajski kongres (1815), je vzdržal 100 let; mednarodni sistem, ki ga poznamo kot hladno vojno, pa 45 let."

¹⁷ Ambasadorji so se v Rusiji nekaj časa imenovali 'polpreds', vendar so ta naziv kasneje morali opustiti, če so želeli biti upoštevani v prednostnem redu ostalih držav (Nicolson, 1988: 29).

proti Angliji in Avstriji se je spreobrnilo v zavezništvo Francije in Avstrije proti Angliji in Prusiji), ki so trajala vse do vojne za avstrijsko nasledstvo (1740–1748). Diplomacija je v meddržavne odnose uvedla dva nova pojma oz. koncepta (Simoniti, 1995a: 12–13): *raison d'etat* (državni interes) in koncept ravnotežja sil, ki pa sama po sebi sicer nista bila novost v zgodovinskem smislu¹⁸. Prvi je, kot piše Simoniti (1995a: 12), na raven države prevedeno načelo, da je za blaginjo države dovoljeno uporabiti vsa sredstva, tudi vojno. Politika ravnotežja moči pa je neizogibna in logična posledica državnega interesa. *Raison d'etat* je v 17. stoletju najceloviteje utemeljil ravno kardinal Richelieu, ki ga je sprva uporabil proti Svetemu rimskemu cesarstvu, tokom naslednjih dveh stoletjih pa so z istim načelom Francozi dosegli premoč nad ostalimi akterji na svetovnem prizorišču (Simoniti, 1995a: 14). Francoska revolucija in posledična leta vojn so razvoj diplomacije nekako upočasnili, obenem pa prinesla tudi določene spremembe. V **Franciji** diplomacija ni več predstavljala sinonim za kraljevi dvor¹⁹, temveč je prešla v roke navadnega človeka, meščana. Prednostni red je bil opuščen, Napoleon pa je odvrčal upoštevanje diplomatske imunitete ter več britanskih diplomatov celo vrgel v ječo.

Stare oblike diplomacije so v **19. stoletju** začele dobivati novo podobo, razloge za to pa gre iskati predvsem v spremembah političnega sistema. Nicolson (1988: 36) izpostavi tri faktorje, ki so vplivali na te spremembe: vedno večji občutek skupnosti narodov, vedno večje zavedanje pomena javnega mnenja ter napredek v komunikaciji. Kot temeljni cilj si je evropska diplomacija postavila zagotovitev stabilnosti in ohranitev miru. Prišlo je tudi do postopne profesionalizacije diplomacije, kajti nastanek suverenih modernih držav s centraliziranimi birokratskimi strukturami kot tudi vedno večja soodvisnost držav, predvsem na področju ekonomskega trga, so prispevali k razvoju služb za delovanje s tujino. V večjih evropskih mestih je diplomatski zbor predstavljal pomembni del družbe; stavbe, kjer so službovali ambasadorji, so bile razkošne in impresivne, istočasno pa so ministrstva za zunanje zadeve razširila svoje pisarne kot tudi število zaposlenih (Hamilton in Langhorne, 1995: 90). Za ureditev diplomatske službe je bil izjemnega pomena Dunajski kongres leta 1815, ki je ustvaril možnost za spremembe in povsem novo ureditev diplomatskih vprašanj (Simoniti,

---

¹⁸ Države so jih uporabljale že v antiki in srednjem veku in nista "evropska iznajdba", saj so ju v različnih oblikah poznali že v faraonskem Egiptu, hetitskem kraljestvu, Asiriji, Siriji, Perziji in v Indiji in Kitajski.

¹⁹ Še v 19. stoletju je veljalo, da se diplomacija v nekem posebnem vidiku še zmeraj identificira z vladajočim monarhom.

1995a: 20)²⁰. V 19. stoletju smo bili priča velikemu številu konferenc in kongresov²¹, kar samo po sebi ni bil ravno nov pojav, saj so jih poznali že dolgo, vendar je do njih povečini prihajalo ob zaključku vojn in podpisovanju premirja. Poleg tega, poudari Langhorne (1998: 154), so jih do sredine 18. stoletja spremljala tako obsežna protokolarna pravila, da so se vladarji raje odločali za bolj neformalna in manj tradicionalna srečanja. S tega vidika je bil Dunajski kongres nedvomno novost, saj se voditelji tokrat niso sestali zaradi sklepanja miru, temveč da dopolnijo in potrdijo že obstoječ dogovor²².

Konference med vladarji in predstavniki vodilnih evropskih držav 19. stoletja so služile za razvoj multilaterizma **20. stoletja**. Prva svetovna vojna je uničila ravnotežje moči, zvezo velikih sil in diplomacijo, ki se je imenovala francoska (Vukadinović, 1995: 32). Velike države, ki so začele vojno, je niso končale, tri od petih (nemško cesarstvo, rusko cesarstvo in avstro-ogrska monarhija) pa so propadle. V tem obdobju je ameriški predsednik Wilson²³ razvil zamisel o javni diplomaciji, katero je hotel na pariški konferenci tudi vzpostaviti. To je bilo, seveda, Društvo narodov, prva mednarodna organizacija, ki je bila naravnana k zagotavljanju kolektivne varnosti.

Mnogi avtorji so si edini, da se je propad **klasične diplomacije**²⁴ začel, ko sta na politično prizorišče stopili dve veliki državi, ZDA ter ZSSR. Klasična diplomacija je tako izhajala iz tega, da je vse težave mogoče rešiti z vztrajnim in stalnimi pogajanjmi, ter zagovarjala tajnost diplomatskega pogajanja, ameriška diplomacija, na drugi strani, pa je želela biti javna, vsaj do neke mere. **Med prvo in drugo svetovno vojno** se je izoblikoval nov celovit sistem

---

²⁰ Več o vsebini tega kongresa v poglavju 3. 2.

²¹ Med leti 1822–1914 je bilo približno 26 konferenc, na katerih so bile prisotne velike sile, in 2 kongresa (eden leta 1856 v Parizu po koncu krimskih vojn, drugi v Berlinu po rusko-turškem konfliktu leta 1877/8) (Hamilton in Langhorne, 1995: 94–95).

²² Mišljen je Pariški mirovni sporazum, ki je bil podpisan maja 1814 in na katerem so bili sklenjeni mirovni pogoji s Francijo po koncu napoleonskih vojn. Na Dunajskem kongresu so se sestali, da začrtajo nove meje na političnem zemljevidu Evrope po vojaškem porazu Napoleonove Francije in po njegovem izgonu na Elbo.

²³ "Wilson je zavrgel stari sistem diplomatskih odnosov in ni več razlikoval med politiko in diplomacijo, odločno pa je obsojal tudi, kot je dejal sam, Machiavellijevo diplomacijo." (Vukadinović, 1995: 33).

²⁴ Nekatera obdobja v razvoju mednarodne skupnosti so bila, kot pravi Vukadinović (1995: 111), znana po grški, italijanski in francoski diplomaciji, ki so skupaj sestavljale model t. i. klasične diplomacije. Z Wilsonom se je začelo obdobje t. i. ameriške diplomacije. Francoski diplomat Cambon je bil sicer mnenja, da se ne spreminja diplomacija sama, ampak le njeno okolje (citirano v Vukadinović, 1995: 112).

mednarodnih odnosov, kar pomeni tudi pojavitev veliko novosti. Vukadinović (1995: 40–41) med njimi izpostavi vedno večjo pomembnost zunanji politiki, razvoju občil in s tem pomembnost javnega mnenja, kot tretjo pa omeni ukvarjanje z mednarodnimi odnosi, kar je postalo znanstvena disciplina. Po drugi svetovni vojni je bila ustanovljena mednarodna Organizacija združenih narodov (OZN), ki je postala (in vse do danes ostala) najpomembnejše središče diplomatskega komuniciranja. Značilno za **povojno diplomacijo** je tudi razvoj *summitov* ali t. i. srečanj na vrhu, porast vladnih (in nevladnih) mednarodnih organizacij, prav tako pa so se diplomatske misije okrepile z večjim številom strokovnjakov, predvsem zaradi povečanja gospodarskih in družbenih vprašanj.

V času **hladne vojne (1945–1990)** je nastopila t. i. **totalna diplomacija**, v kateri je prišlo do povečanja obsega diplomatskega delovanja in s tem do potrebe po še številčnejših misijah in diplomatskih srečanjih na vrhu.

Danes²⁵ smo priča izrazito odprtemu načinu izvajanja diplomacije, k čemur je nedvomno pripomogla medijska revolucija 20. in 21. stoletja. Neposredna komunikacija (v obliki telefonskih pogovorov in osebnih srečanj) med voditelji držav je danes nekaj povsem vsakdanjega, kot je tudi povsem nepresenetljivo, da v diplomaciji aktivno sodelujejo »navadni« državljeni. Slednje Holsti (1995: 134) celo vidi kot eno izmed najbolj dramatičnih sprememb v diplomatski praksi in pojav definira kot '*demokratizacijo diplomacije*'.

Kontekst, vsebina in oblika diplomacije se bodo nedvomno spreminjali tudi v prihodnje, tako kot so se do sedaj, čeprav njen osnovni namen ostaja vseskozi enak – učinkovito in uspešno izvajanje zunanje politike. Langhorne (1998: 158–9) opozori na vedno večji pomen in vlogo vladnih in nevladnih organizacij, ki danes nastopajo v politični areni, predvsem takrat, ko državni sistem različnih držav zataji oz. se je nezmožen sam spopasti z nastalimi problemi. Te organizacije so že izoblikovale svojo lastno, interno diplomacijo, ki jo s pridom uporabljajo tudi v svoji komunikaciji z vladami in njihovimi predstavniki. Obenem pa Hamilton in Langhorne (1995: 245) opozorita na to, da si je v odsotnosti svetovne vlade težko predstavljati svetovni red brez posrednikov med političnimi subjekti, zato sta mnenja, da je še danes aktualna Richelieujeva opazka, da so za dobro državo potrebna stalna pogajanja, tako

---

²⁵ Več o spremembah in novostih, s katerimi se danes soočata diplomacija in protokol, bo predstavljeno v drugem delu naloge.

posredna kot neposredna in na čim več različnih krajih. Le moderni diplomati bodo v prednosti, če bodo bolje seznanjeni z različnimi načini izvajanja diplomacije, na različnih koncih sveta, še zaključita.

3.2 Zgodovina protokola

"Protokol je sklop pravil lepega vedenja v uradnem življenju in ceremonijah vlad in njihovih predstavnikov," podata definicijo McCaffree in Innis (1997: xi). Feltham (1993: 12) protokol opredeli kot "*responsibility for all personal dealings with heads of foreign missions on such matters as privileges, immunities and formalities; also for the organisation of conferences, reception of visitors.*" Tako zgoraj omenjeni avtorici kot tudi ostali avtorji (Mikolić, 1995: xx) poudarjajo, da je treba razlikovati med pravili lepega vedenja in protokolarnimi pravili, saj se slednja nanašajo na uradno in politično življenje, torej morajo upoštevati drugačne vidike in okvire obnašanja.

Kot že omenjeno, je diplomatski protokol pomembna oz. neločljiva sestavina diplomacije. Potemtakem tudi ni presenetljivo, da dokaze o njegovem izvajanju najdemo že zelo zgodaj, tj. odkar so obstajali kontakti med plemeni. Če spremljamo zgodovino in razvoj diplomacije, ugotovimo, da sta diplomate vedno obdajala sijaj in blišč, ki sta sčasoma postali neizogibni in bistveni zunanji značilnosti diplomatskega dela.

Beseda protokol je grškega izvora in izhaja iz besede *protokollen* (*protos* pomeni prvi, *kolla* pa pomeni lepilo). Uporabljala se je za list papirja, ki je bil prilepljen na prednjo stran notarskega dokumenta, s čimer mu je bila dokazana avtentičnost. Vrsto let se je beseda uporabljala za razne oblike uradne korespondence med vladnimi oddelki za zunanje zadeve kot tudi za pisanje diplomatskih dokumentov. Danes ima veliko širši pomen²⁶. Kot bomo natančneje videli v drugem delu naloge, protokol ni sestavljen le iz natančno določenih, nemalokrat strogih pravil, vendar ga, kot sta prepričana Wood in Serres (1970: xvi), odlikuje tudi **osebni pečat posameznika in njegov občutek za to, kaj je v določenem trenutku primerno in kaj ni.**

---

²⁶ V diplomaciji ima beseda protokol lahko različne pomena, predvsem se uporablja, ko govorimo o obliki mednarodnega sporazuma ali o rezultatu kake mednarodne konference. V tem smislu je protokol pravzaprav potrjen, uradno dogovorjen zapisnik in v določenem smislu predstavlja nižjo ali manj formalno obliko mednarodnega sporazuma (Osolnik, 1998: 142).

Ena izmed glavnih nalog protokola je, da **diplomatom in politikom omogoča, da v miru in brez nepotrebnih proceduralnih zapletov izvajajo želeno politiko**. Protokol kodificira in izvaja pravila ceremoniala ter nadzoruje njegovo uporabo. Vsakemu posamezniku dodeli njegovo mesto in zagotavlja, da so uradnim osebam izkazane njihove pravice ter da ne prihaja do zapletov zaradi prednostnega reda, privilegijev in imunitet. Protokol prav tako zapoveduje načine, omejitve in spodobno vedenje pri javnih ceremonijah, predpiše pravila izmenjave uradne in osebne korespondence ter nenazadnje določi pravila oblačenja. Skratka, vsega, kar posamezni osebi zagotavlja mesto in spoštovanje, ki ji pripada. Da je stanje in položaj protokola danes tak, kakršen je, torej, na visoki in razviti ravni, so bila potrebna stoletja razvoja in prilagajanja omenjenih pravil kot tudi mnogi napor diplomatov ter številni 'protokolarni' incidenti, ki so nemalokrat spremenili tok zgodovine. Poglejmo, kako se je protokol razvijal skozi zgodovino.

Slike na egipčanskih grobnicah in prvi zapisi prikazujejo stroga pravila, ki so se nanašala na različna obdobja življenja in smrti. Izklesani reliefi na stenah v Persepolisu²⁷ prikažejo zaporedje v procesiji na dvoru perzijskega kralja Kira II. **pred 2500 leti**.

V **stari Grčiji** je bilo sklepanje političnih pogodb nekaj vsakdanjega. Te so potrjevali delfski svečeniki in ker so pogodbe predstavljale nekaj magičnega, je bilo njihovo sklepanje, kot tudi sama pogajanja pred tem, podvrženo strogim formalnostim (Potemkin, 1947: 23–27). Pogodbe so bile napisane v nekoliko jezikih, ustrezajoč številu podpisnikov, kar je morda nekoliko presenetljivo, saj je v obdobju med 16. in 18. stoletjem prihajalo do številnih proceduralnih zapletov zaradi jezika²⁸. Prav tako so imeli v antični Grčiji dobro razvito službo poslanika. Na začetku so bili vsi poslaniki enakopravni, kasneje pa so začeli izbirati "arhistarešino", predsednika poslaniškega osebja²⁹ (Potemkin, 1947: 26). Tudi v **antičnem Rimu** je bilo napovedovanje vojn in sklepanje miru zapletena in večplastna zadeva, katero je spremljalo mnogo ceremonij (Potemkin, 1947: 46–47). Podobno kot v Grčiji je bil na čelo poslanstva postavljen predsednik (ponavadi senator višje stopnje), katerega je spremljalo obsežno osebje, od tajnikov in prevajalcev do pekov, slaščičarjev in mesarjev. V Rimu je

---

²⁷ *Persepolis je bilo starodavno perzijsko ceremonialno mesto v času druge iranske dinastije.*

²⁸ *Več o vprašanju jezika še kasneje v poglavju 3. 2.*

²⁹ *To funkcijo lahko brez zadržkov primerjamo z današnjim vodjo misije, kar pa ni vse – podobnosti lahko iščemo in najdemo tudi v predaji poverilnih pisem. Ko so poslaniki prišli k osebi tujega mesta, ki je vodila diplomatske posle, so mu predložili svoje dokumente in prejeli od njega ustrezna navodila.*

obstajal običaj, da se poslanike obdari, obenem pa so tudi tuji poslaniki, ki so prihajali v Rim, s seboj prinašali bogata darila v obliki zlatih in srebrnih predmetov. Rimski sistem je uvedel poklic usposobljenega arhivista, ki je bil strokovnjak v diplomatskem preseansu in proceduri, piše Nicolson (1988: 9).

Z izredno razvitim sistemom ceremonij se je v svoji dolgi zgodovini, predvsem pa v času okoli **10. stoletja**, ponašal **Bizanc**. Deloma lahko vzroke za to iščemo v tem, da je spreobrnitev imperija v krščanstvo dala vladarju božansko in sekularno moč. V knjigi iz 10. stoletja, ki je znana pod imenom *Knjiga ceremonij (Book of Ceremonies)*, je ohranjenih veliko natančno dokumentiranih virov o dvornem ritualu, kar ni presenetljivo glede na to, da je njen avtor bizantinski cesar Konstantin VII. Porphyrogenetos. Cameron (1992: 111) je mnenja, da če vsebino knjige beremo v zelo dobesednem smislu, lahko zaključimo, da je ritual zavzemal večino časa bizantinskih cesarjev. Ob praznovanjih raznih praznikov kot tudi za manj svečane priložnosti je bil predpisan poseben protokol, ki je natančno določal pravila procesij od dvora, preko ulic pa do različnih cerkva v Konstantinoplu. Najbolj pomembna in natančno opisana je procesija, ki se je odvijala v času velike noči. Cameron (1992: 112) poda natančen povzetek protokola oz. vidikov, ki so jih upoštevali na takšnih proslavah in procesijah:

"First, movement, either real or symbolic, between sacred and profane contexts; not only the direction but also the manner is laid down, whether on foot, mounted, by boat or whatever other means. Secondly, dress: the costume of the imperial participants is strictly regulated. Thirdly, the identity of those taking part – specified officials and clergy take part at fixed points during the ritual. Fourthly, acclamation: elaborately prescribed acclamations are laid down for particular places and moments during the ceremony, to be performed by particular groups - the senate, the people, the factions. Finally, food: a dinner, also closely regulated and attended by specified guests, often concludes the day."

Vladar je bil sinonim za Boga, v kar so nepopustljivo verjeli³⁰. Sapo vzemajoča je bila tudi kraljeva dvorana, ki je bila opremljena s številnimi napravami, namen katerih je bil poudariti mogočnost vladarja: v njej so bili postavljeni mehanični levi, ki so rjovel in migali z repi; zlate ptice, ki so pele na drevesih; in premična krona, ki se je dvignila istočasno s cesarjem,

---

³⁰ Hamilton in Langhorne (1995: 16) podata primer, ko so papeškega odposlanca vrgli v ječo, ker je predal poverljivo pismo, v katerem je bil vladar naslovljen le kot grški cesar, kar so vzeli kot nepriznavanje dejanskega položaja Bizanca s strani papeža.

ko je ta vstal, da bi bil sam ob priklonu gosta videti še bolj superioren. Poleg vsega tega so imeli natančno izdelan ceremonial za sprejem poslanikov, navodila za obnašanje svojih poslanikov v tujini, pravila, ki so določala nedotakljivost poslanikov ter nenazadnje natančen seznam prednostnega reda³¹ bizantinskih uradnikov in tujih gostov. Vse to nam jasno pove, kako sodobni so bili v izvajanju diplomacije bizantinski cesarji in koliko modernih načinov diplomatske prakse so se že dokaj zgodaj v zgodovini diplomacije posluževali.

V **srednjem veku** so prav tako veliko pozornosti posvečali protokolarnim pravilom. Ceremonialni vidik misije je bil skoraj tako pomemben kot misija sama, pišeta Hamilton in Langhorne (1995: 24), kajti nenehni in neskončni ceremonialni postopki so dajali pomembnost raznim zabavam in prireditvam. V primerjavi z diplomacijo 18. stoletja je imel ceremonial največjo vlogo ravno v poznem srednjem veku, izključujoč ceremonial Bizanca, seveda. Pomembnost in status takratnih držav je določal njihov položaj v mednarodni hierarhiji. V tistem času je bil v veljavi prednostni red papeža Julija II. iz leta 1504³². Do Dunajskega kongresa 1815 je kljub vsemu prihajalo do stalnih sporov zaradi seznama. Diplomati so bili spoštovani, saj so na nek način utelešali vladarja, ki so ga predstavljali (Lachs, citirano v Roosen, 1980: 462). Roosen (Ibid.) še poudari, da so bili redkokdaj počaščeni zaradi kakšne njihove osebne vrline. **Najpomembnejši cilj ceremoniala v srednjem veku je bil ta, da je nakazal pomembnost države in monarha ter poudaril njegovo avtoriteto, položaj in legitimnost.** Obenem je prišel prav tudi v času 'šibkosti'³³,

---

³¹ Tega je sestavil Konstantin VII. in se je imenoval *Cletorologion of Philotheus* (Cameron, 1992: 123).

³² Papež je, nepresenetljivo, sebe postavil na prvo mesto, sledil mu je njegov zakoniti dedič – rimski cesar. Sledili so francoski, španski, aragonski in portugalski kralji. Velika Britanija je bila na šestem mestu, zadnji pa je bil danski kralj. Seveda se niso vsi monarhi strinjali z omenjeno listino, predvsem je prihajalo do trenj med Španci in Francozi. Dobro je poznan 'incident' s kočijami leta 1661 v Londonu, ko je ob prihodu švedskega ambasadorja prišlo do oboroženega spopada za mesto v spremstvu med španskimi in francoskimi spremljevalci (prvi so hoteli iti pred slednjimi), ki se je končal s skoraj petdesetimi žrtvami. Ko je za incident izvedel Ludvik XIV., je Filipu IV. takoj zagrozil z vojno, če se ne bo opravičil in enkrat za vselej priznal, da imajo Francozi prednost pred Španci, kar se je leta 1662 tudi zgodilo (več o tem v Satow, 1995: 22; Nicolson, 1992: 99; Roosen 1980: 463; Anderson 1993: 63–64).

³³ Po usmrtni angleškega kralja Charlesa I. je nova republikanska vlada kot znak trajnosti in moči na Nizozemsko poslala kar 246 ljudi, ki so se udeležili predstavitve novega angleškega veleposlanika (Roosen, 1980: 474).

koristen je bil ob prikazovanju uspeha³⁴, nenazadnje pa je njegova uporaba skupaj s pošiljanjem odposlancev pomenila znak suverenega monarha³⁵.

Na visoko stopnjo zapletenosti in kompleksnosti pravil ceremoniala in etikete nakazuje tudi odločitev francoskega kralja Henrika III., ki je leta **1585** ustanovil službo "uvajalcev veleposlanikov in tujih princev" in službo "velikega mojstra ceremoniala" (Genet II., citirano v Travnik, 2004: 27). Pravilnik, ki so ga na francoskem dvoru sprejeli leta **1643**, je ločil naloge uvajalca in mojstra ceremonij. Kot piše Travnik (2004: 27–28), je bil uvajalec zadolžen za ureditev diplomatskega zbora in za reševanje vseh vprašanj in problemov, ki so se nanašali na diplomatski zbor. Med njegovimi glavnimi nalogami je bilo vprašanje prednosti diplomatskih predstavnikov. Mojster ceremonij pa je bil zadolžen za ceremonial. Uvajalec je bil v dokaj nezavidljivem položaju, saj si ni mogel pomagati z nobenim dokumentom s tega področja, ker jih preprosto ni bilo. De Verrneuil³⁶ (Genet II., citirano v Travnik, 2004: 27–28) se je prvi spomnil, da bo vodil natančen dnevnik pravil vedenja, kar predstavlja **prvi zapis** s področja diplomatskega protokola³⁷.

V času od **16. do 18. stoletja** se je razvil nov diplomatski ceremonial. Časti, ki so jih na dvorih izkazovali poslanikom ob njihovem sprejemu, so dobile natančen značaj (Potemkin, 1947: 167–169). Ta je bil pomemben predvsem s stališča mednarodnih odnosov, saj je poslanikovo vedenje, kot tudi ustrezajoča dejanja vladarja ali ministra, simboliziralo medsebojne odnose držav pa tudi njihovo sorazmerno specifično težo v mednarodnem življenju. Diplomatski ceremonial se je v **17. stoletju** dodobra ukoreninil po vseh evropskih državah, še posebej dodelan in zapleten pa je bil v Rusiji³⁸. V 16. stoletju se je počasi začel razvijati moskovski »poslaniški obred«, to je zunanja oblika diplomatskih odnosov ali

---

³⁴ Med 30-letno vojno so vladarji Svetega rimskega cesarstva ceremonial uporabljali za uveljavitev in utrditev svoje neodvisnosti (Weber, citirano v Roosen, 1980: 474).

³⁵ Le suvereni monarhi so lahko pošiljali in sprejemali veleposlanike oz. diplomate najvišjega ranga. Poljski kralj je lahko odpošiljal veleposlanike za javna pogajanja le v imenu kralja in republike, ne le v svojem imenu, kar je jasno nakazovalo njegovo pomanjkanje suverenosti (Martens, citirano v Roosen, 1980: 475).

³⁶ Služboval je v letih 1736–46 in 1747–57.

³⁷ Tudi v ostalih državah so se v 17. stoletju začele razvijati podobne službe: tako se je v Španiji izoblikoval položaj 'conductor de los embajadores', v Angliji pa 'master of ceremonies' (Anderson, 1993: 58–59).

³⁸ Rusija je bila do 17. stoletja precej oddaljena in neodprta do Evrope in ni bila del evropskega političnega sistema. Šele po premirju s Poljsko l. 1686 se je pokazalo, da bo v prihodnje predstavljala močno silo vzhodne Evrope.

diplomatska etiketa, ki je veljala za eno najbolj natančnih in dovršenih svojega časa (Anderson, 1993: 61, Potemkin, 1947: 230-293). Imeli so namreč natančno določene predpise, ki so regulirali celoten ceremonial poslanstva (načini priklanjanja, pozdravljanja, sprejema tujih odposlancev, sprejema carske korespondence, izvrševanja pogajanj, potrjevanja pogodb in še bi lahko naštevali)³⁹. Glede diplomatske etikete se Rusija v drugi polovici 18. stoletja ni v ničemer več razlikovala od zahodne Evrope in je, kot ugotavlja Potemkin (1947: 292), celo postajala manj toga⁴⁰.

V tem času je zaradi protokolarnih vprašanj, kot so uporaba določenega jezika in prednostnega reda, prihajalo do mnogih težav na različnih kongresih. Hamilton in Langhorne (1995: 80–83) izpostavita naslednje težave: za sklenitev *Vestfalskega sporazuma* leta **1648** je bilo potrebnih kar sedem let, deloma zaradi vprašanja prednostnega reda med Francozi in Švedi, deloma zaradi vprašanja uporabe latinščine ali francoščine v poročilih posredniku. *Kongres v Olivi* je leta **1660** delno rešil to vprašanje, saj je bilo sklenjeno, da je mogoče tudi neposredno ustno sklepanje dogovorov. Na *Kongresu v Ryswicku* leta **1697** je bila prvič uporabljena nevtralna okrogla miza, prav tako pa so sklenili, da se formalni pogovori s pisnim sklepnim predlogom odvijajo ob sredah in sobotah, medtem ko so bili ponedeljki in četrтки namenjeni ustnim pogovorom, ki so se neformalno odvijali v Haagu. Simoniti (1995a: 17) ugotavlja, da so bila zasedanja v Ryswicku primer prvih učinkovitih in sočasno zasebnih neformalnih bilateralnih pogajanj. Dve leti kasneje so se na *Kongresu v Sremskih Karlovcih* po prvem formalnem zasedanju odločili, da opustijo strogi diplomatski ceremonial in tako se je kongres odvijal na neformalni ravni vse do podpisa januarja **1700**. Za to priložnost, piše Simoniti (1995a: 17), je bil posebej zgrajen paviljon s toliko vrati, kolikor je bilo pogajalskih strani, zato da so vsi podpisniki lahko stopili istočasno in se tako ognili morebitnim zapletom zaradi prednosti. Na *Kongresu v Utrechtu (1712–13)* so bila čisto vsa zasedanja neformalnega značaja, prav tako na njih ni bil prisoten posrednik. Kongres je sicer propadel, vendar zaradi drugega, na videz dokaj nesmiselnega razloga, niso se namreč mogli zediniti, ali naj bo

---

³⁹ Kot enega izmed najbolj nazornih primerov se dostikrat navaja obisk novo prispelega ruskega ambasadorja k danskemu kralju Christianu V. leta 1674. Slednji je bil v času obiska ležeč v postelji s hudo boleznijo in zato je ruski ambasador vztrajal na tem, da tudi njemu prinesejo posteljo in jo postavijo poleg kraljeve, tako da se bosta lahko pogovarjala (Anderson, 1993: 62).

⁴⁰ Zelo natančen pregled ruskega dvornega protokola in ceremoniala poda Potemkin v *Zgodovini diplomacije I* (1947).

komunikacija pisna ali ustna⁴¹. Na Kongresu v *Aix-la-Chapelle* (1748) je bil v mirovni pogodbi dodan člen, ki je dovoljeval, da se pogodbe ne podpišejo le v francoščini, ampak tudi v ostalih jezikih. Leta 1779 pa so bile na *Kongresu v Teschenu*, s katerim se je končala vojna za bavarsko nasledstvo, na pobudo Katarine Velike opuščene vse formalnosti in pravila etikete.

Konec 18. stoletja je bilo torej jasno, da kongres v svoji stari obliki daje pot novejšim pristopom in oblikam zasedanj, do različnih incidentov in proceduralnih zastojev pa je še zmeraj prihajalo. Tako je, na primer: Napoleon, poražen v Rusiji in zato trdno odločen, da mu samo zmaga lahko ohrani položaj v Franciji, na *Kongresu v Pragi* (1813) preprečil kakršen koli resen pogovor, saj je vztrajal pri tem, da se odločijo, ali naj dogovor dosežejo preko pogovora ali izključno v pisni obliki preko posrednika.

Na podlagi povedanega lahko sklepamo, **da sta bila v preteklosti nacionalni prestiž in čast izredno pomembna. Le-ta sta se kazala v veliki meri prav preko prednostnega reda.**

Z Dunajskim kongresom (1814–15) so se razrešila mnoga, čeprav še ne vsa vprašanja o prednostnem redu⁴². Eden izmed njegovih dosežkov je bil namreč opredelitev rangov diplomatskih predstavnikov in ureditev vprašanja prednosti diplomatskih predstavnikov⁴³. Čeprav kongres ni rešil vprašanja prednosti držav, je nedvomno pomembno prispeval k ureditvi področja prednosti.

Prednostni red ni bil edini vzrok nenehnih prerekanj med državami. Vprašanje jezika je prav tako predstavljalo težave in povzročalo proceduralne zaplete in incidente. Nekaj malega o

---

⁴¹ Po neuspešnem koncu kongresa je prišlo na dan, da so Nizozemci in Francozi uporabili prerekanja med svojimi služabniki kot izgovor za žaljenje drug drugega, s tem pa dosegli tudi prekinitev pogajanj (Koch in Schoell, citirano v Hamilton in Langhorne, 1995: 66).

⁴² Še zmeraj je namreč veljalo, da samo Velike sile lahko izmenjujejo ambasadorje, medtem ko morajo biti diplomatski predstavniki manjših sil ranga ministra. Tako je država, ki je uživala rang poslaništva, stremela k ambadorskem rangu, če ne zaradi drugega zaradi nacionalnega ponosa, kar je posledično vodilo do stanja, ko imenovanje ambasadorja ni več predstavljalo redkega in ekskluzivnega privilegija, ampak je neimenovanje na takšno funkcijo naenkrat pomenilo žalitev. Tako je pomembnost ambasadorja postala prenapihnjena, ugotavlja Nicolson (1988: 101).

⁴³ Več o sklepih Dunajskega pravilnika in Protokola iz *Aix-la-Chapelle* (v slovenščini se uporablja tudi izraz *Aachenski protokol*) v poglavju 3. 3.

jeziku med antičnimi kulturami je že bilo napisanega v poglavju 3.1, tukaj pa bomo nekaj napisali še o diplomatskem jeziku od **9. stoletja** dalje. Strassburška prisega⁴⁴ iz leta **842** je prvi diplomatski dokument, ki ni sestavljen niti v latinščini niti v grščini, ampak v nemščini in francoščini (Potemkin, 1947: 108). Latinščina je namreč kot jezik Rimskega cesarstva in kasneje njegovega naslednika Svetega rimskega cesarstva predstavljala uradni evropski diplomatski jezik in je bila *lingua franca* vse do 18. stoletja. Pod francoskim kraljem Filipom IV. (vladal je od 1285 do 1314) so v Franciji uvedli pisne diplomatske odnose, pred tem so se namreč pogajanja odvijala večidel ustno. Pogodbe so bile običajno sestavljene v latinščini, medtem ko so se pogajanja vršila v francoščini (Potemkin, 1946: 139). Za časa Ludvika XIV.⁴⁵ (vladal je od 1643 do 1715) je francoščina postala uradni jezik diplomacije in mednarodnih pogodb⁴⁶. Spor zaradi jezika se je nadaljeval v **18. in 19. stoletju**, predvsem zaradi uporabe angleščine ali francoščine v uradni komunikaciji. Najbolj odločno se je za uporabo angleščine namesto francoščine zavzemal Lord Palmerston, ki je leta 1851 angleškega predstavnika v Frankfurtu obvestil o mnenju angleške vlade, da lahko vsaka vlada pri uradni komunikaciji uporablja svoj lastni jezik, saj le tako lahko resnično izrazi svoje mnenje brez kakršnihkoli jezikovnih nejasnosti (Satow, 1995: 40). Šele leta 1919 sta bila na Versajski konferenci oba jezika priznana kot uradna jezika konference, kasneje pa tudi kot uradna jezika Združenih narodov.

Ob začetku **20. stoletja**, ko sta bila protokol in ceremonial v Evropi že dodobra ukoreninjena, so se v **ZDA** s težavo privajali evropskim protokolarnim običajem. Ameriški predsednik je leta 1905 o evropski diplomatski praksi zapisal: "*There is little of serious importance to do; the activities are those of society rather than those of business; the unimportant things are always at the front.*" (Barnes in Morgan, citirano v Hamilton in Langhorne, 1995: 114). Čeprav so svoje misije poimenovali v skladu z Dunajskim pravilnikom, so se vseeno izogibali uporabi nazivov in pompa stare celine ter v okrožnici State Departmenta (njihovega

---

⁴⁴ Po smrti Karla Velikega sta Karl Plešasti in Ludovik Nemški sklenila v Stassburgu pogodbo proti starejšemu bratu Lotarju, kateremu je pripadla cesarska krona.

⁴⁵ Francoski dvor je bil tedaj najbolj razkošen v Evropi in Ludvik XIV. (Sončni kralj) je upoabljal raznovrstne metode, ki so dodatno očarale tuje goste. Ob obisku tujih diplomatov je odredil, da naj delujejo vsi vodnjaki (to je bila sama po sebi impresivna gesta, saj je bila za 1400 curkov v vodnjakih potrebna ogromna količina vode, dostop do slednje pa je na dvorcu vedno predstavljal problem), prav tako pa je nemalokrat organiziral celotno operno ali baletno predstavo kar na dvoru samem (Dunlop, citirano v Roosen, 1980 :470).

⁴⁶ Sporazum v Aix-la Chapellu (1748) je bil napisan v francoščini, prav tako je bila francoščina jezik, ko si ga uporabljali na Dunajskem kongresu (1815) in Pariškem kongresu (1783).

Zunanjega ministrstva) leta 1853 celo zapisali, da naj se poslaniki izogibajo ceremonialni opravi in naj namesto tega raje nosijo preprosta oblačila ameriškega državljana⁴⁷. Iz podobnih razlogov so se do leta 1890 izogibali rangu ambasadorja, saj naj bi bil ta za predstavnike demokracije preveč vzvišena titula (Ibid.). Posledice tovrstnega obravnavanja evropskih navad in diplomatske prakse so bile nemalokrat dokaj neprijetne. Veliko ameriških vodij misij je bilo v tujini zaradi pomanjkanja sredstev prisiljeno stanovati v najetih, nič kaj poklicu primernih prostorih. Poleg tega so se morali dodatno financirati iz lastnega žepa, saj so dobivali od vlade le borno plačilo. Dokaj neprofesionalno je bilo tudi Wilsonovo imenovanje predstavnikov v tujini, saj je Ameriko leta 1914 v Bukarešti predstavljal nekdanji pivovar; v Lizboni je bil imenovan poslanik, ki ni razlikoval med veleposlaništvom in poslaništvom; v Atenah pa je poslanik prenehal s svojim delom in šel v Albanijo pomagat njihovemu boju za neodvisnost. Hamilton in Langhorne (1995: 115) pravilno zaključita, da takšni amaterji niso bili sposobni ne suverena nastopa v tujini ne pomembnega obveščanja ameriške vlade o dogajanju izven države.

Zgodovinski pregled nam pokaže, da se je z razvojem uradnega in političnega življenja obenem razvijal in spreminjal tudi diplomatski protokol. Na prvi pogled marsikdo zaključi, da so v preteklosti ogromno časa in pozornosti namenjali proceduralnim pravilom in bili obsesivno zaposleni z izvajanjem ceremoniala. Vendar podrobnejši pogled in analiza razkrijeta, da temu ni tako. Protokol je z vsemi svojimi pravili vred od nekdaj imel (in tudi danes ima) svoj namen in Keynes (citirano v Cannadine, 1987: 19) je nekoč celo zapisal, da je neuspeh demokracij 20. stoletja deloma pripisati njihovi nezmožnosti prepoznavanja pomembnosti ceremoniala. Zato ni presenetljivo, da so se državniki in diplomati skozi zgodovino toliko ukvarjali z navidez nepomembnimi vsebinami diplomatskega protokola in ceremoniala, saj so se že takrat zavedali, česar se je kasneje tudi ameriški diplomat in zunanji minister Kissinger (povzeto po Roosen, 1980: 469), in sicer da je način, kako so pogajanja izvedena, skoraj tako pomemben kot vsebina teh pogajanj⁴⁸.

---

⁴⁷ *Ameriški predsednik Franklin ob obisku na dvoru Ludvika XVI. namenoma ni nosil lasulje in meča, kot je predpisoval dvorni protokol. Kljub temu ga je kralj prijazno sprejel in z gledalo je, kot da ni bil nihče užaljen zaradi Franklinove pomanjkljive ceremonialne obleke. McCaffree in Innis hudomušno (1985: xii-xiii) pripomnita, da je bilo to morda zato, ker je bil prvi republikanec, ki se je pojavil na dvoru in so nanj gledali s pozitivno radovednostjo.*

⁴⁸ *"...the way negotiations are carried out is almost as important as what it negotiated."*

3.3 Kodifikacija diplomatskega prava

Z razvojem mednarodnega prava⁴⁹ se je istočasno razvijalo tudi diplomatsko pravo. Sodobno diplomatsko pravo, kot piše Brglez (1998: 60), vključuje mednarodnopravna pravila diplomatskega prava, konzularnega prava in tudi tista, ki urejajo delovanje in pravni status mednarodnih institucij in mednarodnih uslužbencev. Obenem ugotavlja (Ibid.), da se je potreba po kodifikaciji⁵⁰ diplomatskega prava pojavila, ko mednarodno običajno pravo ni več ustrezno urejalo konkretnih mednarodnih razmerij. Pomembna za diplomatsko pravo je tudi praksa, opozori Simoniti (1994: 8), saj se diplomatsko pravo oblikuje vedno šele potem, ko praksa potrdi praktično učinkovitost in politično sprejemljivost določenega ravnanja.

Zametke diplomatskega prava najdemo že v antični Grčiji, Rimu in Bizancu. Hamilton in Langhorne (1995: 13–14) sta mnenja, da je rimski sistem omogočil razvoj pravnih načel, zapisanih v Justinjanovem kodeksu (*Corpus Juris Civilis* ali *Codex Justinianus*), ki je predstavljal enotno zbirko rimskega prava, obenem pa tvoril osnovo za razvoj diplomatskega prava. V srednjem veku je v politični misli in dejavnosti prevladoval koncept krščanstva, ki je znan tudi pod terminom '*res publica christiana*'. V tem času je nastal sklop splošno priznanega prava, sestavljenega iz rimskega (civilnega) prava, fevdalnega prava in kanonskega prava. Rimsko in kanonsko pravo sta pokrivala in regulirala diplomatske odnose, medtem ko je fevdalno pravo vsebovalo jasne elemente 'mednarodnega' prava (Hamilton in Langhorne, 1995: 23)⁵¹.

Z uveljavitvijo stalnega ambasadorja v 15. stoletju so se začela regulirati tudi področja, ki so pokrivala privilegije in imunitete⁵², ponavljajoča praksa držav pa je utrdila tudi veljavnost številnih pravil ravnanja v diplomaciji. Konec 17. stoletja je Leibniz, veliki nemški mislec,

---

⁴⁹ Za najpomembnejša vira mednarodnega prava štejemo običajno pravo in pogodbeno pravo. Oba sta pomembna za urejanje in pravno priznanje diplomatskega protokola.

⁵⁰ Izraz kodifikacija označuje proces zbiranja in uzakonjenja posameznih pravnih določb v enotno zbirko.

⁵¹ Potemkin (1947: 47) navaja v diplomaciji starega Rima dva pojma: pravo narodov (*ius gentium*) in državljsko pravo (*ius civile*). Kršenje "pravice in svetosti poslanstev" (*ius et sacra legationis*) je sodilo v območje mednarodnega prava. Nicolson (1988: 9) doda še *ius naturale* ali pravo, enako za vso človeštvo, vendar obenem omeni, da je ta predstavljal prispevek predvsem k teoriji in ne k diplomatski praksi.

⁵² Določene imunitete so sicer priznavali že od nekdaj: med primitivnimi ljudstvi se je na poslanike in sle gledalo, kot da so nedotakljivi, prav tako so le-ti uživali diplomatske imunitete v stari Grčiji, Kitajski, Indiji in Otomanskem cesarstvu (Holsti, 1995: 136).

sestavil dve zbirki: *Codex Juris Gentium* (1693) in *Mantissa Codicis* (1700), ki sta predstavljali pravno osnovo za izboljšanje mednarodnih odnosov (Anderson, 1993: 96). Znan je tudi t. i. *Diplomatic Privileges Act*, ki je bil sprejet v Angliji leta 1708 (Simoniti, 1994: 8) in predstavlja prvo kodifikacijo notranjepravnih pravil o diplomatski imuniteti.

Ko se je ob koncu **18. stoletja** vzporedno z nacionalno implementacijo norm običajnega prava, ki zagotavljajo ustrezní pravni položaj tujim veleposlanikom, začelo razvijati tudi notranjepravno urejanje delovanja konzulov, se je izoblikovalo več pravilnikov, ki urejajo konzularno področje (Brglez, 1992: 66–67). Prve ureditve, ki so to obravnavale, so bile francoske ordinance iz leta 1781 in 1833, sledila je nizozemska konzularna ureditev iz leta 1786, nato leta 1792 in 1856 *Consular Service Acts* ZDA ter leta 1825 *British Consular Act*.

Za kodifikacijo diplomatskega prava so ključni predvsem štiri dokumenti: Dunajski pravilnik (1815), Aachenski protokol (1819), Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (DKDO, 1961) in Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (DKKO, 1963)⁵³.

O Dunajskem pravilniku, ki je bil sprejet na Dunajskem kongresu 19. marca 1815, je bilo nekaj malega že napisanega v prejšnjem poglavju, tukaj pa si bomo natančneje pogledali, kaj je novega uvedel v diplomatsko prakso. Kot njegov velik dosežek lahko štejemo dejstvo, da je ovrigel kontroverzno prednostno listo papeža Julija II. iz leta 1504. Namesto slednje so se na kongresu dogovorili o pravilih prednostnega reda, ki temeljijo na diplomatskih nazivih. Oblikovani so bili trije razredi, in sicer: 1) ambasadorji, papeški nunciji ali papeški legati; 2) odposlanci, ministri ali drugi, akreditirani pri vladarju in 3) odpravniki poslov, akreditirani pri ministrstvu za zunanje zadeve. V vsakem razredu se rang pridobi po datumu uradne notifikacije njihovega prihoda. Dogovorili so se tudi, da bo razen v mestih, kjer je papeški nuncij avtomatično doyen diplomatskega zbora, ta funkcija oz. čast pripadala ambasadorju ali ministru, ki je najprej nastopil s funkcijo. Nazadnje pa so dosegli tudi sklep o opustitvi *alternata*, ki je določal, da so se ob podpisu pogodb pripravili različni izvodi, tako da je bil

---

⁵³ Obstajajo še druge konvencije, ki prav tako predstavljajo kodifikacijo diplomatskega prava, in sicer: *Konvencija o privilegijih in imunitetah ZN* (1946), *Konvencija o privilegijih in imunitetah specializiranih agencij* (1947), *Konvencija o specialnih misijah* (1969), *Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti* (1973), *Konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami mednarodnega značaja* (1975) in *Konvencija o varnosti ZN in z njim povezanega osebja*.

podpis vsakega pooblaščenca na vrhu njegovega izvoda. Namesto tega so na kongresu sklenili, da si bodo podpisi sledili, kot bo določil žreb.

Aachenski protokol tri leta kasneje (21. novembra 1819) določi še četrti razred diplomatskih agentov, in sicer ministra rezidenta, ki je bil po rangju med predstavniki drugega in tretjega razreda. Travnik (2004: 32) opozori na to, da je ta razred danes popolnoma izginil, saj se je pokazal za nepotrebnega. Aachenski protokol je spremenil tudi sklep o podpisih Dunajskega pravilnika in uvedel nov način, ki je določal, da si podpisi sledijo po francoskem abecednem redu države⁵⁴.

Z zgoraj omenjenima pravilnikoma se je vsaj deloma rešilo vprašanje prednosti, ki je predstavljalo večji problem držav pri potegovanju za prvo mesto. Deloma pa zato, ker je šele Ustanovna listina OZN naredila konec problemu, ko je deklarirala načelo suverene enakosti držav.

Vrsto stoletij so bili privilegiji in imunitete pokriti z običajnim mednarodnim pravom (Satow, 1995: 9). Diplomatskim predstavnikom kot tudi vladarjem in šefom držav so bile zagotovljene široke pravice in ceremonialne časti, imeli pa so tudi popolno imuniteto pred kazenskimi in civilnimi pregoni. Resnično pa se je vprašanje privilegijev in imunitet doreklo šele z Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih in Dunajsko konvencijo o konzularnih odnosih.

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (1961) predstavlja prvo obširno kodifikacijo diplomatskega prava, kajti do takrat je to področje deloma pokrival le Dunajski pravilnik oz. so bila določena pravila sprejeta že prej, z mednarodnim običajnim pravom. Konvencija iz leta 1961 pa je uredila in kodificirala naslednja področja: določila je obsežno terminologijo o diplomatskem osebju; navedla je naloge diplomatske misije, prednostni red agentov in vodij misij ter določila privilegije in imunitete. Med slednje spadajo: nedotakljivost prostorov misije in stanovanja diplomatskih predstavnikov, nedotakljivost osebnosti diplomatskega predstavnika, nedotakljivost diplomatske valize, diplomatskega kurirja in arhiva, oprostitve davkov diplomatskim predstavnikom, imuniteta do kazenske jurisdikcije države sprejemnice,

---

⁵⁴ *To je bil nedvomno majhen, a pomemben uspeh pri uporabi francoščine v diplomaciji.*

sodna imuniteta, oprostitev pregleda osebne prtljage na mejnem prehodu in imunitet ter privilegije na teritoriju tretje države.

Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (1963) je podobno kot zgoraj omenjena konvencija kodificirala konzularne funkcije⁵⁵ ter privilegije in imunitete konzularnih agentov. Tako kot diplomatski odnosi tudi konzularni segajo daleč v preteklost. Jazbec (1997: 159) poveže začetke konzularnih odnosov s pojavom in razmahom trgovine, kar naj bi pomenilo, da so starejši od diplomacije v klasičnem smislu, ki je povezana z nastankom srednjeveških italijanskih mestnih držav.

Za boljše razumevanje temeljnih vsebin diplomatskega prava si bomo sedaj natančneje pogledali še področja, ki jih ta pokriva in preučuje. Pred tem se ne moremo ogniti definiciji **sodobnega diplomatskega prava**, ki ga Brglez (1998: 62) definira kot "*sistem mednarodnopravnih pravil, ki ureja diplomacijo kot miroljuben instrument, obliko in proces posredovanja in komuniciranja med subjekti mednarodnega prava (preko zunanjih misij ali preko mednarodnih institucij).*" Tudi Cashier (citirano v Simoniti, 1994: 18) piše o **mednarodnih subjektih**, ko poda svojo definicijo diplomatskega prava, ki zanj predstavlja "*zbir posameznih norm, ki regulirajo odnose, ki se ustvarjajo med različnimi organi mednarodnih subjektov, ki so stalno ali občasno pristojni za zunanje zadeve teh subjektov.*"

Za dosledno obravnavo pravil sodobnega diplomatskega prava pa niso pomembni le subjekti, temveč tudi **vsebina**. Tako Simoniti (1994: 18) diplomatsko pravo opredeli kot tisti del pravne znanosti, ki proučuje: 1) pravne norme, ki urejajo delovanje pristojnih organov mednarodnih subjektov, 2) pravne norme, ki urejajo same odnose in določajo postopke, ki se uporabljajo v teh odnosih, in 3) pravne norme in pravila, ki določajo strukture, znotraj katerih se ti odnosi vzpostavljajo in odvijajo. Medtem ko kot pravno vedo diplomatsko pravo

---

⁵⁵ Med konzularne funkcije, kot jih danes pozna in izvaja vsaka sodobna konzularna služba in ki so predstavljene tudi v prvem delu prvega poglavja Dunajske konvencije o konzularnih odnosih, spadajo: zaščita interesov države in njenih državljanov; pomoč pri razvijanju trgovinskih, ekonomskih, kulturnih in drugih odnosov; seznanjanje države s stanjem in razvojem druge države; izdajanje potnih listov in potnih dokumentov; nudenje pomoči in podpore svojim državljanom; opravljanje vseh vrst beležniških in notarskih poslov; zaščita interesov v zapuščinskih zadevah; zaščita interesov mladoletnih in oprailno nesposobnih oseb; zaščita pri nastopanju pred sodišči; dostavljanje različnih pravnih aktov in zahtevkov; izvajanje kontrole plovil in letal; nudenje pomoči plovilom, letalom in njihovim posadkam; in opravljanje vseh drugih, konzulatu zaupanih funkcij.

zanimajo tiste pravne norme, katerih kršitev pomeni kršitev mednarodnih zakonov, pa mora diplomatsko pravo upoštevati še neko drugo posebno kategorijo norm, in sicer **diplomatske običaje**. "Zaradi upoštevanja običajev države sicer ne prevzemajo nobene pravne odgovornosti, kot bi jo, če bi kršila pravne norme, vendar pa tudi običaj [...] vsebuje določeno zapoved in grozi s sankcijo," piše Simoniti (1994: 18). Mednarodni običaj predstavlja tako poklicno kot etično pravilo in njegova kršitev pomeni kršitev diplomatske etike, kar ima lahko resne posledice za kršitelja samega kot tudi za njegovo državo.

Norme diplomatskega prava pa določajo tudi postopke, ki imajo v mednarodnih odnosih izrazito "civilizatorsko vlogo" (Ibid.). **Diplomatski postopki** pomenijo ravnanje in obnašanje (v smislu ceremonialnosti in stila) in z zunanjo obliko potrjujejo vsebino ravnanja. Z njihovim spoštovanjem se zadovoljijo pravila mednarodne vljudnosti (*comitas gentium*), namen katerih pa je zagotavljanje medsebojnega spoštovanja. S tem so stiki med subjekti mednarodnega prava nedvomno olajšani, kar posledično pomeni tudi lažje izvajanje zelenih politik.

Kot del pozitivnega notranjega in mednarodnega prava je potrebno omeniti tudi diplomatski protokol in ceremonial. Simoniti (1994: 21) opredeli **ceremonialna pravila** kot del notranjega prava, vendar imajo obenem močno mednarodno in politično razsežnost. Ne smejo biti, niti se ne smejo uporabljati diskriminatorno. Ceremonial se mora torej za vse države izvajati na enak način, do odstopanj lahko pride le zaradi različnega ranga v prednostnem redu.

Sodobni *lex diplomaticus* torej prestavlja dokaj zaključeno celoto diplomatskega prava. Vseeno pa obstajajo še določeni vidiki, ki še niso zapisani oz. opredeljeni s specifičnimi pravilniki, na kar opozorita Bohte in Sancin (2006). Tako se komisija ZN za mednarodno pravo trenutno ukvarja s kodifikacijo problematike diplomatske zaščite⁵⁶ (Ibid: 57). Prav tako pa se še čaka na morebitni sprejem osnutka konvencije, ki ga je že leta 1989 pripravila Komisija za mednarodno pravo, Status diplomatskega kurirja in diplomatske valize, ki je ne

---

⁵⁶ *Report of the International Law Commission, Fifty-seventh session (2 May-3 June and 11 July-5 August 2005), General Assembly, Official Records, Sixtieth Session, Supplement No. 10 (A/60/10), str. 106-116 (Bohte in Sancin, 2006: 57).*

spremlja diplomatski kurir⁵⁷ (Ibid: 66). Mikolić (1995: 6) opozori na nekaj področij, predvsem tistih s področja diplomatskega ceremoniala, ki tudi še niso pokrita s kakršnim koli pravilnikom. V tem primeru se morebitni problemi rešujejo na podlagi mednarodnega običajnega prava, splošno uveljavljene prakse in notranje zakonodaje države sprejemnice.

Zaključimo lahko, da so protokolarna pravila in mednarodno pravo, še posebej diplomatsko-konzularno pravo, tesno povezana. Države so se s številnimi pravilniki in konvencijami obvezale spoštovati diplomatska, protokolarna in ceremonialna pravila, katera vsem akterjem na političnem prizorišču, nemalokrat pa tudi v bolj neformalnih situacijah, omogočajo lažje izvajanje svojega dela. Neupoštevanje teh pravil in postopkov lahko privede ne le do diplomatskega nesporazuma, ampak tudi do resnih sporov med državami.

---

⁵⁷ *Report of the Commission to the General Assembly on the work of its forty-first session, Yearbook of the International Law Commission, 1989, Vol. II, Part II, United Nations, A/CN.4/Ser. A/ 1989/Add.1 (Part 2), str. 8-47 (Bohte in Sancin, 2006: 66).*

4 PODROČJA DIPLOMATSKEGA PROTOKOLA

4.1 Privilegiji in imunitete

Diplomatski privilegiji in imunitete⁵⁸ diplomatskim predstavnikom zagotavljajo **nemoteno, uspešno in neodvisno opravljanje nalog misije, brez kakršnegakoli oviranja lokalnih oblasti**; obenem pa jim nudijo ugodnosti, katerih neobstoj sicer ne pomeni nezmožnosti delovanja in opravljanja funkcij, vsekakor pa pomembno **prispevajo k lažjemu in uspešnejšemu izvrševanju nalog**. Predpisani so z notranjim zakonom držav, s pravili običajnega mednarodnega prava, z načelom recipročnosti, nenazadnje pa tudi z DKDO iz leta 1961.

Kljub dokaj pozni letnici pravno-formalnega kodificiranja diplomatskih privilegijev in imunitet pa jih poznajo že od nekdanj in so navkljub spremembam, ki so (bile) posledica odražanj trenutnih odnosov v mednarodni skupnosti, vedno predstavljale relativno stabilno družbeno kategorijo (Bohte in Sancin, 2006: 124). Njihov nastanek lahko namreč povežemo s pojavom prvih teritorialnih skupnosti, ki so v medsebojnih odnosih razvijale najzgodnejše oblike diplomatskega komuniciranja (Ibid.). Že prvim glasnikom in poslanikom je bila skoraj vedno priznana nekakšna oblika imunitete. Kot ugotavlja Watson (1982: 83), deloma zaradi tega, ker so menili, da bi kakršnokoli nadlegovanje glasnika pomenilo kršenje globoko ukoreninjenih verskih prepričanj, deloma pa s povsem praktičnega vidika, saj je vladarje izredno zanimalo, kašnega mnenja je nasprotnik, pa čeprav se z njim niso strinjali.

Pravice o položaju predstavnikov držav v tujini so tako omenjene že v *tel-el-amarnski* korespondenci (13. st. pr. n. št). V antičnem obdobju, predvsem v času grških polisov, ki so bili znani po svoji intenzivni diplomatski komunikaciji, so kralji uporabljali glasnike, ki so med opravljanjem svoje funkcije v drugih grških državah uživali osebno nedotakljivost (Bohte in Sancin, 2006: 58). Iz Tukididovih zapisov Špartanskih konferenc je razvidno, da so Grki misijam že dodeljevali določene imunitete in posebne pozornosti (Nicolson, 1988: 8).

---

⁵⁸ Bohte in Sancin (2006: 126) privilegij definirata kot izvzetje od materialnih določb zakonov in drugih predpisov v teritorialni državi (npr. predpisov, ki se nanašajo na obdavčenje, socialno varnost); imuniteto pa kot procesno oviro pravnim postopkom v državi sprejema, kadar je materialnopravna norma kršena.

Oboje so sicer poznali tudi v času rimskega imperija, vendar le v odnosu do konzulov in tribunalov in v odnosu do prostorov večjih državnih templjev⁵⁹.

Moderno obliko so privilegiji in imunitete začeli dobivati v 15. in 16. stoletju z nastankom stalnih diplomatskih predstavništev. V tistem času je prihajalo do razhajanj, in sicer v tem, do kolikšne mere naj se do tedaj uveljavljene imunitete za *ad hoc* diplomate prenesejo tudi na stalne diplomatske predstavnike ter na kakšni pravni podlagi (Murty, 1989: 336). S tem vprašanjem so se ukvarjali Grotius⁶⁰, Wicquefort⁶¹ in v 18. stoletju Bynkershoek⁶² ter Vattel⁶³, vsi pa so bili mnenja, da je diplomatom treba priznati visoko stopnjo imunitet pred civilnim in kazenskim pregonom (Ibid; Anderson, 1993: 53). Bynkershoek⁶⁴ (Murty, 1989: 337) je omenjal tri razloge, zaradi katerih so priznavali privilegije in imunitete ambasadorjem: predstavljali so svoje vladarje, bili so glasniki novic ter pogajalci pri sklepanju pogodb in miru in nazadnje, ker se brez njih povezava in mir med državami ne bi mogla ohraniti.

V 17. in 18. stoletju se je s privilegiji in imunitetami pogosto povezovala tudi **teorija 'eksteritorialnosti'** (*extraterritoriality*), po kateri se prostori diplomatske misije kot tudi osebe, ki so nosilci diplomatskih privilegijev in imunitet, štejejo, kot da so zunaj države sprejemnice, kar pomeni, da so tudi izven njene pristojnosti, saj naj bi predstavljali del ozemlja države pošiljateljice (Bohte in Sancin, 2006: 128). Eksteritorialnost naj bi temeljila na tem, da je država pošiljateljica na svojem ozemlju teritorialno suverena. Danes se večina teoretikov (Wood in Serres, 1970: 46–47, Murty, 1989: 338, Satow, 1979: 107) strinja, da ta teorija ni več primerna za utemeljitev diplomatske imunitete. Kot pravita Bohte in Sancin

---

⁵⁹ Bistvo diplomatskih privilegijev in imunitet je recipročnost, te pa Rimljani kot zmagovalci vojn niso nikoli upoštevali (Benko, 1987: 22).

⁶⁰ Grotius (Hugo De Groot, 1583–1645), nizozemski politik, pravnik in diplomat, ki v strokovnih krogih predstavlja očeta znanosti mednarodnega prava.

⁶¹ Abraham de Wicquefort (1606–1682), nizozemski zgodovinar, pisatelj in diplomat.

⁶² Cornelius van Bynkershoek (1673–1743), nizozemski pravnik in teoretik, ki je pripomogel k razvoju mednarodnega prava z deli, kot je *De Dominio Maris* (1702).

⁶³ Emerrich de Vattel (1714–1767), švicarski filozof, diplomat in pravni strokovnjak, najbolj znan po delu *Droit des gens; ou, Principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains* (v angleščini: *The Law of Nations or the Principles of Natural Law Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns*).

⁶⁴ *De Foro Legatorum Liber Singularies*, str. 27–28 (Prevod G.J. Laing, Carnegie Classics, Oxford, The Clarendon Press, 1946).

(Ibid.), prostori diplomatske misije niso eksteritorialni, ampak v državi sprejemnici uživajo poseben pravni položaj, poleg tega izvzete od jurisdikcije države sprejema ni absolutno, saj sodijo misija in njeno osebje v določenih primerih (npr. tožbe, povezane z diplomatovo poklicno ali trgovsko dejavnostjo, ki jo opravlja ob svojih uradnih funkcijah) pod jurisdikcijo države sprejema. Teorijo je v novejšem času zamenjala **teorija funkcionalnosti**, po kateri so diplomatski predstavniki v državi sprejemnici deležni privilegijev in imunitet zato, ker jim le-te zagotavljajo uspešno in učinkovito opravljanje svojih funkcij (Sen⁶⁵, citirano v Benko in Sancin, 2006: 128–129). Brez njih bi bili namreč lahko podvrženi raznim oblikam političnih in drugih pritiskov posameznikov in oblastnih organov (Ibid.).

Okvirna pravila o privilegijih in imuniteti diplomatov, njihovem imetju, prostorih in komunikacijah so se torej dodobra uveljavila sredi 18. stoletja in se do danes niso veliko spreminjala⁶⁶. Z njihovo uveljavitvijo pa se od takrat od ambasadorjev pričakuje, da bodo tudi sami pokazali brezhibno obnašanje ter izrazili le najvišje spoštovanje do države gostiteljice, o čemer je obširno pisal Vattel⁶⁷ (v Murty, 1989: 345) in kar je nenazadnje zapisano tudi v 41. čl. DKDO. Vseeno je v 17. in 18. stoletju še prihajalo do različne interpretacije obsega imunitet. Nekatere države so dovolile izjeme pri imunitetah pred civilno jurisdikcijo, predvsem pri osebni lastnini in imetju ali če so se diplomatove dejavnosti nanašale na njegove trgovske aktivnosti, medtem ko nekatere države, kot sta ZDA in Velika Britanija, niso dopuščale nikakršnih izjem (Satow, 1979: 107). Značilno za to obdobje je tudi, da države sprejemnice predstavnikom drugih držav niso bile pripravljene nuditi enakih privilegijev in

---

⁶⁵ Sen B., *A Diplomat's Handbook on International Law and Practice*, 1988: 96.

⁶⁶ Potemkin (1947: 268) poda primer iz 18. st., ko se je pripetil incident z ruskim poslanikom A. A. Matvejevim v Londonu. Slednjega so zaradi dolgov poslali v ječo, kjer so ga pretepali. Dogodek je izzval veliko razburjenje v celotnem londonskem diplomatskem zboru, ki je v žalitvi ruskega poslanika videl kršitev diplomatskega prava. Matvejeva so izpustili ter se mu opravičili, krivi pa so bili poklicani na zagovor. Na prvem zasedanju parlamenta so to ravnanje spoznali za zločin "tako pred angleškimi zakoni kakor tudi pred mednarodnim pravom, na katerem temeljijo privilegiji poslanikov" (Ibid.). Predložen je bil poseben načrt zakona o ohranitvi privilegijev poslanikov in javnih ministrov, izdelave zakonskega besedila pa se je udeležil tudi diplomatski zbor.

⁶⁷ "This independence of a foreign minister must not be converted into unrestrained licence; it does not release him from the duty of conforming in his external conduct to the customs and laws of the country in all that does not relate to his character as ambassador; he is independent, but he has not the right to do whatever he pleases." (*The Law of Nations*, Vol. 3, 362-3564; Prevod: C. G. Fenwick, *Carnegie Classics*, Washington D.C., 1916).

imunitet, kot so jih pričakovale in zahtevale za svoje predstavnike v tujini (Bohte in Sancin, 2006: 59).

Bohte in Sancin (2006: 125) razdelita uporabnike diplomatskih privilegijev in imunitet v tri kategorije: v prvo spadajo stalne diplomatske misije in njihovo osebje; v drugo specialne misije in njihovo osebje; v tretjo pa stalne misije držav članic pri mednarodnih organizacijah in njihovo osebje, stalne misije opazovalcev držav nečlanic v organih mednarodnih organizacij in na mednarodnih konferencah ter njihovo osebje. V tem poglavju bomo poudarek namenili prvi kategoriji, torej diplomatskim privilegijem in imunitetam, izpostavili pa bomo tudi glavne točke razhajanj med DKDO in DKKO. V naslednjem poglavju pa bomo obravnavali privilegije in imunitete predstavnikov vladnih mednarodnih organizacij.

DKDO⁶⁸, ki se nanaša samo na redna in stalna diplomatska predstavništva, natančno opredeljuje obseg privilegijev in imunitet, dodeljenim diplomatskim misijam, in razlikuje med različnimi kategorijami članov diplomatske misije. Njihov obseg je odvisen od tega, kateri kategoriji oseba pripada. Členi se lahko razporedijo v okvirne kategorije, kot so: nedotakljivost, sodna imuniteta, privilegiji, njihova veljavnost, zloraba in dolžnosti ter odgovornosti diplomatskih predstavnikov. V enakem vrstnem redu jih bomo izpostavili tudi tukaj, s poudarkom na nekaterih členih znotraj teh kategorij.

4.1.1 Nedotakljivost

Vodja misije svojih nalog ne more izvrševati, če je podvržen pravilom države sprejemnice oz. njenim lokalnim pravilom, zato je njemu, kot tudi ostalim članom misije, priznana pravica osebne nedotakljivosti, skupaj z nedotakljivostjo prostorov misije, komunikacije ter diplomatskih arhivov in dokumentov.

4.1.1.1 Osebna nedotakljivost diplomatskih predstavnikov

Bistvo osebne nedotakljivosti je **"posebna in povečana zaščita oseb, ki uživajo diplomatske privilegije in imunitete"** (Bohte in Sancin, 2006: 141; poudarek dodan). Pokriva vsa dejanja,

---

⁶⁸ Leta 2005 je imela DKDO 184 držav pogodbenic; dodana pa sta ji dva opcijska protokola (Opcijski protokol k Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih o pridobivanju državljanstva ter Opcijski protokol k Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih o obveznem reševanju sporov) (Bohte in Sancin, 2006: 66).

ki jih predstavnik opravlja v okviru predstavljanja svoje države, kot tudi osebne zadeve. Imuniteta je priznana od začetka nastopa funkcije pa do odhoda s teritorija države sprejemnice, četudi je v tem času že nekdo drug nastopil z enako funkcijo. Država sprejema se obveže, da zaščiti diplomatske predstavnike pred napadom na njihovo svobodo, osebo in dostojanstvo ter da v nobenem primeru diplomatskega agenta ne sme zapreti ali pripreti, kar je jasno zapisano v 29. čl. DKDO. Prav tako diplomat uživa imuniteto nedotakljivosti, ko potuje čez ozemlje tretje države⁶⁹, kar v določeni meri velja tudi za njegovo družino, saj njeni člani ne smejo biti aretirani ali pridržani, dovoljeni pa so civilni postopki, vendar le če ne vključujejo aretacije oz. pridržanja, obenem pa ne uživajo privilegija oprostitev pregleda prtljage ter carinskih privilegijev (Bohte in Sancin, 2006: 165–166). Satow (1979: 153) pri tem poudari, da omenjene imunitete uživajo ne glede na odnose med državo pošiljateljico in sprejemnico, vendar je pomembno, da je diplomatski predstavnik imenovan od države, ki jo tretja država priznava⁷⁰. Država tranzita pa je, kot pišeta Bohte in Sancin (2006: 166), dolžna priznati oz. nuditi imunitete le, če je tranzit neposredno povezan s prevzemom službe v državi sprejema oziroma z vrnitvijo v državo pošiljateljico, torej le če je pot službenega in ne osebnega značaja. Zanimiv je primer slovenske prakse, ko se je moral Protokol MZZ RS pred leti ukvarjati z vprašanjem imunitete turškega ambasadorja, akreditiranega v Republiki Hrvaški, ki je v Sloveniji z avtom do smrti povozil pešca (Ibid.)⁷¹.

Navkljub določbam 41. člena, ki diplomatskim predstavnikom nalaga spoštovanje zakonov in predpisov države sprejemnice, pa do kršitev vseeno lahko in tudi prihaja. Vendar, kot smo ugotovili, se diplomatskega predstavnika ne sme prijati ali pripreti⁷², lahko se ga le povabi, da

---

⁶⁹ 40. čl. DKDO.

⁷⁰ Na tem mestu lahko omenimo dva primera izvajanja omenjene imunitete: prvi se nanaša na primer, ko so francoskega ministra, namenjenega kot odposlanca v Bolivijo, v New Yorku obtožili prevare, vendar je sodišče razsodilo, da mu pripada sodna imuniteta, na podlagi katere se diplomatu »in transitu« priznavajo enake imunitete kot diplomatu »in situ« (Murty, 1989: 425). Drugi primer poda Denza (*Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic relations*, 1998:369, citirano v Bohte in Sancin, 2006: 166): leta 1972 je Nizozemska kot tranzitna država v osebni prtljagi diplomatskega predstavnika iz Alžirije našla večjo količino eksploziva. Nizozemska je prtljago zasegla, diplomatskemu predstavniku pa v skladu z določbami DKDO dovolila nadaljevanje poti.

⁷¹ Avtorja ne podata razpleta tega primera.

⁷² Od 15. in 16. stoletja dalje so primeri, da bi država sprejema aretirala ambasadorje in odposlance, redki. Vseeno je leta 1918 prišlo do takšnega primera, in sicer ko so v Rusiji aretirali romunskega ministra in člane celotne misije, predvidoma kot maščevanje za uboj in stradanje ruskih vojakov v Romuniji. Vodje devetnajstih

prostovoljno odide na policijsko postajo, kjer se preveri njegova identiteta (Satow, 1979: 121). Država sprejemnica lahko uporabi kot edino zakonito sredstvo, da diplomatskega predstavnika označi kot *persono non grato*⁷³.

4.1.1.2 *Nedotakljivost prostorov in stanovanja diplomatskega predstavnika*

Ob osebni nedotakljivosti je izredno pomembna tudi nedotakljivost uradnih prostorov in stanovanja vodje misije. Člen 1(i) DKDO prostore misije opredeli kot "zgradbe, deli zgradb in pripadajoče zemljišče, ki se, ne glede na to, kdo je njihov lastnik, uporabljajo za potrebe misije, vključno z rezidenco vodje misije." Obenem pa 30. čl. kot nedotakljiva šteje vsa zasebna stanovanja diplomatskih predstavnikov, ki uživajo enako nedotakljivost in varstvo kot prostori misije. Prav tako isti člen zagotavlja nedotakljivost dokumentov, korespondence in imetja diplomatskega agenta; izjema je tretji odstavek 31. člena, ki ne dopušča imunitete pred civilnim in upravnim sodstvom, če gre za tožbo, "ki se nanaša na dedovanje, s katerim je diplomatski agent povezan kot izvršitelj oporoke, upravitelj zapuščine, dedič ali voliljemnik in ne nastopa v imenu države pošiljateljice". Tretja točka istega člena navaja tudi, da razen v primerih (a), (b) in (c) prvega odstavka 31. člena zoper diplomatskega agenta niso dovoljeni nikakršni izvršilni ukrepi, "ne da bi bila s tem kršena nedotakljivost njegove osebe ali njegovega stanovanja". V Veliki Britaniji si oblasti ta člen interpretirajo tako, da lahko odpeljejo vozilo v lasti diplomata, ki je parkirano na prepovedanem in ovirajočem mestu, pod enakimi pogoji, kot lahko odpeljejo uradno vozilo ambasade (Satow, 1979: 123), saj s tem ne kršijo načela nedotakljivost osebe ali stanovanja.

Nadalje 22. čl. DKDO opredeli prostore misije kot nedotakljive in organom države sprejemnice nalaga, da lahko vstopijo le s pristankom vodje misije. Poleg tega ne smejo biti prostori misije, pohištvo in drugi predmeti, ki so v misiji, predmet nikakršne preiskave, rekvizicije, zaplembe ali izvršbe.

---

diplomatskih misij, na čelu z doyenom diplomatskega zbora, je protestiralo pri Leninu. Ko je ta želel razložiti vzrok aretacije, diplomatski zbor ni hotel prisluhniti, vendar je le zahteval izpustitev na podlagi diplomatske imunitete. Izpuščeni so bili naslednji dan (Murty, 1989: 367).

⁷³ *V takšnem primeru je najpogostejša praksa, da država pošiljateljica odpokliče omenjenega predstavnika, se opraviči ter na njegovo mesto imenuje drugo osebo.*

Z imuniteto nedotakljivosti prostorov pa je povezana še ena, некоč nemalokrat uporabljena praksa, namreč nudenje azila v prostorih diplomatske misije. Namen omenjene imunitete je zgolj, da lahko člani misije nemoteno in suvereno opravljajo svoje delo. Posledično je tako vsako nudenje prostorov morebitnim političnim ubežnikom ali zločincem protizakonito. V primeru, da pride do takšne situacije, je pričakovano, da Ministrstvo za zunanje zadeve vodjo misije prosi, da le-ta državnim oblastem preda osebo, ki se je zatekla v te prostore. Če vodja misije to odkloni, lahko prostore misije obkroži policija, da bi osebi preprečila pobeg⁷⁴, medtem ko oblasti države sprejemnice obvestijo Ministrstvo za zunanje zadeve države pošiljateljice ter se poskušajo dogovoriti o izročitvi osebe (Wood in Serres, 1970: 51). Nekateri strokovnjaki celo trdijo, da lahko lokalne oblasti vstopijo v prostore misije, če jim ubežnika ali obtoženega nočejo izročiti, češ da država sprejemnica ni dolžna spoštovati imunitet, ki so bile uporabljene za nudenje imunitete zločinca (Ibid.). Bohte in Sancin (2006: 131) po drugi strani jasno zapišeta, da za organe države sprejema velja absolutna prepoved vstopa v prostore diplomatske misije, ki velja tudi, kadar misija nedotakljivost prostorov zlorablja.

DKDO ne omenja izrecno vprašanja pravice do azila, saj v tretji točki 41. čl. navaja le, da se "prostori misije ne smejo uporabljati za namene, ki niso združljivi s funkcijami misije, tako kot so določene s to Konvencijo ali drugimi pravili občega mednarodnega prava ali s posebnimi sporazumi, ki veljajo med državo pošiljateljico in državo sprejemnico." Wood in Serres (1970: 52) ugotavljata, da je pod določenimi pogoji vseeno uveljavljena praksa, da se diplomatski prostori nudijo kot azil političnim beguncem. Ta praksa pa mora biti premišljena in uporabljena le izjemoma ter se je nikakor ne sme izkoriščati za ščitenje domnevnega prestopnika pred lokalnimi oblastmi. Kot primer, kdaj je to sprejemljivo, navedeta (Ibid.) nudenje azila iz humanitarnih razlogov (domnevnim) političnim prestopnikom pred nasilno množico v času, ko oblasti niso več sposobne obvladovati nasilja na ulicah in ne morejo več zagotavljati svobode in varnosti svojih državljanov. Enako velja za stanje, ko so sodne oblasti pod močnim javnim ali političnim pritiskom. V takšnih razmerah je bil tako ponujen azil s

---

⁷⁴ Leta 1747 so švedske oblasti obkolile britansko ambasado v Stockholmu, potem ko je britanski veleposlanik odklonil izročitev trgovca z imenom Springer, obtoženega veleizdaje. Kočiji s poslanikom so nato tudi sledile. Springerja so nato kasneje izročili (Murty, 1989: 337). Znan je tudi primer iz leta 1896, ko so uradniki kitajske misije v Londonu prepričali političnega ubežnika v Angliji, Sun Yat Sena, da vstopi v prostore misije, zato da bi ga tam obdržali in nato izročili kitajskim oblastem, ki bi mu sodile. Kitajsko sodišče je zavrnilo izdajo sodnega naloga za vodjo misije, vendar je britanska vlada vztrajala in dosegla, da so ujetega izpustili (Ibid.).

strani mnogih diplomatskih misij španskim državljanom v Madridu med špansko državljansko vojno (Ibid.)⁷⁵.

Med prepovedane uporabe prostorov pa Denza⁷⁶ (citirano v Bohte in Sancin, 2006: 133) šteje tudi trgovinsko dejavnost za finančni profit, prodajo letalskih vozovnic, plačevanje šolnin za jezikovne tečaje ali za javna predavanja, igralnice in komercialne restavracije.

4.1.1.3 Nedotakljivost arhivov in dokumentov misije

Nedotakljivost arhivov in dokumentov misije določa 24. čl. DKDO. V praksi to pomeni, da se jih pod nobenim pogojem ne sme zaseči ali zadržati, prav tako pa jih ni moč predložiti kot dokazno gradivo (Satow, 1979: 123). Enako se, v primeru prekinitve diplomatskih odnosov, vsi dokumenti do časa prekinitve pojmujejo kot nedotakljivi (Wood in Serres, 1970: 51). Satow (1979: 116) opozori na pomanjkljivo definicijo vsebine diplomatskih dokumentov in arhivov, obenem pa zaključi, da pojma ponavadi pomenita vsako obliko shranjevanja informacij in zapisov, tako v besedi kot sliki, kar pomeni tudi na računalniku⁷⁷.

4.1.1.4 Svoboda komunikacije

Člen 27 DKDO zagotavlja varno in svobodno komuniciranje misije v vse uradne namene, ob tem pa je dovoljena uporaba vseh komunikacijskih sredstev, všteti kurirje ter kodirana in šifrirana sporočila. Država pošiljateljica pa si kljub temu pridržuje pravico, da sme misija postaviti in uporabljati radijsko postajo le z njenim dovoljenjem. Obenem člen kot nedotakljivo označi tudi uradno korespondenco misije ter diplomatske pošiljke⁷⁸. Slednja mora biti jasno označena in sme vsebovati le diplomatske predmete in dokumente, namenjene zgolj uradni uporabi. Tudi kurirji (diplomatski in *ad hoc*) so zaščiteni in uživajo osebno nedotakljivost, vendar morajo imeti pri sebi listino, ki potrjuje njihov status in navaja število

---

⁷⁵ V Latinski Ameriki je situacija drugačna, saj tam diplomatske misije nemalokrat nudijo azil v primeru uporov in revolucij, ki so v tistem delu sveta pogoste. Splošno je priznано, da se vodjem strmoglavljenega režima lahko nudi zatočišče v diplomatskih prostorih in kasneje zagotovi dovoljenja za zapustitev države, vse to pa je zapisano v številnih pravilnikih in določeno z raznimi sporazumi med državami (Wood in Serres, 1970: 52).

⁷⁶ Denza E., opomba 70 zgoraj, str. 380.

⁷⁷ V tem se DKDO že v določenem vidiku razlikuje od DKDO, saj je v točki (k) prvega odstavka pojem konzularnih arhivov veliko natančneje določen.

⁷⁸ Valiza; bag (angleško), pouch (ameriško).

paketov, ki sestavljajo pošiljko. Nazadnje omenjeni člen dovoljuje, da se diplomatska pošiljka sme zaupati poveljniku poslovnega letala, ki se sicer ne šteje za diplomatskega kurirja, mora pa imeti pri sebi enako listino s podatki kot kurir. Člani misije lahko pošiljko prevzamejo neposredno od poveljnika letala.

Svobodo komunikacije in nedotakljivost diplomatske pošiljke Satow (1979: 116) vidi kot eno najbolj ključnih diplomatskih imunitet in privilegijev, saj brez pravice neoviranega pošiljanja sporočil in diplomatske valize misija ne more učinkovito opravljati funkcije opazovanja in poročanja, prav tako pa bi bila v slabšem položaju v primeru pogajanj, saj od svoje vlade ne bi mogla prejeti zaupnih napotkov.

Odstavek, ki obravnava nedotakljivost diplomatske pošiljke, je še posebej pomemben, saj ta pred DKDO ni uživala nikakršnih imunitet in se jo je smelo zadržati, če je obstajal sum, da ne vsebuje avtoriziranih predmetov (Satow, 1979: 117). V tem primeru jo je lahko država sprejemnica, ali vrnila neodprto ali odprla vpričo predstavnikov države pošiljateljice. To dovoljuje tudi tretji odstavek 35. čl. DKKO, v čemer se, med drugim, omenjeni konvenciji tudi razlikujeta.

Država sprejemnica diplomatsko pošiljko sicer lahko preišče s posebnimi napravami za zaznavanje prisotnosti eksploziva ali kovin, saj to ne pomeni odpiranja in zadrževanja pošiljke⁷⁹. Kadar po takem pregledu sumi o prisotnosti prepovedanih stvari, lahko letalska družba prevoz pošiljke zavrne (Bohte in Sancin, 2006: 127).

4.1.2 Sodna imuniteta

Ugotovili smo že, da je osebna nedotakljivost osnovni element statusa diplomatskih predstavnikov, sodno imuniteto pa Dembinski (citirano v Bohte in Sancin, 2006: 144) vidi kot njeno nujno posledico. **Diplomatski predstavniki so sicer dolžni spoštovati zakone in predpise države sprejema**, vendar v njej ne morejo biti ne priprti oz. zaprti, niti se jim ne

---

⁷⁹ *Tak incident se je leta 1964 zgodil v Rimu, ko so tamkajšnji carinski organi ugotovili, da velika pošiljka, namenjena v Kairo, spušča čudne glasove. Pošiljko so zasegli, odprli in odkrili, da je bil notri omamljeni ugrabljeni Izraelec, ki so mu hoteli soditi zaradi vohunstva. Posledično je bilo nekaj članov egiptovske misije proglašeni za persono non grato (Satow, 1979: 117). Italija do takrat DKDO še ni ratificirala, zato ni prišlo do vprašanja kršitve konvencije, medtem ko je bilo tako dejanje dovoljeno po običajnem mednarodnem pravu.*

sme soditi. Do tega lahko pride le v njihovi lastni državi, kjer se oblasti same odločijo, ali bodo kršitelju sodile na domačih tleh ali ne. V primeru lažje kršitve zakonov ali drugih predpisov država sprejema ponavadi le obvesti vodjo misije, čigar posredovanje naj bi bilo zadostno za preprečitev nadaljnjih kršitev. Ob hujših kršitvah pa lahko država sprejema, ali zahteva, da se država pošiljateljica odpove sodni imuniteti, česar slednja sicer ni dolžna storiti, ali osebo razglasi za *persono non grato* (Bohte in Sancin, 2006: 145). Murty (1989: 348) kot možno ukrepanje omeni tudi to, da se državo pošiljateljico prosi za odpoklic kršitelja, kot skrajni izhod pa omeni celo njegov izgon. Ob tem velja omeniti tudi, da je diplomatski agent deležen sodne imunitete le pri uradnih dejanjih, storjenih pri opravljanju svojih funkcij, razen kadar daje država sprejemnica dodatne privilegije in imunitete⁸⁰.

4.1.2.1 Imuniteta pred kazenskim sodstvom

Kot nesporna velja imuniteta pred kazenskim sodstvom, izražena v 31. in 32. čl. DKDO, ki diplomatske predstavnike varuje pred kazenskim pregonom ali sojenjem. Posameznik se ji ne more odreči na lastno pest, to lahko zanj stori le država pošiljateljica, v Veliki Britaniji pa ima tovrstno pooblastilo tudi šef misije (Wood in Serres, 1970: 54).

Pomembno je seveda omeniti, da omenjena imuniteta ne pomeni, da do kršitve ali kaznivega dejanja ni prišlo ali da kršitelj ne nosi odgovornosti za povzročeno kršitev. Pomeni le, da za storjeno ne odgovarja državi sprejema, ampak le svoji lastni državi. Bohte in Sancin (2006: 145) izpostavita, da sme država sprejema "na osnovi zbranega gradiva od države pošiljateljice zahtevati, da zoper diplomatskega predstavnika izvede kazenski postopek pred svojimi sodišči."

4.1.2.2 Imuniteta pred civilnim in upravnim sodstvom

31. čl. DKDO diplomatskim predstavnikom zagotavlja tudi imuniteto pred upravnim in civilnim sodstvom države sprejema, obenem pa navaja tri izjeme pred civilnim sodstvom: (a) ko gre za tožbo, ki se nanaša na nepremičnino v zasebni lasti ali posesti diplomatskega predstavnika v državi sprejema; (b) ko gre za tožbo, ki se nanaša na delovanje, s katerim je diplomatski predstavnik povezan kot izvršitelj oporoke, upravitelj zapuščine, dedič ali volilojemnik; (c) ko gre za tožbo, ki se nanaša na poklicno ali trgovsko dejavnost, ki jo

---

⁸⁰ 38. čl. DKDO.

opravlja diplomatski predstavnik v državi sprejema mimo svojih uradnih funkcij. Bohte in Sancin (2006: 146) opozorita, da je tretja izjema že direktna kršitev 42. člena DKDO, ki diplomatskim predstavnikom prepoveduje opravljanje kakršne koli poklicne ali trgovske dejavnosti za osebni zaslužek.

Imuniteta pred upravnim postopkom se nanaša, na primer, na kršitev cestnoprometnih predpisov, pri čemer je zanimiv in zelo oster Nickov (1997: 26–27) pogled na njihovo kršenje. Nick najprej poda primer ZDA in Kanade, kjer policija tujim diplomatom redno izstavlja kazni zaradi prometnih kršitev. Stališče ameriških in kanadskih oblasti ostaja nespremenjeno, navkljub številnim intervencijam diplomatskih misij in skupnega nastopa diplomatskega zbora, sklicujočega se na DKDO⁸¹. Nick (Ibid.) piše, da večina misij te kazni plačuje, s čimer pa se ne strinja povsem Jeglič (2007)⁸². Nick je sicer mnenja, da morajo vsi diplomatski predstavniki spoštovati predpise države sprejema, vendar je obenem tudi prepričan, da država sprejema v primeru kršenja proti kršitelju nima nikakršne pravice kakorkoli kazensko ukrepati ali mu kako drugače odrekati pripadajoče pravice. Verjame tudi (Ibid.), da se diplomat načeloma ne bi smel odreči svojim imunitetam in privilegijem, kar pa s plačevanjem kazni implicitno naredi. Pri tem je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da se diplomat pravzaprav sam ne more odreči imunitetam, vendar to lahko zanj naredi le država pošiljateljica, saj jih predstavnik uživa kot njen predstavnik in ne kot sebe osebno. Glede na to, da država sprejema diplomata ne sme kaznovati za uboj, ki ga je storil, ga gotovo ne sme kaznovati zaradi napačnega parkiranja. Namesto tega Nick (Ibid.) predlaga, da se uporabi enega izmed zgoraj omenjenih načinov ukrepanja, diplomatom pa svetuje, da takšne kazni ne plačajo, temveč naj na protokol države sprejema le naslovijo vljudno opravičilo zaradi storjenega prekrška.

Ob tem se nehotе poraja vprašanje, na katerega odgovor nikakor ni niti preprost niti enoplasten. Kljub temu da diplomatski predstavnik uživa določene privilegije in imunitete, predpisane z DKDO, ga taista konvencija obenem obvezuje, da natančno spoštuje pravila in

---

⁸¹ V času svojega županovanja je newyorški župan Giuliani, skupaj z ameriškim veleposlanikom pri UN Richardsonom, leta 1997 naznanil, da bodo ZDA ukinile pravico diplomatske registrske tablice tistim diplomatom, ki zavračajo plačevanje kazni za prometne prekrške. Diplomati, akreditirani pri UN, so glavnega pravnega svetovalca pri ZN Hansa Corella prosili za pravno mnenje, če bi takšno dejanje pomenilo kršenje mednarodnega prava (Nick, 1997: 26). Avtor slednjega ne poda.

⁸² Pogovor z Željkom Jegličem (2007), nekdanjim šefom Protokola vlade RS in dolgoletnim diplomatom.

zakone države sprejemnice. Zagotovo različni ponavljajoči cestni prekrški, kot je napačno parkiranje avta ali celo povzročitev nesreče⁸³, niso zanemarljivi. Nenazadnje s tem diplomatski predstavnik pokaže lastno neodgovornost in neprofesionalnost kot tudi nespoštovanje do države sprejema. Ali je potemtakem prav, da je opozorilo doyenu diplomatskega zbora ali šefu misije edina izrečena kazen? Ali ne bi bilo primernejše, da za tovrstne **ponavljajoče** prekrške kršitelj odgovarja, navkljub diplomatski zaščiti? Podobno dilemo izrazi Mikolić (2002: 87), ki takšne kršitve označi kot nekorektne in neprofesionalne. Sam svetuje diplomatom, da se v takšnem primeru odrečejo svoji imuniteti, pred tem pa morajo seveda prositi za dovoljenje svojega ministra za zunanje zadeve. Šef misije lahko tudi vnaprej obvesti svojega ministra o praksi v državi sprejemnici ter prosi za njegovo prehodno soglasje, da se takšne kazni plačajo. Mikolić dodaja (Ibid.), da bodo takšno gesto pozitivno sprejeli tako oblast in prebivalci kot tudi ministrstvo za zunanje zadeve države sprejema⁸⁴.

4.1.2.3 Imuniteta pred dolžnostjo pričanja

Diplomatski predstavnik ni dolžan pričati v nobenem sodnem postopku v državi sprejemnici⁸⁵, prav tako pa ni njegova dolžnost, da nastopi kot priča. Veliko držav pa zavoljo dobrega sodelovanja svojemu predstavniku to dovoli, pod pogojem, da ne pride do navzkrižnega pričanja, temveč da predstavnik poda le pisno ali ustno izjavo v prostorih misije (Satow, 1979: 127).

---

⁸³ Nick (1997: 27) je mnenja, da se dejanja, ki so povezana s kazensko odgovornostjo diplomatov, sicer nekoliko spreminjajo. Kot zgled poda primer iz leta 1996, ko je Kongo najprej odpoklical svojega predstavnika Ramazanija Baya v Franciji, nato pa tudi sprejel sklep o ukinitvi njegovih imunitet, saj je slednji nekaj mesecev pred tem v prometni nesreči ubil dva dečka. Veleposlaniku so sodili v Franciji, kjer so ga obsodili za nenamerni uboj zaradi malomarnosti. Ta se je nato odrekel položaju veleposlanika, danes pa je zunanji minister Republike Kongo.

⁸⁴ Mnenje Mikolić podkrepi (2002: 87) z lastno izkušnjo, ko je kot diplomatski predstavnik v Londonu avto nekoč pustil na pločniku, kar je po angleških predpisih hud prekršek. Čez nekaj dni je dobil obvestilo sodnih organov, v katerem so ga prosile, da prekršek upraviči oz. pojasni. To je tudi storil ter hkrati izrazil pripravljenost, da kazen plača. Sodstvo je njegovo opravičilo sprejelo in mu ni naložilo plačila kazni, niti prekrška zapisalo v evidenco Protokola Ministrstva za zunanje zadeve. Bohte in Sancin (2006: 171) pa omenita ukrepanje države sprejema zaradi neobzirnega parkiranja: ponekod uvrstijo države, ki so najpogostejše kršiteljice, na t.i. črne liste, da bi na ta način zbujele občutek sramu (*shame building*). To je v New Yorku storila tudi OZN, ko je nastala velika težava s parkiranjem, še posebej v bližini stavbe Sekretariata OZN.

⁸⁵ 2. odstavek 31. čl. DKDO.

Omenjena imuniteta v določenih primerih zopet vzbuja moralna vprašanja. Ali je prav, da diplomatski predstavnik, ki je bil priča zločinu, zavrne pričanje, sklicujoč se na svoje imunitete? Mar ne bi bilo prav, da bi v določenih in predpisanih situacijah pričanje veljalo obvezno tudi za njega? S tem vprašanjem se je ukvarjala tudi Komisija za mednarodno pravo (*International Law Commission*). Kot piše Murty (1989: 359-360), je KMP uvidela, da obstajajo določeni primeri, v katerih bi bilo za predstavnika pričanje dejansko obvezujoče. Murty (Ibid.) je prepričan, da se je KPM pri tem sklicevala na primer nizozemskega ministra v Washingtonu (leta 1856)⁸⁶, vendar je vseeno imela težave s pisanjem primernega osnutka k 2. odstavku 32. člena, tako da ta ne bi spodkopaval te imunitete. Zavaljo tega so sklenili, da je najbolje, da se država pošiljateljica in sprejemnica o vsakem konkretnem primeru odločata posebej (Murty, 1989: 360).

4.1.2.4 Privilegiji diplomatskih predstavnikov

Bohte in Sancin (2006: 150) na podlagi DKDO obravnavata pet različnih privilegijev in imunitet: oprostitev plačila davkov in taks (23. in 34. čl.); oprostitev plačila carinskih dajatev in oprostitev pregleda osebne prtljage (36. čl.); oprostitev vezanosti s predpisi socialnega zavarovanja države sprejema (33. čl.); oprostitev osebnih dajatev in javne službe (35. čl.); ter oprostitev, vezanih s predpisi, ki se nanašajo na pridobitev državljanstva (2. čl. opcijskega protokola). Privilegiji, ki spadajo v to kategorijo, ki jo Wood in Serres (1970: 58) definirata kot vljudnostne pravice (*courtesy prerogatives*), se lahko razlikujejo od države do države, saj so odvisni od notranjih zakonov države sprejema in pravil recipročnosti (Ibid.). Med takšne privilegije Satow (1979: 135) uvršča tudi oprostitev določenih lokalnih predpisov pri formalnostih, povezanih s priseljevanjem (*immigration formalities*) ali zahtev za registracijo tujcev, ki sicer v DKDO niso omenjene. Omenjene privilegije ne bomo podrobno predstavljali⁸⁷, izpostavili bomo le njihove pomembnejše točke.

---

⁸⁶ M. Dubois je bil neposredna priča umoru, njegovo pričanje pa bi bilo za tožilstvo ključnega pomena. Ameriška vlada je nizozemsko v imenu pravice prosila za dovoljenje za pričanje. M. Dubois je v skladu z navodili svoje vlade izjavil, da je pripravljen podati izjavo pod prisego ameriškemu Zunanjemu ministrstvu, vendar da ne bo pričal pred sodiščem. Po ameriških zakonih je takšno pričanje brezpredmetno, zato do zaslišanja sploh ni prišlo, ameriška vlada pa je prosila za njegov odpoklic (Murty, 1989: 360).

⁸⁷ Za podrobnejšo obravnavo omenjenih privilegijev med drugim glej : Satow (1979, 135–142), Murty (360–398), Bohte in Sancin (2006: 150–166).

Oprostitev osebnih in premoženjskih kot tudi državnih, regionalnih in občinskih davkov ter taks je eden izmed pomembnejših osebnih privilegijev, ki jih predpisuje 34. člen DKDO. Ta sicer jasno določa tudi šest izjem⁸⁸, v katerih diplomatski predstavnik teh ni deležen. Družinski člani diplomatov, administrativno in tehnično osebje ter privatno strežno osebje, če niso državljani države sprejemnice, prav tako uživajo oprostitev davkov na plačo.

Satow (1979: 138) opozori, da sta bila oprostitev plačila carinskih dajatev in pregleda osebne prtljage od nekdanj privilegija, dopuščajoča zlorabo⁸⁹. Predmeti, ki so oproščeni plačila carinskih dajatev, so predmeti, namenjeni za uradno rabo v misiji, in tisti, namenjeni za osebno rabo in nastanitev (npr. pohištvo) diplomatskega predstavnika. V povezavi s tem DKDO jasno določa, da je carinska oprostitev izvršena po zakonih in predpisih države sprejema, kar misijo zavezuje, da se z vsebino teh predpisov natančno seznanijo (Bohte in Sancin, 2006: 153). Pri tem avtorja (Ibid.) kot pomembne izpostavita razne količinske omejitve uvoza alkohola in cigaret ter postopek brezcarinskega uvoza.

Diplomatova osebna prtljaga naj ne bi smela vsebovati predmetov, katerih uvoz in izvoz je zakonsko prepovedan, ali predmete, za katere veljajo karantenski predpisi države sprejemnice. Če vseeno pride do suma o prevozu takšnih predmetov, smejo carinski organi prtljago pregledati, vendar le ob prisotnosti diplomatskega agenta ali njegovega pooblaščenega predstavnika. Satow (1979: 140) opozori, da je 2. točka 36. člena pomembna izjema v splošnem pravilu o nedotakljivosti premoženja diplomatskega predstavnika, čeprav se jo v praksi malokrat poslužuje. Temu pritrudi tudi Nick (1997: 28), čeprav hkrati pove, da je bil v svoji 39-letni karieri diplomatskega predstavnika sam deležen takšnega pregleda in to v eni izmed latinskoameriških držav, ki je nekaj dni pred tem doživela državni udar, in pa, zanimivo, kar dvakrat v Republiki Sloveniji.

DKDO je s 33. členom uvedla tudi nov privilegij, ki pred sprejemom DKDO v mednarodnem običajnem pravu ni obstajal (Satow, 1979: 140) – gre za oprostitev vezanosti s predpisi socialnega zavarovanja. Ta oprostitev se nanaša tudi na osebe, ki so izključno v zasebni službi diplomatskega predstavnika, pod pogojem, da niso državljani ali osebe s stalnim

---

⁸⁸ Točke od a) do f) 34. čl. DKDO.

⁸⁹ *Bismarck* (citirano v Satow, 1979: 138) *poda negativno mnenje o francoskemu državniku Mornyju, ki je bil imenovan za veleposlanika v Peterburgu in je ob prihodu pripeljal kočije polne različnih predmetov, od svile do ženskih oblek, katere je nato prodal ter ob tem zaslužil osem tisoč rubljev.*

prebivališčem v državi sprejemnici (točka a) 2. odstavka 33. čl.) ali da ne veljajo zanje predpisi o socialnem zavarovanju, ki lahko veljajo v državi pošiljateljici ali kakšni drugi državi (točka b) 2. odstavka 33. čl.). Diplomatski predstavnik se lahko kljub privilegiju oprostitev predpisov socialnega zavarovanja v takšnem sistemu prostovoljno udeležuje, če država sprejema seveda tovrstno udeležbo dovoljuje⁹⁰.

Oprostitev osebnih dajatev in javne službe, ne glede na to, kakšne narave so, in vojaških obveznosti, kot so rekvizicije, zaplembe in vojaške nastanitve, določa 35. čl. DKDO, kot tudi mednarodno običajno pravo.

Vprašanje državljanstva ureja *Opcijski protokol o pridobitvi državljanstva*⁹¹, natančneje njegov 2. člen. Sicer velja splošno pravilo, da države, katerih pravo dovoljuje avtomatično pridobitev državljanstva na osnovi rojstva na njihovem ozemlju, določajo izjemo za otroke tujih diplomatskih predstavnikov, ki so rojeni na njenem ozemlju, in za otroke diplomatskih predstavnikov te države, ki so rojeni v tujini (Satow, 1979: 141). Omenjeni člen Opcijskega protokola določa, da člani misije, ki niso državljani države sprejema, in njihovi družinski člani ne pridobijo državljanstva države sprejema zgolj na podlagi njene zakonodaje. Bohte in Sancin (2006: 155) sta mnenja, da ima omenjeni protokol neposreden pomen za družinske člane diplomatskega predstavnika, ki so rojeni v državi sprejemnici: "V državah pogodbenicah tega protokola je na ta način preprečen nastanek situacije, ko bi otrok na podlagi načela *ius soli* pridobil državljanstvo te države in s tem izgubil pravico do privilegijev in imunitet." Povzemata tudi O'Keefeja⁹² (Ibid.), ki pravi, da protokol istočasno rešuje tudi situacijo, ko bi diplomatska predstavnica v celoti izgubila diplomatske privilegije in imunitete zaradi poroke z državljanom države sprejema, do česar bi lahko prišlo v državah, katerih zakonodaja določa, da žena avtomatično pridobi državljanstvo moža.

---

⁹⁰ Velika Britanija tovrstne udeležbe, na primer, ne dovoljuje (Satow, 1979: 141). Prav tako to ni bilo mogoče v nekdanji Jugoslaviji (Trajkovski, 1990: 54), medtem ko lahko misija kolektivno zdravstveno zavaruje svoje celotno osebje, ki niso državljani države sprejema.

⁹¹ Sprejet na Dunaju 18. aprila 1961. Veljati je začel 24. aprila 1964. Do leta 2005 je protokol ratificiralo 53 pogodbenih strank (Bohte in Sancin, 2006: 66).

⁹² O'Keefe P.: *Privileges and Immunities of the Diplomatic Family, The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 25, 1976, str. 341.

4.1.3 Trajanje diplomatskih privilegijev in imunitet

Vsi zgoraj navedeni privilegiji in imunitete načeloma veljajo v času, dokler oseba v državi sprejema opravlja svojo funkcijo. Ker pa je za dejanski nastop funkcij potrebno nekaj časa (praviloma do predaje poverilnega pisma), je v 39. členu DKDO zapisano, da: " Vsakdo uživa privilegije in imunitete, do katerih je upravičen, od trenutka, ko stopi na ozemlje države sprejemnice, da nastopi svojo službo, ali če je že tam, od trenutka, ko je njegovo ime notificirano ministrstvu za zunanje zadeve ali drugemu pristojnemu ministrstvu." Prav tako privilegije in imunitete uživa tudi po prenehanju svojih funkcij vse do odhoda s teritorija države sprejema oz. do nekega razumnega časa po prenehanju funkcij, kar velja tudi v primeru izbruha oboroženega spopada (2. odstavek 39. čl. DKDO). Sicer DKDO 'primerne roka' ne definira natančneje, zato so nekatere države z notranjim pravom same omejile to dobo⁹³. V ostalih državah o določitvi ustreznega roka odloča sodišče (Satow, 1979: 130).

Drugače je z imuniteto za dejanja, ki jih diplomatski predstavnik stori pri opravljanju svojih funkcij kot član misije - tovrstna imuniteta namreč ostane veljavna. To pa ne velja za strežno osebje, katerega člani niso državljani države sprejema in v njej nimajo stalnega prebivališča. Njihova imuniteta preneha s prenehanjem zaposlitve, od takrat naprej pa so podvrženi jurisdikciji države sprejema tudi za dejanja, storjena v okviru njihovih funkcij (Sen⁹⁴, citirano v Bohte in Sancin, 2006: 157). Bohte in Sancin (2006: 157–160) družinske člane, ki to prenehajo biti bodisi zaradi ločitve bodisi zaradi ekonomske osamosvojitve, in zasebno služinčad definirata kot derivativne upravičence privilegirane statusa, torej kot osebe, ki privilegije in imunitete uživajo zaradi varstva drugih oseb. Na podlagi tega velja, da niso upravičeni do razumnega roka ter da jim privilegiji in imunitete prenehajo v tistem trenutku, ko izgubijo lastnost družinskega člana oziroma zasebne služinčadi.

Dunajska konvencija o konzularnih odnosih. Poleg že omenjenih razhajanj med DKDO in DKKO⁹⁵ naj omenimo še nekatere ostale. Nedotakljivost konzularnih prostorov je urejena podobno kot nedotakljivost prostorov diplomatske misije, s to razliko, da se nedotakljivost konzulata nanaša le na tiste prostore, ki se uporabljajo izključno za njegovo delo⁹⁶. Kot naslednjo pomembno razliko Bohte in Sancin (2006: 226) izpostavita predpostavljjanje

---

⁹³ V Švici je ta čas omejen na največ šest mesecev, v Venezueli na najmanj en mesec (Satow, 1979: 495).

⁹⁴ Sen B., str. 200; glej opombo 65 zgoraj.

⁹⁵ Glej opombo 77 zgoraj in str. 44.

⁹⁶ 31. čl. DKKO.

soglasja vodje konzulata za vstop organov države sprejema v konzularne prostore v primeru nesreče, ki zahteva hitre varstvene ukrepe. Še ena razlika pa je tudi dovolitev razlastitve prostorov konzulata⁹⁷, povišanja v njih, premoženja konzulata in njegovih sredstev, ob izpolnitvi določenih pogojev (DKDO namreč popolnoma spoštuje nedotakljivost prostorov diplomatske misije). Nekaj o svobodi komuniciranja, predvsem o razlikah o ureditvi konzularne in diplomatske pošiljke, smo že povedali, tako da bomo tukaj omenili le še dve razliki med DKDO in DKKO. Za konzularnega kurirja postavlja DKKO⁹⁸ dodatne zahteve, saj izrecno določa, da ta ne sme biti državljan države sprejema (razen z njenim soglasjem), niti ne sme v njej imeti stalnega prebivališča (razen če je državljan države pošiljateljice). Prav tako pa DKKO (drugače od DKDO in KSM) dovoljuje tudi, da se konzularna pošiljka zaupa poveljniku ladje⁹⁹. Bohte in Sancin (2006: 228–230) kot pomembno razliko omenita tudi imunitete kariernih konzularnih funkcionarjev, ki so veliko bolj omejene, saj DKKO njihove osebne nedotakljivosti izrecno ne omenja.

Privilegiji in imunitete danes. Verjetno je v večini držav danes diplomatsko delo ter sodelovanje misije z oblastmi države sprejemnice tako utečeno, da marsikatera imuniteta in privilegij ne bi bila več potrebna. V normalnih okoliščinah diplomatski predstavnik in njegovi družinski člani le redkokdaj pridejo v situacijo, s katero bi kršili kakšen predpis ali izrabili kakšen privilegij¹⁰⁰. Nekateri avtorji jih celo označujejo kot dekorativne in ne nujne (Corbett, citirano v Murty, 1989: 345). Vseeno pa vendarle ostajajo, predvsem zato ker v nekaterih državah, predvsem v tistih, kjer demokratični sistem še ni nekaj povsem inherentnega, privilegiji in imunitete diplomatskim predstavnikom nudijo določeno zaščito, brez katere bi težko opravljali svoje delo. Med drugim pa tudi zato, ker so diplomatske misije podvržene številnim spremembam v odnosih države pošiljateljice in sprejemnice. Kot stalne organizacije vsakodnevno komunicirajo z različnimi organi države sprejema, zato so tudi privilegiji in imunitete velikega praktičnega pomena. Nenazadnje pa služijo tudi kot opozorilo vsem članom diplomatske misije, da so v državi sprejemnici vseeno le tujci, dolžni spoštovati vse njene, četudi včasih omejujoče predpise in zakone.

---

⁹⁷ Razlastitev je dovoljena le v izjemnih primerih, in sicer za namene narodne obrambe in javne koristi, pri čemer je treba plačati ustrezno in učinkovito nadomestilo ter sprejeti vse ukrepe za izognitev oviranju opravljanja konzularnih funkcij (Bohte in Sancin, 2006: 226).

⁹⁸ Peti odstavek 35. čl. DKKO.

⁹⁹ Šesti odstavek 35. čl. DKKO.

¹⁰⁰ Izjema so morda le zgoraj omenjene kazni za cestnoprometne predpise.

4.2 Prednostni red

Že v poglavju 3. 2 smo omenili prednostno listo papeža Julija II iz leta 1504, ki pa je predvsem navidezno urejala vprašanja prednostnega reda, saj je v praksi še zmeraj prihajalo do številnih zapletov in incidentov. Število teh je omejil šele Dunajski kongres (1815), ki je uvedel stopnje diplomatskih predstavnikov in natančneje določil prednost glede na datum predaje poverilnega pisma. Do takrat je borba za prednostno mesto odposlanika pomenila borbo za premoč, ugled in veličino njegovega vladarja, medtem ko so se morale države članice *ad hoc* dogovarjati o prednostih, da so takšni kongresi sploh lahko potekali, piše Trajkovski (1990: 65). Do 16. stoletja je do preprirov zaradi prednosti prihajalo predvsem med posebnimi in začasnimi odposlanci, saj se stalnega odposlanca takrat še ni neposredno videlo kot predstavnika svojega vladarja. Neizogibno pa se je z uveljavitvijo mesta stalnega ambasadorja tudi ta znašel sredi bojev in vprašanj o prednostih (Anderson, 1993: 18). To, da je v preteklosti že prihajalo do resnih zapletov zaradi prednostnega reda ter da so tovrstni incidenti za posledico lahko imeli meddržavne spore in celo napoved vojne, smo prikazali že v poglavju 3. 2. Na tem mestu se bomo osredotočili predvsem na moderno prakso izvajanja pravil preseansa kot tudi na primere njegovega (nenamernega) kršenja.

Danes seveda do bojev in zaostrenih meddržavnih odnosov zaradi prednostnega reda ne prihaja več, vseeno pa je njegovo upoštevanje še zmeraj eno ključnih protokolarnih pravil. **Neupoštevanje ranga in prednosti gosta pomeni nepriznavanje njegovega položaja kot tudi države, ki jo predstavlja** (McCaffree in Innis, 1985: 1, poudarek dodan), pri čemer je dobro vedeti, da je mišljeno predvsem izražanje spoštovanja in priznavanje določenega položaja in funkcije in ne toliko sama osebnost predstavnika. V omenjenem poglavju bomo predstavili kriterije za določanje prednostnega reda danes in njegovo upoštevanje na različnih uradnih sprejemih, pogostitvah in ceremonijah. Opisali bomo tudi različne vrste razporedov za omizjem ter prednost znotraj države, znotraj diplomatske misije in znotraj diplomatskega zbora.

Trajkovski (1990: 64) prednostni red ali preseans (franc.: *préséance*, angl.: *precedence*, it.: *precedenza*, nem.: *staatliche Rangfolge*) definira kot posameznikovo pravico biti postavljen pred drugimi osebami na uradnih in drugih protokolarnih slovesnostih. Takšen red se določi zato, da se z njim predstavnikom izrazi pripadajočo spoštovanje in čast, obenem pa pripomore k nemotenemu odvijanju dogodka, na katerem je prisotno večje število uradnikov, politikov

ali diplomatov. Potrebno je poudariti razliko med dvema pojmom: **prednostno**¹⁰¹ in **diplomatsko** listo.

Osolnik (1998: 147) **diplomatsko listo**¹⁰² definira kot: "redna uradna publikacija vsakega [zunanjega] ministrstva, ki vsebuje po določenem univerzalnem sistemu urejen popoln pregled vseh akreditiranih diplomatskih misij in vseh uslužbencev diplomatskega ranga, ki sestavljajo diplomatski zbor v določeni državi." Je pomemben referenčni priročnik, ki številnim službam služi za ugotavljanje prednosti in diplomatskega statusa posameznega diplomatskega funkcionarja kakor tudi misij samih. Diplomatska lista vsebuje prednostno listo vseh šefov diplomatskih misij (vrstni red je urejen po kriteriju datuma in časa predaje poverilnega pisma), sledijo pa spiski vseh diplomatskih uslužbencev po posameznih državah, urejeni po abecednem redu držav, njihovi naslovi in telefonske številke, uradne titule in delovne funkcije, vključno z imeni zakonskih partnerjev ter neodraskih otrok (Osolnik, 1998: 148). Zaključni del te liste predstavlja tudi pregled državnih praznikov akreditiranih držav (Ibid.). Bohte in Sancin (2006: 110) podrobneje opišeta zadnji Diplomatski seznam Republike Slovenije¹⁰³, sestavljen iz ločeno vstavljenih listov, ki jih je možno zamenjati glede na spremembo podatkov. Seveda je potrebno listo skrbno upoštevati ter obenem poskrbeti, da na listi ne pride do nikakršnega samovoljnega pomikanja navzgor ali navzdol, saj bi s tem neposredno užalili diplomatskega predstavnika kakor tudi državo, ki jo predstavlja.

4.2.1 Državni prednosti red

Dunajski pravilnik je ovrzel zgoraj omenjeno papeško listo in od takrat naprej velja načelo suverene enakosti vseh držav, ki ga je uveljavila ustanovna listina ZN (2. čl, 1. točka). Tako se danes na mnogih mednarodnih konferencah prednost določa z žrebom, ki določi črko

---

¹⁰¹ Več o prednostni listi v naslednji točki.

¹⁰² Bohte in Sancin (2006: 110) jo imenujeta *Diplomatski seznam (Diplomatic List)*. V ZDA se takšnemu seznamu neuradno reče *Modra knjiga (the Blue Book)*, uradno znana kot "*Diplomatic List*"; medtem ko *Bela knjiga (the White Book)* ali uradno "*Employees of Diplomatic Missions*" vsebuje podatke o članih misije (McCaffree, 1985: 310).

¹⁰³ *Diplomatic, Consular and Other Representatives in Slovenia, Republic of Slovenia, Ministry of Foreign Affairs, Diplomatic Protocol, 16 May 2005. Vsebuje prednostni vrstni red diplomatskih misij, mednarodno organizacijo (Mednarodni center za promocijo podjetij), 5 misij mednarodnih organizacij, eno karierno konzularno predstavništvo (Italija), 29 konzularnih uradov, ki jih vodijo častni konzuli, ter podatke o državnih praznikih akreditiranih držav (Bohte in Sancin, 2006: 110).*

abecede, od katere se nato razvrstijo sedeži držav ali določi red predsedovanja na konferenci. Znotraj države se kot nepogrešljiva upošteva tudi t.i. ***prednostna lista*** (*Table of Precedence ali Order of Precedence*), ki jo izdaja državni protokol in določa formalno izdelan in uradno overovljen prednosti red domačih državnih funkcionarjev¹⁰⁴ (Osolnik, 1998: 149). Medtem ko diplomatsko listo poznajo v vseh državah, pa prednostne liste vrsta držav, med njimi tudi Slovenija, žal nima. Ta se lahko od države do države razlikuje¹⁰⁵. Travnik (2004: 84) omeni upoštevanje prednosti oz. razporeda šefov držav in vlad tudi na sestankih na vrhu OVSE ali EU, na primer, za skupinsko fotografiranje in druge formalnosti.

Drugače velja, da so vodje tujih diplomatskih misij uvrščeni za člani vlade in predsednikom parlamenta, pišeta Bohte in Sancin (2006: 175), vendar je tudi na tem mestu praksa držav različna. Ko je v vlogi gostitelja veleposlanik, imajo pred tujimi predstavniki prednost osebnosti države sprejemnice (Ibid.). V primeru, ko pa je gostitelj eden izmed domačih funkcionarjev, velja običaj, da so vodje tujih diplomatskih misij uvrščeni za člani vlade in predsednikom parlamenta, pri čemer je zopet potrebno upoštevati različne prakse. Trajkovski (1990: 69–70) natančno opiše tudi mesto soproge (*spouse*), ki ima praviloma enak položaj kot njen soprog, razen če sama ne nastopa v drugi funkciji, katera bi ji določala drugačen prednostni red. Ženska višjega položaja bi odstopila svoje mesto le soprogi najvišje rangiranega moškega (McCaffree in Innis, 1985: 59). Na različnih prireditvah in uradnih sprejemih je njeno mesto ob soprogu, pri obedih pa takoj za pooblaščenimi ministri (Ibid.). Enako velja za moške, poročene z vladnimi ali diplomatskimi predstavnicami.

---

¹⁰⁴ Osolnik (1998: 149) z obžalovanjem ugotavlja, da v Sloveniji različne veje oblasti še niso mogle uskladiti prednostne liste, zato takšnega pripomočka sploh ne moremo ponuditi tujim diplomatom. Sklep o določitvi protokolarnih pravil sicer poskuša rangirati slovenske državnike in funkcionarje, a njegova določila, kot je mnenja Osolnik (Ibid.), niso povsem po pravilih mednarodne prakse in mednarodnega prava. Travnik (2004: 105) poudari kot eno izmed pomembnejših nalog protokolarne službe v Sloveniji izdelavo natančne prednostne liste, ki bo predstavnike Slovenije umestila po prednostnem redu in jim hkrati določila prednostni red v odnosu do diplomatskih in konzularnih predstavnikov, delujočih v Sloveniji.

¹⁰⁵ Kot piše Trajkovski (1990: 68–69), daje Francija prednost izvršni oblasti pred zakonodajno in postavlja predsednika vlade pred predsednika senata in narodne skupščine, medtem ko dajejo nekatere države prednosti zakonodajnim organom. V ustavnih monarhijah imajo prednost kraljevi predstavniki, sledijo jim duhovščina in šele nato predsedniki zakonodajnih teles ali predsednik vlade.

4.2.2 Prednostni red med vodji diplomatskih misij

Prednostni red šefov diplomatskih misij določa DKDO, natančneje njen 16. člen, v katerem je jasno zapisano, da se prednost v vsakem razredu določa po datumu in uri prevzema funkcij. Razrede določa 14. čl. DKDO in smo jih že omenili v poglavju 3.3, vendar je primerno, da jih v kontekstu preseansa omenimo tudi tukaj:

- a) veleposlaniki (*ambassadors*), apostolski nunciji (*nuncios*) ali pronunciji (*pro-nuncios*) in drugi vodje misij ekvivalentnega ranga¹⁰⁶;
- b) poslaniki (*envoys*), ministri (*ministers*) in papeški internunciji (*internuncios*);
- c) odpravnik poslov¹⁰⁷ (*chargés d'affaires; en titre; en pied* ali *titular*¹⁰⁸).

Tretji odstavek 14. čl. DKDO obenem pravi, da ta člen ne posega v običaje vprašanja o prednosti predstavnika Svetega sedeža. V praksi to pomeni, da ima vodja misije Svetega sedeža v državah, ki prakticirajo ta običaj, prednost v okviru svojega razreda, ne glede na čas nastopa funkcije (Bohte in Sancin, 2006: 175). Rang med posamezno kategorijo se določa po datumu nastopa funkcije, torej ob izročitvi poverilnih pisem, "razen v tistih katoliških državah, ki so na osnovi konkordata, zgodovinskih tradicij in določil lastnega ustavnega reda priznale Svetemu sedežu poseben privilegiran položaj" (Travnik, 2004: 95). V določenih državah, na primer, v Veliki Britaniji se nastop funkcije šteje že s predajo kopij poverilnih pisem (Feltham, 1993: 6), kar je praksa tudi v Sloveniji (Kunstelj, citirano v Travnik, 2004: 96). Skladno z istim členom med vodji misij različnih razredov ne sme prihajati do razlikovanj, razen kadar gre za prednostni vrstni red in etiketo.

---

¹⁰⁶ Tega DKDO ne pove izrecno, v praksi pa so to npr. visoki komisarji (*High Commissioners*), ki jih imenujejo države članice *Commonwealtha* (Bohte in Sancin, 2006: 106).

¹⁰⁷ Bohte in Sancin (2006: 107) kot primernejši izraz predlagata *odpravnik poslov*, saj posle opravljajo ne odpravljajo.

¹⁰⁸ Stalni odpravnik poslov je pravi titularni vodja misije (*en titre* ali *en pied*) in ga države imenujejo ponavadi ob manj intenzivnih stikih ali pa ob prvem ali ob ponovnem odpiranju misije za pripravo delovanja diplomatske misije. Začasni odpravnik poslov (*chargé d'affaires ad interim*) pa nadomešča vodjo misije med njegovo odsotnostjo in je imenovan s strani ministrstva za zunanje zadeve ali titularnega vodje misije. Poznamo še treje vrste odpravnikov poslov, in sicer člana administrativnega ali strežnega osebja (t.i. *chargés des affaires* ali *gérant*), ki ob odsotnosti diplomatov v diplomatski misiji v državi sprejemnici in ob njenem soglasju opravlja tekoče administrativne zadeve misije na podlagi drugega odstavka 19. čl. DKDO (Bohte in Sancin, 2006: 108–109).

Odpravnik poslov ima mesto za šefom misije, a pred vsemi ostalimi člani diplomatskega osebja misij (Wood in Serres, 1970: 94–95).

4.2.3 Prednostni red znotraj diplomatske misije

Prednostni red znotraj diplomatske misije določa vsaka posamezna država, ta seznam pa se nato upošteva v državi sprejema. Praviloma ga določa minister za zunanje zadeve oz. šef misije po njegovih navodilih. Pri tem mora upoštevati določila DKDO¹⁰⁹ ter člane diplomatske misije razporediti v hierarhično lestvico. Vodji misije sledijo po načelu starešinstva pooblaščen minister, minister svetnik, prvi sekretar, drugi sekretar in tretji sekretar. Mesto atašejev (poznamo različne funkcije specializiranih atašejev, kot so tiskovni ataše, trgovinski ataše, ataše za znanost, vojaški ataše) je po državah različno določeno, vendar imajo ponavadi mesto pred prvim sekretarjem, vendar redko pred najstarejšim diplomatskim agentom za vodjo misije (Bohte in Sancin, 2006: 175). Veliko pozornosti, piše Osolnik (1998: 150), države posvečajo imenovanju najstarejšega diplomata po funkciji, ki se na diplomatski listi nahaja za veleposlanikom, saj ta diplomat nadomešča šefa misije v času njegove odsotnosti kot začasni odpravnik poslov (*chargés d'affaires*)¹¹⁰. Stalni (titularni) odpravnik poslov je uvrščen pred začasnim odpravnikom poslov.

Mikolić (2002: 105) omeni še nekaj manj pogostih situacij, v katerih je potrebno biti pozoren na prednostni red. Če se na sestanku obravnava vprašanje z določenega področja, lahko veleposlanik mesto odstopi atašeju, pristojnem za to vprašanje, ostali pa obdržijo svoje mesto prednosti. Če je na sestanku na veleposlaništvu prisoten karierni konzul, ki ima funkcijo šefa konzulata, zavzame mesto pred vojaškimi atašeji, še posebej če ima konzul visok diplomatski naziv. Ko so na sestanku prisotni tudi člani države sprejema, pripada kariernemu (generalnemu) konzulu mesto tik ob veleposlaniku.

---

¹⁰⁹ 17. čl. DKDO.

¹¹⁰ Francozi se poslužujejo sledečega postopka: če je drugi človek veleposlaništva nižjega ranga kot minister svetnik, mora vodjo misije nadomeščati vojni ataše, v primeru, da ima čin generala. Nekatere države pa že vnaprej notificirajo položaj odpravnik poslov, ki je vedno drugi po prednostnem redu na veleposlaništvu. Takšna je praksa v ZDA, kjer poznajo t.i. Deputy chief of mission, in v državah Commonwealtha, kjer poznajo t.i. Deputy Head of Mission (Mikolić, 2002: 56).

4.2.4 Prednostni red v diplomatskem zboru

Vodje misij, akreditirane v istem kraju države sprejemnice, in drugi člani njihovega diplomatskega osebja tvorijo **diplomatski zbor** (*diplomatic corps, corps diplomatique*). Njegova funkcija je, da kolektivno zagotavlja zaščito svojih članov in skrbi, da ne pride do kršitev privilegijev in imunitet. Poleg tega, je mnenja Vukadinović (1995: 164), predstavlja idealno središče za podrobnejše seznanjanje z razmerami v državi, preverjanje mnenj in sodb in za sklepanje novih poznanstev. Vodi ga *doyen* diplomatskega zbora, ki je običajno šef diplomatskega predstavništva najvišjega razreda in je najstarejši po rang¹¹¹. Njegova dolžnost je vodenje diplomatskega zbora, predsedovanje sestankom, dajanje izjav in nastopanje v njegovem imenu, služi pa tudi kot posrednik med vodji misij in vlado države sprejemnice. Ena izmed njegovih funkcij je tudi dajanje pomoči novo prispelim vodjem misij, saj le-te predstavi drugim članom in jih seznanji s predpisi, običaji in navadami države sprejema. Nema lokrat je tudi koristen vir številnih protokolarnih napotkov in pravil. Kot izpostavita Bohte in Sancin (2006: 111), omenjena funkcija *doyenu* ne nudi kakšnega bistveno ugodnejšega položaja v državi sprejemnici, saj je njegova vloga predvsem reprezentativna.

Tudi soproga *doyena, doyenka (doyenne)* ima pomembno vlogo in natančno določene obveznosti, ki se tičejo predvsem soprog vodij misij, saj poskrbi za njihovo predstavitev soprogi šefa države (Wood in Serres, 1970: 30). Če je *doyen* samskega stanu to vlogo prevzame soproga naslednjega diplomata na listi (Ibid.).

Wood in Serres (1970: 94–96) prednost znotraj diplomatskega zbora razdelita na dve kategoriji: *kolektivno prednost* in *individualno prednost* v diplomatskem zboru. O kolektivni prednosti govorimo, ko ima diplomatski zbor na ceremonijah, kamor je bil povabljen kot celota, prednost. To v praksi pomeni, da posamezne veleposlanike ni moč razdeliti po njihovem individualnem rang, temveč jih morajo obravnavati kot eno. V kolikor soproge članov diplomatskega zbora uživajo enake imunitete in privilegije kot njihovi soprogi, velja enako tudi za njih.

---

¹¹¹ V katoliških in še nekaterih državah funkcija *doyena* avtomatično pripada papeškemu nunciju (*doyen ex officio*), kar je zapisano tudi v 16. čl. DKDO. Takšna je praksa tudi v Sloveniji.

Individualna prednost ne poteka po enakem vrstnem redu kot kolektivna, saj se v vsaki kategoriji upoštevata stopnja in starešinstvo (senioriteta), če pa so te enake, starost diplomatskega agenta (Wood in Serres, 1970: 95). Individualni prednostni red je sledeč: papeški nuncij; veleposlaniki in visoki komisarji; izredni in pooblašчени ministri, akreditirani pri ministrstvu za zunanje zadeve (ta kategorija je v praksi izginila (Mikolić, 2002: 103)); akreditirani odpravnik poslov; začasni odpravnik poslov glede na datum začetka funkcije; ostali odpravniki poslov, ki nimajo statusa odpravnika poslov, vendar samo predstavljajo šefa svoje misije; svetovalci veleposlanika; prvi tajnik veleposlaništva; drugi tajnik veleposlaništva; ostali tajniki in atašeji veleposlaništva (Ibid).

V zadnjih štirih kategorijah se senioriteta določa na podlagi datuma uradnega pisma, naslovljenega na ministrstvo za zunanje zadeve.

4.2.5 Pravila prednosti po državah

Kot smo že omenili, se načini določanja prednostnega reda razlikujejo od države do države. V *Veliki Britaniji* delujejo predvsem po pravilih dvornega protokola, na katerem sta prednostni red in mesto odvisna od stopnje povezanosti z vladarjem (torej kraljico), plemskega naziva, visoke cerkvene funkcije, visokega političnega, sodnega ali administrativnega položaja in članstva viteškega reda in ostalih odlikovanj (Wood in Serres, 1970: 100). Mesto veleposlanika in visokega komisarja je takoj za ožjimi člani kraljeve družine, in sicer zaseda 17. mesto (Wood in Serres, 1979: 340)¹¹². Minister pooblaščenec in ostali šefi diplomatskih misij pa imajo mesto med vojvodami in markizi (Wood in Serres, 1970: 101). V *ZDA* prednostno listo (*Precedence List*) za ameriške funkcionarje določa predsednik države, medtem ko je odgovornost za določanje prednosti med tujimi predstavniki v rokah njihovega ministrstva za zunanje zadeve (*State Department*). Veleposlanik je postavljen na 5. mesto, opolnomočeni ministri in poslaniki tujih držav pa so na 7. mestu (McCaffree in Innis, 1985: 6). Po drugi strani francoski protokol ne določa mesta za veleposlanika ali drugega predstavnika države (Wood in Serres, 1970: 110). Na uradnih srečanjih, kamor je povabljen diplomatski zbor kot celota, ima slednji mesto takoj za šefom države. Če se povabilo nanaša na posameznika, ima veleposlanik prednost pred vsemi predstavniki države sprejema, z

---

¹¹² Kot zanimivost lahko navedemo, da so imeli veleposlaniki kot predstavniki nemonarhične države na kronanju kraljice Elizabete II. l. 1953 na prednostni listi deveto mesto, za predstavniki svetega sedeža in pred njenimi bratanci in sestričnami (Satow, 1979: 33-34).

izjemo šefa države, seveda. Če je gostiteljica tuja država, potem ima veleposlanik mesto za premierom, predsednikom državnega zbora in zunanjim ministrom (Ibid.). V Sloveniji so v primeru tujega obiska visokega predstavnika šefi diplomatskih misij v rangu veleposlanika, akreditiranega v RS, umeščeni za ministrom za zunanje zadeve RS in za ministrom za zunanje zadeve tuje države, za ministri vlade RS in za ministri vlad tujih držav, ki so na uradnem obisku v RS (Travnik, 2004: 99). Ob uradnem obisku tujega državnika v RS imajo tuji funkcionarji enakega ranga (z izjemo gostitelja) praviloma prednost pred domačimi gosti (Ibid.).

4.2.6 Prednosti v konzularnem zboru

DKKO, natančneje prva točka 9. člena, deli konzule na štiri razrede: a) generalni konzuli; b) konzuli, vicekonzuli; d) konzularni agenti. Prednostni red vodij konzulatov v vsakem razredu določa 16. čl. DKKO ter je odvisen od datuma predaje eksekvatur¹¹³. Častni konzuli vodje konzulatov imajo rang v vsakem razredu za kariernimi vodji konzulatov¹¹⁴. Začasni vršilci dolžnosti vodje konzulata so umeščeni za vsemi šefi konzulatov. Prednostni red znotraj konzulata določi država pošiljateljica in ga ministrstvu za zunanje zadeve države sprejema sporoči ali preko diplomatske misije, v primeru, da take misije ni, pa preko vodje konzulata¹¹⁵.

Wood in Serres (1970: 98) pišeta, da konzuli ob uradnih svečanostih velikokrat niso uvrščeni poleg lokalnih uradnikov. V redkih primerih¹¹⁶, ko se v glavnem mestu države sprejema nahaja tako diplomatsko kot konzularno predstavništvo, člani konzularnega zbora ne morejo biti povabljeni, niti se ne morejo udeležiti uradnih svečanosti, na katere je povabljen diplomatski zbor (Trajkovski, 1990: 172). Podobna praksa se izvaja tudi v Sloveniji, piše Travnik (2004: 100), saj se člani konzulatov le redko vabijo na razne slovesnosti, pri čemer so po prednosti razvrščeni za člani diplomatskega zbora.

---

¹¹³ Eksekvatura je dokument, s katerim oblast države sprejema pooblasti vodjo konzulata za opravljanje njegovih nalog. Konzul v primerjavi z diplomatom od pristojnega organa države pošiljateljice (najpogosteje ga imenuje državni poglavar ali predsednik vlade) dobi pooblastilo v obliki patentnega pisma (*lettre de provision; consular commission*), ki se ne preda osebno, vendar se pošlje po diplomatski poti (Bohte in Sancin, 2006: 222).

¹¹⁴ 16. čl. DKKO.

¹¹⁵ 21. čl. DKKO.

¹¹⁶ Kot meni Trajkovski (1990: 172), so ti primeri redki zato, ker konzularne funkcije v glavnem mestu ponavadi opravlja kar veleposlaništvo samo.

Mednarodno pravo prav tako ne določa oz. ne predvideva prednosti konzularnih predstavnikov do funkcionarjev članice sprejemnice, zato so številne države to vprašanje rešile z notranjimi protokolarnimi predpisi. Mikolić (2002: 180) opozori, da se jim kot predstavnikom države pošiljateljice iz kurtoazije vseeno izkazuje določene časti, predvsem do tega prihaja izven glavnega mesta, v ostalih konzularnih središčih. Na proslavah, ki jih ta mesta organizirajo, imajo namreč vedno častno mesto.

Sedežni prednostni red. Prednostni red je treba upoštevati ob številnih uradnih dogodkih in proslavah kot tudi ob manj vidnih situacijah, na primer v vozilu, ob sprejemu na letališču ali v gledališču. V tej nalogi se ne bomo spuščali v podrobnosti različnih sedežnih redov in številnih možnih razporedov za mizo¹¹⁷, temveč se bomo osredotočili le na najosnovnejša pravila prednostnega reda v nekaterih situacijah.

Če je v *vozilu* tuji šef države, minister ali drugi visoki tuji gost, da gostitelj gostu mesto desno od sebe, sam pa se usede levo od gosta. Mesto ob vozniku ponavadi zasede varnostnik, pomočnik gostitelja ali prevajalec. Pri vstopanju v avto ima prednost gost, medtem ko se ostali usedejo po prednosti. Vozilo se mora ustaviti tako, da se izstopi skozi desna vrata, prednost pri izstopu ima zopet gost.

Pri stanju, sedenju ali hoji je častno mesto na desni strani, pri čemer oseba s prednostjo praviloma hodi korak pred gostiteljem, na primer pri izstopu iz letala ali ob vstopu v sobo (Satow, 1979: 164). V primeru stanja v ravni vrsti (na proslavah) je prednostno mesto na desni strani v primeru dveh oseb (②①); v primeru treh oseb je prednostno mesto srednje, drugo mesto je na desni, zadnje pa na levi strani (③①②); če so prisotne štiri osebe je častno mesto skrajno desno, naslednje je drugo prednostno mesto, tretje je zopet levo od tega in zadnje je skrajno levo mesto (④③②①); v primeru petih oseb je prednostni red zopet drugačen, in sicer je prednostno mesto v sredini, drugo mesto je na njegovi desni, tretje na njegovi levi, četrto desno od drugega mesta in peto skrajno levo (⑤③①②④) (Ibid.).

Pri sedežnem redu za večjo pravokotno ali ovalno mizo sta v uporabi predvsem *angleška* in *francoska razvrstitev*. Po angleški razporeditvi sedita gostitelja na čelu mize oddaljena drug

---

¹¹⁷ Za podrobnosti različnih sedežnih redov glej: McCaffree in Innis (1985: 259–271), Mikolić (2002: 301–4); Trajkovski (1990: 70–78), Satow (1979), Wood in Serres (1970: 126–134).

od drugega na krajših stranicah pravokotnika, gosti pa so razporejeni desno in levo od gostiteljev tako, da najnižji po rangu sedi na sredini mize. Francoska razporeditev naj bi bila po mnenju nekaterih avtorjev (Trajkovski, 1990: 71) boljša, saj gostitelj sedi v sredini, nasproti je gostiteljica, gostje pa sedijo po rangu desno in levo od njiju, tako da je mesto najnižjega po rangu na koncih mize z obeh strani. Desno mesto od gostitelja je pri obeh različicah vedno častno¹¹⁸. Slednja razporeditev je največkrat v uporabi tudi v Sloveniji, kot opozori Travnik (2004: 109)¹¹⁹. Pri sedežnem redu je potrebno upoštevati tudi to, da mora častno mesto imeti pogled na vhod, medtem ko je zadnje mesto vhodu najbližje. Tudi oblika mize narekuje uporabo različnih prednostnih sedežnih redov, med najpogosteje uporabljenimi mizami pa so okrogla, ovalna, kvadratna in pravokotna oblika. Mize so lahko zložene v oblikah različnih črk, na primer v obliki črk U, T, H, E ipd¹²⁰.

Wood in Serres (1979: 126) pri prednostnem redu na uradnih kosilih in večerjeh izpostavita naslednje situacije, ki jih je potrebno upoštevati: na domu tujega diplomata imajo šef države sprejemnice, minister za zunanje zadeve in predsednikom vlade in državnega zbora prednost pred tujimi veleposlaniki in pooblaščenimi ministri. Obratno velja za obisk pri predsedniku vlade ali zunanjemu ministru, kjer imajo veleposlaniki prednost pred predsednikom državnega zbora, tuji ministri pooblaščenici pa pred člani vlade. V državi, kjer so akreditirani, imajo šefi diplomatskih misij (ne glede na to, ali imajo rang veleposlanika ali ministra pooblaščenca) prednost pred šefi misij, akreditiranimi v drugih državah.

Feltham ugotavlja (1993: 150), da do težav pri sedežnem redu največkrat prihaja, ko so poleg diplomatov povabljeni tudi ostali gostje. V takšnem primeru imajo praviloma prednost po rangu višji diplomati in predstavniki ministrstva za zunanje zadeve, medtem ko se prednost med ne-diplomati določa predvsem po družbenem položaju (Ibid.). Posebno pozoren je potrebno biti tudi v primeru, če ima častni gost nižji rang od ostalih gostov. V takšni situaciji McCaffree in Innis (1985: 1–2) predlagata eno izmed treh možnosti: a) gostitelj lahko

---

¹¹⁸ Feltham (1993: 50) opozori na drugačno prakso v nordijskih deželah, kjer je častno mesto levo od gostitelja.

¹¹⁹ Travnik (2004: 109) tudi ugotavlja, da se v slovenski protokolarni praksi pogosto uporablja okrogla miza, prav tako pa je zelo pogosta postavitve v obliki črke U, saj omogoča dober izkoristek prostora glede na število gostov.

¹²⁰ Izbor oblike mize in sedežnega reda je ena izmed nalog protokolarne službe, izbor pa je odvisen predvsem od priložnosti (uradni pogovori, pogajanja, svečana ceremonija ipd.), števila udeležencev in mesta, kjer se bo dogodek odvijal, oz. od prostorov, ki jih ima gostitelj oz. država na razpolago.

častnega gosta posede po prednosti, ki mu pripada, čeprav lahko to pomeni, da sedi na oddaljenem koncu mize; b) gostitelj lahko častnega gosta postavi v vlogo sogostitelja in ga posede po funkciji; c) prosi gosta, ki ima prednost, da za to priložnost odstopi svoje mesto častnemu gostu¹²¹.

Zaradi neupoštevanja prednostnega reda lahko pride tudi do neprijetnosti, katero ponazarja naslednji primer, ki je le eden izmed številnih primerov tovrstnega kršenja protokola. Leta 1750 ruskega odposlanca v Berlinu niso vključili na seznam povabljenih na neko dvorno praznovanje, saj naj ga v tem času ne bi bilo v mestu. Ker pa se je ta v tem času vseeno nahajal v mestu, je incident na ruskem dvoru izzval močno ogorčenje in diplomatski odnosi med obema državama so bili prekinjeni za kar dolgo časa (Satow, 1979: 164).

4.3 Diplomatska korespondenca

Diplomacija je predvsem veščina pisanja, ne toliko verbalna veščina¹²², je prepričan Nicolson (1988: 60). Temelji na tem, da veleposlaniki navodila skoraj vedno prejemajo v pisni obliki, poleg tega tudi njihova komunikacija s predstavniki države sprejema večinoma poteka preko pisem. V primeru ustnih pogovorov bo vesten diplomat poskrbel, da si bo vsebino pogovora čimprej zapisal ter zapisano kasneje posredoval svoji vladi (Ibid.), zato je zmožnost jasnega izražanja ter preglednega in natančnega pisanja ena izmed veščin, ki bi jih moral obvladati vsak diplomat. V tem poglavju bomo preučili različne oblike diplomatske korespondence, izpostavili različne priložnosti, ob katerih se pošilja, in podali ter opozorili na malenkosti ob predaji kot tudi na stil in jezik pisanja.

Mikolić (1995: 59) diplomatsko korespondenco definira kot izmenjavo pisnih dokumentov med osebami in državnimi službami, pristojnimi za mednarodne odnose, in mednarodnimi organizacijami. V praksi je meddržavno komuniciranje oz. diplomatsko dopisovanje najintenzivnejše med ministrstvom za zunanje zadeve in diplomatsko misijo ali z začasnimi misijami in delegacijami. Podobno kot pri sedežnem redu se tudi pri korespondenci uporabljata dva modela pisanja (Mikolić. 1995: 65): kontinentalni (po francoskem zgledu) in

---

¹²¹ Jeglič (2007) meni, da so vsi trije predlogi v praksi zelo težko izvedljivi brez zamer in kot taki dvomljivega značaja in uporabnosti. V takem primeru častni gost sedi desno od gostitelja, ne kot gost sogostitelj, temveč v vlogi 'častnega gosta'.

¹²² "Diplomacy [...] is a written rather than a verbal art..."

anglosaški (po angleškem zgledu). Praksa v ZDA se opira predvsem na angleško različico, ki je bolj neposredna in poslovna. Ta oblika ima vedno več uporabnikov tudi drugod po svetu, v večji meri pa so jo prevzeli tudi ZN. V formalnem delu in obliki pisnih diplomatskih dokumentov so se oblikovala določena pravila pisanja, zato je primerno, da najprej razložimo določeno terminologijo elementov, ki jih določena oblika pisnih dokumentov zahteva (povzeto po Wood in Serres, 1970: 185–186) in s katero bomo kasneje lažje podali pravila njihovega pisanja in razlike med njimi.

- a) *Pozdrav (Salutation, Appel)* – z njim navedemo uradni naziv naslovnika, na primer, Gospod, Moj dragi ambasador idr.
- b) *Naziv oz. titula (Title of address, Traitement)* – vljudnostno naslavljanje naslovnika, na primer, Vaša ekscelenca, Vaše veličanstvo idr.
- c) *Vljudnostni zaključek (Complimentary Close, Courtoisie)* – vljudnostna fraza na koncu pisma; njena uporaba je odvisna od vrste pisma¹²³.
- d) *Podpis (Signature)* – overovi dokument.
- e) *Datum (Date)* – ta vključuje kraj, kjer je bilo pismo napisano, in datum (dan, mesec, letnica), ki se ga nikoli ne krajša.
- f) *Naslov (Address, Réclame)* – polno ime, naziv in naslov naslovnika se napiše ali na vrh ali na dno prve strani, odvisno od narave dokumenta, kot tudi na kuverto.

4.3.1 Oblike pisnega dopisovanja

Večina avtorjev (Wood in Serres, 1970; Mikolić, 1995; McCaffree in Innis, 1985;) deli diplomatsko korespondenco na *uradno*, *poluradno* in *osebno* – v takem vrstnem redu jo bomo obravnavali tudi mi.

Uradna korespondenca. Najbolj običajen in najpogostejši način dopisovanja med diplomatsko misijo in ministrstvom za zunanje zadeve je *nota*, s katero se lahko poda vprašanje, odgovor ali obvestilo o različnih zadevah, od povsem tehnično-protokolarnih vprašanj in pridobivanja informacij o političnih dogodkih države sprejema do vzajemnega informiranja o stališčih do aktualnih svetovnih in regionalnih kriz (Nick, 1997: 96). Uporabljajo pa se tudi za bolj specifične namene, z njimi se namreč lahko sklepajo dogovori, obvešča o ratifikaciji, dosegajo sporazumi o sukcesiji bilateralnih dogovorov, nenazadnje pa

---

¹²³ Več o tem kasneje v poglavju.

se z noto lahko napove tudi vojno in sklene mir (Ibid.). Načini pisanja not se ne razlikujejo veliko, čeprav obstajajo določene razlike pri detajlih pisanja. Satow (1979: 41) zato opozori, da mora biti šef misije pozoren na različne načine in oblike pisanja not, ustaljene v določeni državi.

Poznamo različne oblike not, med najpogostejše uporabljenimi pa je nedvomno uradna *nota v tretji osebi*, ki je napisana v jeziku naslovnika ali v priznanem mednarodnem jeziku, na uradnem papirju z državnim grbom, arhivsko številko in naslovom, v katerem piše, za kakšno obliko note gre (slednji sicer ni obvezen, je pa zaželen, zato da prejemnik takoj ve, kaj je prejel), vendar brez pozdrava. Vedno se začne z enako frazo, in sicer: »*Veleposlaništvo [...] izraža svoje spoštovanje Ministrstvu za zunanje zadeve in ga ima čast obvestiti naslednje [...].*« Po vsebinskem delu se nota konča z vljudnostno frazo: »*Veleposlaništvo izkorišča to priložnost, da zagotovi Ministrstvu svoje visoko spoštovanje*«¹²⁴ (povzeto po Bohte in Sancin, 2006: 188–197). Sledijo: naslov (v spodnjem levem kotu prve strani note), datum, **pošiljateljeve inicialke**¹²⁵ (**paraf**) takoj za zadnjo besedo vsebine in žig.

Verbalna nota v tretji osebi ima enako obliko kot uradna nota, razlikujeta se le po namenu in vsebini. Verbalna nota (*Note Verbale*) se namreč uporablja za razjasnitev ali potrditev vsebine prejšnjih razgovorov ali za navedbo zadev, ki se jih ni dalo natančno zapomniti (Bohte in Sancin, 2006: 188).

*Nota v prvi osebi*¹²⁶ se praviloma napiše na veleposlanikovem papirju za korespondenco (ne na standardnem formatu pisarniškega papirja), vsebuje pozdrav in vljudnostni zaključek, ki sta ponavadi napisana ročno. Začne se z: »*Vaša ekscelenca*«¹²⁷, konča pa z: »*V čast mi je [...]*«¹²⁸.

---

¹²⁴ V angleščini je ustaljena uvodna fraza: »*The Embassy [...] presents its compliments to the Ministry for Foreign Affairs and has the honour to [...]*«, konča pa se s stavkom: »*The Embassy takes advantage of this occasion to address to the Ministry the assurance of its high consideration.*« (Wood in Serres, 1970: 194).

¹²⁵ Not se ne podpisuje, pač pa parafira.

¹²⁶ V ZDA se takšnim oblikam korespondence reče 'formal letter'.

¹²⁷ Angleži in Američani namesto tega ponavadi pišejo le »*Sir*« (Mikolić, 2002: 126).

¹²⁸ V angleščini: »*Your Excellency*« oz. »*I have the honour ...*« (Wood in Serres, 1970: 193).

Uporabljajo se tudi druge oblike not, odvisno od namena, ki se ga želi sporočiti: *protestna nota* (v njej se izrazi nezadovoljstvo zaradi kakšnega grobega dejanja ali mnenja oz. zaradi kršenja mednarodnega prava), *cirkularna nota* (enaka verbalni noti, le da je napisana in namenjena številnim naslovnikom, na primer, od ministrstva za zunanje zadeve vsem veleposlaništvom v državi sprejema), *kolektivna nota*, ki jo na vlado naslovi predstavnik številnih držav z namenom predstavitve enotnega mnenja le-teh. Napiše se jo le v enem izvodu in vsebuje podpise vseh šefov misij, katerih se zadeva tiče, preda pa se na sestanku, na katerem so prisotni vsi podpisniki. Wood in Serres (1970: 195) kot še en možen način dostave omenita možnost, da jo istočasno pošljejo vsi šefi misij. *Identična nota* ima manj teže kot kolektivna, pošlje jo namreč vsaka misija zase, čeprav imajo vse podobno vsebino. V primerjavi s kolektivno je ni treba poslati istočasno. Za vse note velja, da se načeloma pošiljajo preko pošte, še pogosteje pa z dostavo. Nemalokrat se jo preda tudi osebno, s čimer se izkoristi priložnost, da se hkrati ustno obrazloži njen namen (Nick, 1997: 98).

Uporaba različnih oblik not je odvisna tudi od običajev in prakse posamezne države. Tako se, na primer, v Veliki Britaniji poslužujejo predvsem not v tretji in prvi osebi; medtem ko je v Franciji v uporabi predvsem pisanje not v tretji osebi. V ZDA vso zgoraj omenjeno komunikacijo imenujejo *uradno pismo (formal letter)* (Mikolić, 2002: 125–129). Do razlik prihaja tudi pri postavitvi naslova: v kontinentalnem stilu se ta piše pod besedilo na prvi strani, v nemški praksi je naslov na zadnji strani, v ZDA, Veliki Britaniji in ZN pa se naslov sploh ne piše na noto, temveč le na kuverto, ker predpostavljajo, da se iz samega besedila vidi, komu je namenjena (Ibid.).

Noto se lahko ali **sprejme ali zavrne**, pri čemer Nick (1997: 98–99) poda tri načine slednjega: naslovnik jo lahko zaradi žaljivega tona ali nesprejemljive vsebine *zavrne* (čeprav nota sama ostane pri naslovniku), kar se ponavadi naredi ustno, z izjavo o njeni neprimerni vsebini; v primeru še večjih obtožb lahko *odkloni njen prejem*, kar se naredi tako, da se nota najprej prebere in nato z ustnim protestom poskuša vrniti pošiljatelju; v najbolj skrajni situaciji, torej v primeru izredno zaostrenih odnosov med državama, lahko prejemnik *zavrne noto, ne da bi se seznanil z njeno vsebino*, kar pomeni, da je sploh ne prevzame. Nick (Ibid.) sicer opozori, da je ustaljeno pravilo, da se na vsak prejeti dokument odgovori (na osebno pismo z osebnim pismom, na službeno pismo s službenim, na noto z noto).

Pod uradno korespondenco se šteje tudi **uradno pismo** (ponavadi v prvi osebi), ki je manj uraden pristop vodje misije (ali člana diplomatskega osebja misije) k ministru za zunanje zadeve ali kakemu funkcionarju ministrstva (Bohte in Sancin, 2006: 188). Napisano je na uradnem dopisnem papirju z naslovom in datumom na vrhu, arhivsko številko, medtem ko pečat ni nujen. Takšno pismo ne vsebuje nikakršnih osebnih ali privatnih informacij, temu primerno pa se uporabljajo tudi naslednje uvodne in zaključne fraze: 'Vaša ekscelenca' ali samo 'Sir' ali 'Ekscelenca'¹²⁹, z navedbo »Imam čast [...]«, konča pa se s stavkom: »Izkoriščam to priložnost, da izrečem Vaši ekscelenci svoje odlično spoštovanje« ali »Sprejmite, Ekscelenca, ponovno zagotovitev mojega odličnega spoštovanja¹³⁰«. Sledi ime pošiljatelja. V dopisovanju med drugimi diplomati se po splošnem pravilu pismo začne z 'Moj dragi [...]'¹³¹, konča pa se z 'Iskreno Vaš'¹³². Nick (1997: 96) je celo mnenja, da se zaradi podobnosti zaključnih fraz uradno pismo pogosto imenuje tudi '*nota v prvi osebi*'.

Memorandum¹³³, *pro memoria* in *aide-memoire* so manj uradni dopisi, ki se ne pošiljajo samostojno, ampak se jih preda kot vnaprej oblikovane beležke tokom razgovora o določeni temi. *Memorandum* je oblika diplomatskega pisnega dokumenta, katera vsebuje natančne podatke, dejstva in na tem temelječe argumente. Od note se ne razlikuje zelo, razen tega, da ne vsebuje vljudnostnih fraz na začetku in koncu, prav tako pa ni potreben niti podpis, saj se ponavadi izroči osebno, niti pečat (Satow, 1979: 45). Napiše pa se datum in naslov, nato pa se takoj preide na vsebino, ki je zelo faktografska. Enako velja za *aide-memoire*¹³⁴ in *pro memoria*, ki se od *memoranduma* razlikujeta po tem, da se uporabljata kot beležka ali opomnik (Nick, 1997: 99). Kot piše Mikolić (2002: 128–129), se takšen način dopisovanja

---

¹²⁹ Bohte in Sancin (2006: 188) omenita tudi, da se lahko pismo začne in konča tudi drugače, odvisno od odnosa z ministrom, in sicer: 'Moj dragi minister' in 'Yours sincerely'.

¹³⁰ V angleščini je formalizirana fraza: »Accept, Sir, the expression of my high consideration«.

¹³¹ 'My dear'.

¹³² 'Yours sincerely'.

¹³³ *Memorandum*, iz. lat. *memorandus*, pomeni 'kar si je treba zapomniti'.

¹³⁴ Iz zgodovine so znani primeri, ko je nepredložitev *aide-mémoire* nasprotni strani po opravljenih pogovorih povzročilo javno zanihanje vsebine oz. zaključkov pogovorov. Tak primer se je zgodil l. 1848, ko je M. Guizot zavrnil obljube, ki jih je ustno dal Lordu Normanbyju (takratnemu britanskemu veleposlaniku v Parizu), ki jih je preko depeše posredoval v London. M. Guizot je nato trdil, da je Normbany narobe interpretiral njegove opombe in da sam nikoli ni dal takšnih obljub. Ob tem je tudi dejal, da je lahko takšno poročilo veleposlanika svoji vladi avtentično le, če ga oseba, katere stališče je v njem zajeto, dobi v vpogled in morebitni popravek (Nicolson, 1988: 60–61).

uporablja tudi za dajanje posameznih predlogov, povpraševanje po stališču ali v znak protesta, česar se zaradi utemeljenih razlogov ne želi storiti z noto kot obliko pisnega dokumenta, ki zahteva odgovor.

Manifest je nota, namenjena objavi, ki z razliko od *pro memorije* vsebuje določena stališča, ki se jih pošlje ne le državi, katere se le-ta neposredno dotikajo, temveč tudi ostalim državam, katerih mnenje je lahko ključnega pomena.

Kot oblika uradnega dopisovanja se uporablja še **ultimat**, ki vsebuje zahteve ene vlade drugi ter se nemalokrat nakaže na možnost vojne; **non-paper**, oblika aide-memorie, torej opomnika, ki se navezuje na predloge, dane v določenem pogovoru, vendar brez sklicevanja na avtorja. Napiše se na navaden list papirja, brez naslova, podpisa in pečata, a vedno z datumom, lahko celo uro časa predaje. Vsebina je velikokrat podana le v obliki enega odstavka in predstavi le eno temo oz. vprašanje, ki je ponavadi bolj delikatne narave. Predstavlja nekakšen neuraden predlog možnega kompromisa ali rešitve, o katerem se ministrstvo ne želi izreči in na katerega se nasprotna stran (kot nakaže tudi ime) v primeru neuspešnega dogovora ne more sklicevati, saj se ne vidi, od koga izvira. Po stopnji formalnosti Bohte in Sancin (2006: 189) uvrstita med *aide-memoire* in *non-paper* še **bout de papier**¹³⁵, ki je natipkan na papirju brez glave, podpisa ali datuma, z namenom, da se njegov izvor lahko zanika, če je potrebno. Je torej neuradna oblika pisne komunikacije, ki se uporablja predvsem kot pomoč pri ustnem komuniciranju kot neke vrste povzetek tem, ki jih stran, ki vodi pogovor, preda drugi strani. **Demarša** (fr. *démarche*), kot še ena oblika ostrejšje komunikacije, pa je uradna zahteva ali protest diplomatskega predstavnika pri ustrezni ustanovi druge države z namenom, da se doseže določen cilj. Z demaršo se namreč kaj zahteva ali čemu ugovarja.

Ministrstva za zunanje zadeve s šefi misij v tujini komunicirajo predvsem v obliki **depeše** (*dispatch*), ki predstavlja uradno pismo ministra za zunanje zadeve šefu misije v tujini ali obratno oz. pismo enega šefa misije drugemu¹³⁶. V slednjem primeru se kopija takšnega pisma pošlje tudi ministrstvu za zunanje zadeve (Satow, 1979: 48). Mikolič (2002: 133) kot pogost način komuniciranja omenja tudi pošiljanje preko faksa. Tako faks kot depeša

---

¹³⁵ Francosko: *kos papirja*.

¹³⁶ Že v 13. stoletju so poznali dopisovanje v obliki depeš, ki so jih diplomati morali pošiljati dnevno. Poleg tega so od l. 1269 beneški ambasadorji morali po zakonu v petnajstih dneh po zaključku misije napisati obsežna poročila vladi (Anderson, 1993: 23).

vsebujeta glavo, naslov, arhivsko številko in datum, na koncu pa tudi podpis pristojne osebe. Mikolić (Ibid.) ugotavlja, da so takšna sporočila ponavadi kratka, brez raznih titul in vljudnostnih fraz, medtem ko je besedilo faksa večinoma šifrirano.

Poluradna korespondenca. Angleška terminologija (Mikolić, 2002: 115) poluradno diplomatsko dopisovanje definira kot pisma, ki si jih izmenjajo osebe, pristojne za administrativna vprašanja. Satow izpostavi (1979: 49), da ima poluradna korespondenca vedno obliko pisma, nikoli note, začne pa se lahko z 'Moj dragi [...]', konča pa z 'Iskreno vaš'.

Osebna korespondenca zajema vsa pisma, izmenjana med dvema osebama, tako za osebne kot uradne namene (Mikolić, 2002: 115). Osebno pismo ima enake formalne značilnosti oz. dele, le da je manj uradno od note. Oseba, ki ga piše, se ne sklicuje na svojo funkcijo, saj se predpostavlja, da jo naslovnik pozna. Poslužuje se ga takrat, ko želi pošiljatelj poudariti svoj osebni odnos do naslovnika (zahvala, sožalje, voščilo ipd.). Napiše se na papirju brez glave ali na papirju, ki ima v zgornjem levem kotu samo ime in priimek pošiljatelja in je rokopisno ali je tak vsaj naslovni pozdrav ('Moj dragi George' ali 'Spoštovana ga. Brown'), zaključi pa se z vljudnostno frazo ('Lepo vas pozdravljam,' idr.) in podpisom.

Privatna korespondenca se nanaša le na pisma povsem neuradnega značaja.

Ne glede na obliko in formalnost diplomatske korespondence je pri pisanju zagotovo potrebno upoštevati ustrezen *vljudnostni stil* kakor tudi biti pozoren na primeren *ton pisanja*. Diplomatski stil pisanja narekuje uporabo jasnega, jedrnatega in logičnega jezika, brez dvoumnosti, nepotrebnih podrobnosti ter ponavljanja že napisanega (Trajkovski, 1990: 214). Uporaba primerne tona pomeni biti večš pisanja, v katerem se sovražnost izrazi z vljudnostjo, brezbržnost z interesom in prijateljstvo s preudarnostjo (Maurois¹³⁷, citirano v Satow¹³⁸, 1979: 50).

---

¹³⁷ André Maurois (*L'eloge du diplomate*): »...expressing hostility with courtesy, indifference with interest, and friendship with prudence.«

¹³⁸ Satow (1997: 50) in Trajkovski (1990: 216–217) podata izčrpen prikaz vljudnostnih fraz, s katerimi lahko na vljuden način izrazimo še tako ostre besede oz. stališča.

4.3.2 Vabila¹³⁹

Likar (2000:52) uvršča vabila med poluradno korespondenco, seveda pa je vsebina vabila odvisna predvsem od dogodka, na katerega se vabi. V vsakem primeru je prav, ugotavljata McCaffree in Innis (1985: 175), da se na vabilo napiše vrsto priložnostnega dogodka, dan, datum, uro¹⁴⁰, kraj in če je potrebno, omembo vrste oblačila¹⁴¹. Vabila za različne sprejeme in večerje so lahko ali standardno tiskana ali pisana z roko ali kombinacija obojega, vedno pa morajo biti pisana v tretji osebi. Feltham (1993: 152) opozarja, da morajo biti poslana dva (do tri) tedne pred dogodkom, saj lahko kasnejša oddaja vabil onemogoči gostitelju, da najde nadomestnega gosta (v primeru, da se prvotni ne more odzvati), prezgodnja oddaja pa lahko povzroči zadrego, če se želi gost opravičiti, sklicujoč se na predhodni dogovor¹⁴².

Tako kot pisma tudi vabila zahtevajo uporabo določenih ustaljenih fraz: na vabilu zgoraj je na primer natisnjeno, da »veleposlanik x države in gospa y vabita gosta¹⁴³«. V spodnjem levem kotu je ponavadi kratica R.S.V.P.¹⁴⁴ ter omemba vrste oblačila. V primeru, da vabilo vsebuje R.S.V.P., je potrebno odgovoriti najkasneje v treh dneh od prejema¹⁴⁵, v primeru, da vabilo tega ne vključuje (predvsem so to vabila na razne razstave, sprejeme in zabave »koktajl«), pa nanj ni potrebno odgovoriti. Če na vabilu piše 'Samo opravičila'¹⁴⁶, se odgovarja le, če

---

¹³⁹ Za zelo natančen pregled pisanja vabil in odgovorov, tudi za primere različnih vabil, glej McCaffree in Innis (1985: 175–211).

¹⁴⁰ V ameriški praksi se datum in ura vedno pišeta z besedo, le dan in mesec s številko (McCaffree in Innis, 1985: 177).

¹⁴¹ Več o oblačilih v naslednjem poglavju. Praviloma pa velja (McCaffree in Innis, 1985: 178), da se v primeru, ko obleka ni predpisana, to razume, kot da je pričakovana obleka neformalna, kar pomeni: suknjič za moškega in obleka »koktajl« ali daljše krilo za dame.

¹⁴² Bohte in Sancin (2006: 181) pa ugotavljata, da se jih navadno pošilja deset dni vnaprej.

¹⁴³ V angleščini: "The ambassador od x and Mrs. y request the pleasure of the company of ... McCaffree in Innis (1985: 177) poudarita, da je na vabilih, ki jih izdajo in ki so namenjena veleposlanikom in drugim visokim uradnikom, primernejša fraza: "request the honour of the company of".

¹⁴⁴ Iz francoščine: 'Repondez s'il vous plait', v ang.: 'Please reply,' v slo.: 'Odgovorite, prosim'. Edina kratica poleg omenjene, ki se na uradnem vabilu sme uporabiti, je še 'Mr.' oz. 'Mrs.' in 'Dr.' (McCaffree in Innis, 1985: 177).

¹⁴⁵ Odgovor se lahko poda telefonsko, če je pod R.S.V.P. navedena tel. številka, ali pisno, pri čemer je treba paziti, da je napisano lastnoročno in v jeziku vabila. Trajkovski (1990: 103) opozarja, da naj odgovor ne bo poslan v obliki posetnice, temveč v podobni pisni obliki, kot je vabilo. V odgovor se ponavadi še enkrat zapiše tudi kraj, datum in čas dogodka v ogib morebitnim napakam v vabilu samem (McCaffree in Innis, 1985: 197).

¹⁴⁶ V angl.: 'Regrets only'.

udeležba ni mogoča. Gostje tudi radi vedo, kakšni priložnosti služi vabilo, zato McCaffree in Innis (1985: 178) omembo tega vidita kot nujno. V primeru, da se dogodek priredi v čast nekemu gostu, se ponavadi zapiše: »*In honour of*¹⁴⁷«; če se priredi ob prihodu novega veleposlanika: »*To meet*«, v primeru odhoda kakšnega veleposlanika pa: »*To bid farewell*«. V odgovoru na vabilo sta ustaljeni naslednji frazi: »*accept with pleasure*« v primeru udeležbe in: »*regret that they will be unable to accept*« v primeru neudeležbe.

Kuverte, v katerih se pošilja vabila, morajo biti napisane lastnoročno, s črnim črnilom, naslov pa mora vsebovati celotno ime povabljenega/ih: '*Mr. and Mrs. George Robert Jones,*' v primeru, da vabimo poročen par.

V Sloveniji vabila pošilja ter obenem tudi preverja udeležbo, predstavlja goste in skrbi za ostalo logistiko kot tudi izvedbo protokolarnega dogodka Protokol RS, medtem ko Diplomatski protokol v obliki diplomatske korespondence obvešča diplomate o protokolarnem dogodku (Travnik, 2004: 68)¹⁴⁸.

4.3.3 Posetnice¹⁴⁹

Posetnice predstavljajo nepogrešljiv pripomoček v vsakdanjem življenju diplomata kot tudi v ostalem poslovnem okolju. Praviloma so tiskane v črnem tisku na boljšem belem kartonu, v primeru, da se uporabljajo kot vabila, pa morajo biti v ustrezni kuverti. Obstaja več vrst posetnic, odvisno od priložnosti, kot pa nakaže že ime, se uporabljajo oz. predajajo ob različnih obiskih kot tudi v izraz zahvale, čestitk, kot opomnik idr. Obstajajo različni

---

¹⁴⁷ Gostu se vabilo pošlje le kot opomnik – 'Reminder Card' (ang.: 'To remind', fr.: 'Pour Memoire'), na katerega mu, seveda, ni potrebno odgovarjati. Opomnik se pošlje tudi gostom, ki so prejeli vabilo preko telefona, ponavadi v roku 24 ur pred dogodkom.

¹⁴⁸ Kot opozori Travnik (2004: 68) pa Protokol RS v praksi ne pošilja čestitk, čeprav je to ena izmed nalog Protokola, zapisana v 43. členu Sklepa, občasno pa v imenu visokih funkcionarjev pošilja opravičila tujim diplomatom, zahvale sodelujočim ob obiskih, katerih gostitelj je visoki funkcionar RS. Diplomatski protokol, po drugi strani, pa v obliki diplomatske korespondence zgolj izvedbeno skrbi za pošiljanje korespondence, ki jo tujim državnikom pošiljajo najvišji slovenski državni funkcionarji.

¹⁴⁹ 'Poset' je staro ime za 'obisk', danes se velikokrat uporablja tudi izraz 'vizitka', ang.: 'calling cards', fr.: 'cartes de visite'.

predpisani standardi za velikost posetnice, odvisno od tega, ali je za moškega, žensko ali poročen par¹⁵⁰.

Službena posetnica mora vsebovati ime in priimek diplomatskega predstavnika in funkcijo, ki jo opravlja. Profesionalni naslovi nanjo ne sodijo, razen plemiških naslovov in doktorata znanosti, ki sta del imena. Vojaški atašeji imajo na svojih posetnicah tudi čine (Trajkovski, 1990: 113). Službena posetnica lahko vključuje naslov diplomatskega predstavništva. Trajkovski (Ibid.) omeni tudi posetnice, ki jih morajo imeti šefi veleposlaništva za posebne priložnosti, na katerih je poleg imena tudi njegov naziv v okrajšani obliki, na primer: '*veleposlanik Italije*'.

Privatna posetnica ima natisnjeno le ime in priimek, ki se nikoli ne krajšata. V velikih državah je praksa, da se v spodnji kot natisne tudi naslov, medtem ko se naslova rezidence šefa misije ne navaja, saj se predpostavlja, da je ta znan (Ibid.).

Trajkovski (1990: 114–115) nadalje opredeli in opiše nekatera pravila in značilnosti različnih posetnic ter prilik, ob katerih se jih preda. Novoprispeli diplomat vljudnostne obiske največkrat opravi osebno, v primeru, da osebe, ki jo želi obiskati, ni, pa lahko pusti posetnico, predano osebno na vratih rezidence ali poslano po kurirju ali po pošti, kar je praksa predvsem v večjih mestih. V takem primeru jo je treba prepogniti na enem od vogalov (manjkraj pa po celi dolžini na levi strani), kar se šteje, kot da jo je lastnik izročil lastnoročno¹⁵¹.

V navadi je tudi, da se namesto dveh različnih pošlje skupna posetnica poročenega para ali da se pošlje ena posetnica za soproga in ena za soprogo, v primeru, da ima par neporočeno hčer, pa se ločena posetnica pošlje tudi njej. V takem primeru, kjer se pošlje v isto rezidenco več posetnic, je potrebno v levi zgornji kot vsake posetnice napisati ime in priimek¹⁵² osebe, kateri je namenjena.

Obstajajo tudi mednarodno ustaljene francoske okrajšave, ki se ob različnih priložnostih izpisujejo na posetnice, in sicer s svinčnikom oz. pisalom, če se posetnico dostavi osebno, in s

---

¹⁵⁰ Več o različnih velikostih za različne osebe glej McCaffree in Innis (1985: 158).

¹⁵¹ Osolnik (1998: 157) ugotavlja, da je ta navada danes le še redko v praksi.

¹⁵² Ime osebe, kateri je posetnica namenjena, se napiše s svinčnikom oz. pisalom, kar se razume, kot da jo je predal osebno (Trajkovski, 1990: 115).

pisalom s črnilom, če se jo pošlje (povzeto po McCaffree in Innis, 1985: 157; Trajkovski, 1990: 115–116; Bohte in Sancin, 2006: 182):

- p. p. (*pour présenter*) – za predstavitev (ang.: *to present, to introduce*): posetnice se velikokrat uporablja, da se predstavi novega člana diplomatske misije; v takem primeru šef misije pošlje posetnico novoprisepelega ter svojo posetnico, na kateri v spodnjem levem kotu piše p. p. Od prejemnika se pričakuje, da bo v pričakovanem roku, ali poslal svojo posetnico ali obiskal tako predstavljeno osebo.
- p. f. (*pour féliciter*) – čestitke ob različnih priložnostih (npr. državni prazniki, družinski dogodki idr.) (ang.: *to congratulate*).
- p. c. (*pour condoleances*) – sožalje (ang.: *to condole, to express sympathy*).
- p. p. c. (*pour prendre congé*) – slovo ob odhodu diplomata (ang.: *to take leave, to say goodbye*). Takšne posetnice se ponavadi pošljejo na dan diplomatovega odhoda, zato da jih prejemnik dobi, ko je diplomat že zapustil državo. Enako posetnico pošlje tudi soproga diplomata.
- p. f. n. a. (*pour féliciter Nouvelle Année*) – čestitke za novo leto (ang.: *Happy New Year*).
- p. r. (*pour remercier*) – zahvala (ang.: *to thank*): za darilo, čestitke, idr. Pošilja se kot odgovor na posetnice z p. f. in p. c.
- p. m. (*pour mémoire*) – spomin na kaj (ang.: *to remind*).
- n. b. (*nota bene*) – opozorilo na sporočilo na posetnici (ang.: *note well*).

V navadi je tudi, da se posetnice pošljejo v znak zahvale neposredno po kosilu ali večerji. Jeglič (2007) dodaja, da je nekaj lastnoročno napisanih besed zahvale na posetnicah vedno lepa gesta.

4.3.4 Titule in naslavljanje

Uporaba pravičnega naslavljanja in naziva je *conditio sine qua non* diplomatske ustne in pisne komunikacije. Osredotočili se bomo predvsem na titule v uporabi v diplomatskem okolju, torej med diplomati, šefi držav in vlad ter ostalimi visokimi uradniki¹⁵³.

---

¹⁵³ Za podroben pregled različnih titul, od državnih do kraljevih, glej McCaffree in Innis (1985: 18–147).

Vsakega vodjo diplomatske misije se praviloma naslavlja z 'gospod veleposlanik' (*Mister Ambassador, Monsieur l'Ambassadeur*) ali pa z 'gospod minister' (*Mister Minister, Monsieur le Ministre*)^{154, 155}. Veleposlaniki imajo tradicionalno pravico do naziva 'ekscelenca' (*Excellency, Excellence*), ki gre iz kurtoazije tudi opolnomočenim ministrom (Bohte in Sancin, 2006: 176), naziv iz kurtoazije pa ohranijo tudi nekdanji veleposlaniki in ministri. Enak naziv pripada ženski vodji misije, katero se naslavlja z 'gospa veleposlanica' (*Missis Ambassador, Madame l'Ambassador*) ali z 'gospa ministrica' (*Missis Minister, Madame le Ministre*)¹⁵⁶. Soprogi veleposlanika pripada naziv 'gospa veleposlanica' (*Mrs. Ambasadrice, Madame l'Ambasadrice*), medtem ko se soproge ostalih visokih funkcionarjev naslavlja le z 'gospa', čeprav se je v nekaterih državah, kot je Velika Britanija, uveljavila praksa, da se v ustnih razgovorih in privatni korespondenci soproge veleposlanikov, predsednikov republik, predsednikov vlad in zunanjih ministrov prav tako naslavlja z 'ekscelenca' (Trajkovski, 1990: 112). Vsi drugi diplomati imajo naziv 'gospod' (*Mister, Monsieur*).

Naziv 'ekscelenca' pripada tudi predsednikom držav, predsednikom vlad in ministrom za zunanje zadeve. Predvsem v pisni korespondenci se suvereni, šefi držav ali vlad med sabo nagovarjajo z 'dragi in dober prijatelj' (*Great and Good Friend, Cher et Grand Ami*)¹⁵⁷. Papeške nuncijske se, v primeru, da so kardinali, naslavlja z 'eminenca' (*Eminence*).

Tudi pri *predstavljanju* je potrebna previdnost pri uporabi pravilnega naziva. Med diplomati se redkokdo predstavlja sam, piše Osolnik (1998: 156), saj vedno obstaja možnost, da ga predstavi nekdo drug. Praviloma se moškega predstavlja dami, mlajšega po položaju pa se

---

¹⁵⁴ Bohte in Sancin (2006: 176) opozorita, da nazivov poslanikov oz. ministrov iz drugega razreda vodij diplomatskih misij v praksi skoraj ni več.

¹⁵⁵ Ameriška praksa je nekoliko drugačna, saj ameriški veleposlanik dobi naziv 'The Honorable' - 'častljivi' (enako velja za žensko) (McCaffree in Innis, 1985: 82–84).

¹⁵⁶ Prepovedano jih je naslavljeti le z 'Madame', saj je ta naziv rezerviran za kraljice (Bohte in Sancin, 2006: 176).

¹⁵⁷ Enako lahko velja tudi za medsebojno naslavljanje med predsednikom in monarhom, razen v primeru, ko monarh uporabi enak naziv, kot je v navadi v korespondenci med dvema predsednikoma – potem predsednik države monarha naslavlja z 'njegovim veličanstvom' ('Your Majesty'). V neuradni korespondenci kot tudi pri ustni komunikaciji predsednik naslavlja monarha z 'veličanstvo', monarh pa predsednika z 'gospod predsednik'. (Trajkovski, 1990: 111). Monarhi v medsebojni korespondenci uporabljajo naslednje titule: 'Sir, My brother' (*Monsieur Mon Frère*) in 'Madame, My Sister' (*Madame ma soeur*), medtem ko pri naslavljanju uporabljajo 'Majesty' (*Majeste*).

predstavlja starejšemu¹⁵⁸: *'Mrs. Smith, may I introduce Mr. Jones,'* ali *'Your Excellency (Ambassador), may I present Mr. Robbins, Counsellor in the British Embassy'* (Feltham, 1993: 158). Redkokdaj je dovolj predstavitev sogovornika le po imenu, zato je ključno, da se ob tem poda še kratek opis njegovih funkcij.

Težave pri pravilnem naslavljanju. Če zopet najprej pogledamo v zgodovino, ugotovimo, da je ta prežeta z raznimi incidenti zaradi namerne in nenamerne napačne uporabe titul in naslavljanja. Eden izmed takšnih primerov se je zgodil v 19. stoletju, ko je Car Nikolaj Napoleona III. nazval z »vladar in dobri prijatelj« in ne z »vladar in dragi brat,« kot je bilo že takrat v navadi v naslavljanju med monarhi. Nikolaj se je za takšno potezo odločil na podlagi tega, da Napoleon III. ni bil dedni monarh in mu zato tak naziv ni pripadal. Napoleon III. je bil globoko užaljen in napake še dolgo ni oprostil, kar je botrovalo tudi k zaostrenim rusko-francoskim odnosom¹⁵⁹ (Potemkin, 1947: 437). Neuporaba pripadajočih titul pa je nekoč pomenila celo prekinitev odnosov¹⁶⁰.

4.4 Ceremonial

Že Wicquefort¹⁶¹ (citirano v Anderson, 1993: 57) je uvidel, da se mora s ceremonialom ukvarjati prav vsak diplomat. Nedvomno je ta trditev aktualna tudi danes, čeprav skorajda pretirana obsedenost z različnimi protokolarnimi pravili, značilna za obdobje od 15. do 18. stoletja, ni več prisotna. Takrat je bilo namreč nekaj povsem naravnega, da so vlade in monarhi (ne)naklonjenost drugim državam izražali ravno v obliki ceremonialnih vprašanj oz.

---

¹⁵⁸ *Izjema je predstavljanje šefu države, temu je namreč predstavljena tako dama kot starejša oseba* (Mikolić, 1995: 239).

¹⁵⁹ *Francija je nato l. 1854 formalno napovedala vojno Rusiji, ki je bila takrat že v vojni s Turčijo zaradi spora o svetih mestih (več o krimski vojni v Potemkin, 1947: 440–451).*

¹⁶⁰ *Viljem Oranžni in Ludvik XIV. sta zaostрила odnose med monarhijama, ko je prvi hotel nadaljevati oranžno revolucijo, medtem ko je slednji stopil v bran antioranžnim republikancem. Nesoglasje sta pokazala tako, da Viljem ob srečanju s francoskim veleposlanikom d'Avauxom slednjega ni naslovil z 'Vaša ekscelenca', čeprav je veleposlanik njega pravilno naslovil z 'Vaše veličanstvo'. D'Avaux je pričakovano nato tudi sam opustil takšno naslavljanje in ker je bila uporaba pravih titul takrat že ukoreninjena praksa, je njihova neuporaba jasno nakazala zaostrene odnose* (Roosen, 1980: 471–472).

¹⁶¹ *Glej opombo 61 zgoraj, str. 416: »ceremonial nicities must be an essential preoccupation of any diplomat.«*

simbolizma, ki ga je ta predstavljal (Anderson, 1993: 61)¹⁶²,¹⁶³. Nedvomno tudi zato, ker se je ceremonial takrat tesno povezoval s konceptoma slave in časti (Roosen, 1980: 457). Proti koncu 18. stoletja je sicer počasi, a vztrajno preobremenjenost s ceremonialom začela upadati, kar nakazuje tudi mnenje nekega angleškega komentatorja (citirano v Anderson, 1993: 68): *»Our ancestors gave themselves up, without even seeming to feel the folly of their conduct, to an immoderate and perpetual contest for rank and pre-eminence, often as destructive, as in general it was ridiculous.«*

K temu bi lahko dodali misel Vukadinovića (1995: 128), ki se nanaša na modernejši čas: *»Sodobni mednarodni odnosi so zapleteni, pragmatični in navadno zelo prozaični in tudi to je razlog, da so nekatere oblike [sijaja in blišča] začele izginjati same od sebe, s tem pa deloma tudi nezadovoljstvo z vedenjem diplomatov.«* K preprostejšemu protokolu in ceremonialu so pripomogle države, kot so ZDA in države vzhodne Evrope, pa tudi pogostejši sestanki državnih voditeljev, s čimer se je komuniciranje poenostavilo, formalnosti pa omilile (Ibid.).

Ceremonial¹⁶⁴, tako tisti strogo uraden kot tudi tisti manj tog in resen, je vseeno še zmeraj prisoten praktično na vsakem koraku družabnega življenja. V diplomaciji in političnem svetu je praktično nepogrešljiv, saj upoštevajoč tradicijo in nacionalne običaje, **pripomore k prijetnejši atmosferi in nemotenemu poteku uradnega življenja, s čimer je omogočena lažja osredotočenost na vsebino** (namesto obliko), obenem pa je **izraz dobrih in prijateljskih odnosov med političnimi subjekti**. Ceremonial je plamen živega ognja

---

¹⁶² Roosen (1980: 462–463) poda zelo natančen opis takšne uporabe ceremoniala, s katerim je država izrazila svoje stališče in katerega na kratko povzemamo tudi tukaj: Savojska vojvodina je zaradi svoje geografske lege najpogosteje diplomatsko komunicirala s Francijo, zato je bil ključnega pomena ceremonialni odnos Francije do savojskih vojvod. Ta se je v drugi polovici 17. st. pogosto spreminjal, glavno vprašanje pa je bilo, ali bodo savojski diplomati deležni enakih časti kot predstavniki monarhov ali ne. Leta 1675 je savojski poslanec prinesel vest o smrti vojvode Karla Emmanuela II. in bil pri tem deležen različnih obravnavanj. V Franciji in Angliji so ga obravnavali kot kraljevega odposlanca, saj sta se Ludvik XIV. in Karl II. odela v vijolično (barvo, ki nakazuje žalovanje), s čimer sta dala vedeti, da je rang Savojevcev na ravni kraljev. V naslednjih 30 letih so ta naziv sicer znova izgubili in nato, l. 1713, ko je savojski vojvoda postal kralj Sicilije, zopet pridobili.

¹⁶³ Vladarji so v takratnem obdobju nakazovali nestrinjanje oz. zaostritev odnosov tudi preko uporabe neverbalnega ceremoniala, ugotavlja Roosen (1980: 472): odnosi med Viljemom Oranžnim in Ludvikom XIV. (glej opombo 156 zgoraj) so se še dodatno zaostрили, ko Ludvik svojemu veleposlaniku ni izročil pozdravnega pisma za Viljema, kar se do tedaj še nikoli ni pripetilo.

¹⁶⁴ Iz lat.: 'caerimoniale', kar pomeni obred.

prijateljstva med narodi, pravi nek vzhodnjaški pregovor (Zelmanović, 1990: 260) in takšno prijateljstvo se lahko izkaže tudi na najvišji državni ravni.

Zaradi kompleksnosti področij, ki jih pokriva ceremonial, ima večina držav posebne oddelke, ki se ukvarjajo z izvajanjem protokola in ceremoniala. V Sloveniji se s tem ukvarja služba v okviru ministrstva za zunanje zadeve – *Diplomatski protokol*, ki pokriva vsa štiri področja diplomatskega protokola. Vodi jo šef protokola, ki je praviloma izkušen diplomatski funkcionar v rangu veleposlanika (Travnik, 2004: 66). Pred osamosvojitvijo leta 1991 je v Sloveniji deloval *Protokol Izvršnega sveta Skupščine SRS*, ki je skrbel za vse obiske s Slovenijo oz. v Slovenijo. Iz tega se je razvil *Protokol Republike Slovenije*, ki deluje v okviru vladnih ustanov, tako da ima Slovenija danes kar dve službi, ki pokrivata vprašanja diplomatskega protokola in ceremoniala (Ibid.).

S ceremonialnimi vprašanji se v službi *Diplomatskega protokola* ukvarja eden izmed štirih oddelkov¹⁶⁵, in sicer skrbi za organizacijo obiskov, sprejemov, kosil in večerij, ki jih prireja minister za zunanje zadeve, ter njegovih obiskov v tujini (Osolnik, 1998: 146–147). Poleg tega Diplomatski protokol med drugim opravlja naloge in zadeve, ki se nanašajo na posredovanje pomoči diplomatsko-konzularnemu zboru in diplomatsko-konzularnim misijam, skrbi za spoštovanje določb o imunitetah, vsebovanih v DKDO in DKKO, za zadeve, povezane z odpiranjem tujih misij, njihovimi prostori in stanovanji, za zagotavljanje recipročnosti pri privilegijih in imunitetah ter analitično in strokovno obdeluje protokolarna vprašanja¹⁶⁶. *Protokol RS* pa je zadolžen za mednarodne obiske (uradne, delovne in zasebne) tujih suverenov in šefov držav in vlad v Sloveniji kot tudi za obiske šefa države in premiera (tudi predsednika Državnega zbora in Državnega sveta, predsednika Ustavnega in Računskega sodišča ter varuha človekovih pravic). Služba Protokola RS vodi tudi (povzeto po Travnik, 2004: 67–68) organizacijsko-tehnično delo ob obiskih državnih delegacij v Sloveniji; skrbi za raven pogostitev, za vabila, prevoze in prenočitvene zmožljivosti; sodeluje pri organizaciji proslav in drugih slavnostnih prireditev državnega pomena; organizira letni

---

¹⁶⁵ Služba diplomatskega protokola je razdeljena na: oddelek za diplomatske privilegije in imunitete, oddelek za ceremonial in organizacijo obiskov, oddelek za diplomatsko korespondenco in prevajalski oddelek (Travnik, 2004).

¹⁶⁶ Celoten obseg nalog Diplomatskega protokola določajo 6., 7., in 8. člen Sklepa o določitvi protokolarnih pravil (1994) ter 11. člen Pravilnika o notranji organizaciji in delu ter o sistemizaciji delovnih mest v MZZ ter organa v sestavi (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu) in predstavništvih RS v tujini (1999).

sprejem za diplomatski zbor in visoke predstavnike RS, katerega gostitelj je varuh človekovih pravic RS. Poleg tega sodijo med protokolarne obveznosti, ki jih ta služba organizira še nastopni, poslovilni in delovni obiski diplomatskih predstavnikov pri vodilnih funkcionarjih slovenske države; slovesnosti ob vročitvi odlikovanj, ob podpisu meddržavnih pogodb, državnih pogrebih, ob polaganju vencev ter ostalih proslav državnega pomena. Obe službi, vsaka za svoje področje, sta torej odgovorni za ustrezno spoštovanje ceremoniala ter njegovo pravilno izpeljavo.

Kljub temu da so ceremonialna pravila največkrat določena z nacionalnimi običaji in tradicijo držav, pa vendarle obstajajo določene smernice, ki so se uveljavile v večini držav. V nadaljevanju si bomo pogledali, pri katerih diplomatskih dogodkih je ceremonial nujno prisoten in na kakšne različne načine se manifestira.

4.4.1 Prihod in odhod vodje diplomatske misije

Vsak **prihod vodje misije** je vnaprej napovedan s sporočilom – notifikacijo o načinu in času prihoda v državo sprejemnika. Naloga odpravnika poslov je, da o prihodu obvesti doyena diplomatskega zbora. V Sloveniji je praksa sprejema vodje misije naslednja (Bohte in Sancin, 2006: 113): če veleposlanik pripotuje v dnevem času, ga pričaka in pozdravi (ponavadi na letališču) šef protokola ministrstva za zunanje zadeve države sprejemnice¹⁶⁷. Ob tej priložnosti veleposlaniku izroči program obiskov, najprej pri ministru za zunanje zadeve, o času predaje akreditivnega (poverilnega) pisma pri državnem poglavarju in o tem, katere druge obiske pri visokih funkcionarjih ministrstva za zunanje zadeve naj opravi. Takšnemu seznamu je praviloma priložen tudi program za soprogo. Ob prihodu v nočnem času ga šef protokola obišče in pozdravi šele naslednji dan v prostorih diplomatskega predstavništva.

Prvi uradni obisk. V postopku nastopa funkcije veleposlanik ali vodja misije prvi uradni obisk naredita pri ministru za zunanje zadeve, komur se veleposlanik predstavi ter mu izroči delovne *kopije* svojih poverilnic (*copie d'usage*). V RS, piše Travnik (2004: 72), pa je prvi uradni obisk novo imenovanega veleposlanika pri šefu Diplomatskega protokola. Ta mu nato zagotovi obisk pri ministru za zunanje zadeve zaradi izročitve kopij poverilnih pisem¹⁶⁸. Pred

---

¹⁶⁷ Takšnega sprejema vodja misije praviloma ne bo deležen, če njegov prihod sovpada z državnim praznikom ali čez vikend (Feltham, 1993: 24).

¹⁶⁸ V nekaterih državah kopije prevzame šef protokola (Mikolić, 2002: 53).

predajo mora vodja diplomatske misije v odhajanju tudi sam predati *odpoklicno pismo* (*Letter of Recall, Lettre de rappel*), čeprav je v nekaterih državah praksa, da tega izroči novi veleposlanik ob predaji svojih poverilnic¹⁶⁹. Po predaji kopije poverilnega pisma lahko veleposlanik preko Protokola tudi uradno zaprosi (če to že ni storjeno predhodno) za avdienco pri poglavarju države, ki mu preda *originalno* poverilno pismo, s katerim potrdi svojo identiteto. V večini držav¹⁷⁰ se s predajo poverilnic državnemu poglavarju šteje, da je vodja misije tudi uradno in formalno nastopil svojo funkcijo. Predajo poverilnega pisma spremlja ceremonial, ki je v vsaki državi natančno določen od samega prihoda vodje misije do dejanske predaje in sprejema pri poglavarju države. Naslednji opis povzemamo po Bohte in Sancin (2006: 114): pred stavbo državnega poglavarja se pričaka vodja misije – veleposlanika z rdečo preprogo, vojaškimi častmi in zastavo ter igranjem himne države pošiljateljice¹⁷¹. Na krajšem razgovoru, ki sledi predaji, je tema pogovora največkrat razvijanje dobrih dvostranskih odnosov, z možnim vabilom državnemu poglavarju, da uradno obišče državo pošiljateljico, če je še ni (Ibid.). Novi vodja misije je od trenutka predaje deležen tudi vseh privilegijev in imunitet, ki mu pripadajo. Obenem pridobi mesto na diplomatskem seznamu, glede na dan in uro predaje poverilnega pisma^{172, 173}.

---

¹⁶⁹ Na primer v ZDA, Veliki Britaniji in Sloveniji.

¹⁷⁰ V Veliki Britaniji, kjer ima vodja diplomatske misije drugačen naziv – *High Commissioner*, pa za nastop funkcij zadostuje že izročitev kopije poverilnega pisma, čeprav je še vedno treba izročiti *originalno pismo angleški kraljici* (Feltham, 1993: 6).

¹⁷¹ Bohte in Sancin (2006: 114) opozorita tudi na večinoma že opuščeno prakso prihoda na predajo poverilnic v kočiji, kar je bilo včasih obvezno celo z določenim številom vprežnih konj in spremljajočih jezdecev. Danes se je to ceremonialna praksa izvaja le še na Nizozemskem.

¹⁷² V nekaterih državah, npr. v Veliki Britaniji, se diplomatski status upošteva od dneva in časa predaje kopije poverilnega pisma (Wood in Serres, 1970: 41).

¹⁷³ Včasih je bil sprejemni ceremonial pogojen z naravo odnosov med dvema državama oz. monarhoma. Potemkin (1947: 168–169) natančno opisuje izvajanje in pomen takšnega ceremoniala s stališča mednarodnih odnosov: "Poslanikovo vedenje ob prihodu in zlasti ob priliki prvega sprejema, a tudi ustrezajoča dejanja vladarja ali ministra, ki jih sprejema, simbolizirajo medsebojne odnose držav, pa tudi njihovo sorazmerno specifično težo v mednarodnem življenju. V vsaki oddaljitvi od sprejetega reda v ritualu ob priliki svečanega sprejema so udeleženci videli znak spremenjenih odnosov [...]. Zato so razumljivi stalni spori o malenkostih etikete, večno prizadevanje poslanikov, da bi bili deležni prav takih časti kakor drugi poslaniki, in njihova bojazen, da ne bi osramotili svojega vladarja z nezadostno pozornostjo, ki bi bila izkazana njegovemu poslaniku." Danes so sprejemi za vse vodje misij enaki.

V prihodnjih dneh je vodja diplomatske misije dolžan obiskati najprej doyena in nato vodje diplomatskih misij drugih držav¹⁷⁴ ter nekatere visoke funkcionarje države sprejemnice. Ti mu obiska niso dolžni vrniti. Pri teh obiskih mora vodja misije paziti na določene detajle, na prvi pogled morda majhne, a nikakor nezanemarljive. Če vodja misije obišče svojega kolega v njegovi rezidenci, bo poskušal najti način, da bo predstavljen tudi njegovi soprogi. V primeru, da to ni mogoče, zanj pusti svojo posetnico. Enako bo postopal, če je omenjeni kolega krajši čas odsoten in ga zato ne more obiskati. V tem primeru bo poleg svoje posetnice pustil tudi posetnico svoje soproge (Mikolić, 2002: 54–55). Kadar so vodje misij nižjega ranga kot veleposlanik (npr. stalni ali začasni odpravniki poslov), bodo oni prvi obiskali novo prispelega veleposlanika. V nekaterih državah je v navadi, da novi vodja misije organizira sprejem za diplomatske predstavnike in ostale visoke funkcionarje. V takšnem primeru je vodja misije dolžan v čim krajšem času obiskati kolege enakega ranga ter poslati svojo posetnico skupaj z soproginjo vsem ostalim, ki so se vabilu odzvali (Ibid.). Podoben program velja tudi za soprogo veleposlanika, katero se po predaji poverilnic predstavi soprogi poglavarja države, kasneje pa tudi soprogi ministra za zunanje zadeve. Vse to ureja protokolarna služba. Prav tako se od nje pričakuje, da bo tudi sama obiskala soproge ostalih veleposlanikov, začevši z obiskom soproge doyena diplomatskega zbora, ter pustila svojo posetnico za osebe nižjega ranga, ki jih ni spoznala (Wood in Serres, 1970: 43).

Odhod vodje diplomatske misije. Ob prenehanju funkcije in odhodu pride do podobnih formalnosti postopka kot pri nastopu funkcije. V primeru, da odpoklicnega pisma ne odda nov vodja misije skupaj s predajo svojih poverilnic, ga vodja misije v odhodu preda na svečani avdienci pri ministru za zunanje zadeve (Bohte in Sancin, 2006: 120). S tem tudi preneha njegova funkcija in pravni položaj vodje misije, vendar pa diplomat še vedno uživa diplomatsko zaščito toliko časa, dokler ne zapusti države sprejema v razumnem roku¹⁷⁵. Ob odhodu mu poglavar države lahko izroči odlikovanje ali spominek (suvenir). Prav tako ga lahko minister za zunanje zadeve počasti z večerjo pred odhodom (Wood in Serres, 1970: 44). Podobno kot pri prihodu vodjo diplomatske misije v rangu veleposlanika pospremi šef

---

¹⁷⁴ V navadi je, da po vrsti najprej obišče vodje misij velikih sil in sosednjih ter prijateljskih držav (Bohte in Sancin, 2006: 115).

¹⁷⁵ Do prenehanja funkcije lahko pride tudi zaradi drugih razlogov, na primer: upokojitve, bolezni, razglasitve vodje misije za *persono non grato*, odpovedi oz. odstopa diplomatskega predstavnika samega, njegove smrti, v primeru vojne idr. V primeru smrti monarha (ne pa tudi v primeru smrti ali prenehanja mandata poglavarja države) morajo vodje misij predložiti nova poverilna pisma, vendar ne ob enako svečani ceremoniji.

protokola, lahko tudi poglavar države. Če je ranga ministra, to stori predstavnik ministrstva za zunanje zadeve (Ibid.).

4.4.2 Uradna srečanja

Pod uradna srečanja lahko uvrstimo obiske poglavarjev držav, predsednikov vlad, kraljevih predstavnikov in ostalih visokih gostov. Višja je raven obiska, strožja pravila veljajo. Ceremonial je ob takih srečanjih izjemno pomemben, zato se organizacija ponavadi začne že mesece vnaprej, saj bi kakršnakoli kršitev protokolarnih predpisov in pravil lahko resno vplivala na potek pogovorov, pogajanj ter tako ogrozila namen in uspeh obiska. Bohte in Sancin (2006: 176–177) poudarita, da je po povabilu na državniški obisk in po dogovoru držav o obisku potrebno tesno sodelovanje med protokolarnimi oddelki držav in veleposlaništvu, ki skupaj načrtujejo celoten potek obiskov, od prihoda, delovnega programa obiska, do ceremoniala ob odhodu¹⁷⁶. Ksenija Benedetti, šefinja protokola RS, natančno pove¹⁷⁷, kaj vse je treba pred takim obiskom načrtovati: »Kje bo pristalo letalo, s kakšnimi častmi se bo gosta sprejelo, kdo ga bo pričakal na letališču, ob uradnih obiskih predsednikov držav in vlad je potrebno organizirati vojaške časti, kje se bo gost prvič srečal z gostiteljem, kje in kdaj se bo srečal z drugimi visokimi predstavniki Slovenije, kdo bo sodeloval na pogovorih, v katerem jeziku se bodo pogovarjali, kje in kako bomo izobesili zastave, kako bomo namestili stole, preproge, rože, kje bodo stali fotografi, koga bomo povabili na svečane obede, izdelati je potrebno vabila, pripraviti sedežne rede, sestaviti kolone vozil ...«

Program sam je nemalokrat popolnoma zapolnjen, saj vključuje poleg uradnih dvostranskih pogovorov tudi svečane obede, sprejeme, izmenjavo daril in srečanja z gospodarstveniki ter obisk nekaterih drugih oseb in krajev (župana, spomenikov in raznih ustanov). V primeru, da obiskujočega spremlja tudi soproga, se poseben program sestavi tudi za njo.

Če državo obišče tuji državni poglavar (*državni obisk, state visit*), protokol in ceremonial potekata po dokaj strogih in utrjenih pravilih (povzeto po Mikolić, 2002: 145–147). Ob

---

¹⁷⁶ Ob pomembnejših obiskih v državo gostiteljico velikokrat pride t.i. predhodnica gosta, ki je sestavljena iz predstavnika službe protokola, lahko pa tudi predstavnika Ministrstva za zunanje zadeve, predstavnika parlamenta in predstavnika za stike z javnostmi (Zadnik, 2005: 35). Temu seznamu je potrebno dodati tudi predstavnika (oz. predstavnike) varnostnih organov.

¹⁷⁷ Intervju za revijo *Ognjišče* (2003).

prihodu ga pričaka državni poglavar države gostiteljice skupaj z visokimi državnimi funkcionarji in vodja diplomatske misije obiskujočega gosta. V 11. členu *Sklepa o določitvi protokolarnih pravil* (v nadaljevanju: Sklep) je zapisano, da šefa države ob prihodu v RS pozdravijo oz. se od njega poslovijo: predsednik republike, predsednik Državnega zbora RS, predstavnik vlade RS, minister za zunanje zadeve, generalni sekretar Urada predsednika republike in ostale osebe, ki jih določi gostitelj in diplomatski predstavnik države gosta (17. čl. Sklepa)¹⁷⁸. Sledi pozdrav zastavi, obhod častne čete¹⁷⁹, nato vojaški orkester igra obe himni (najprej himno gostujoče države, nato pa himno države sprejema)¹⁸⁰. V svečani povorki avtomobilov sledi odhod z letališča, ponavadi do predsedniške palače, nato sledi predpisani program.

21. in 23. člen Sklepa določata, da ob uradnem obisku šefa države, predsednika parlamenta, predsednika vlade in ministra za zunanje zadeve gostitelj v RS priredi eno svečano kosilo ali večerjo, na kateri gosta izmenjata zdravici.

Podoben ceremonial, kot je prisoten ob prihodu, se upošteva tudi ob odhodu, vendar je načeloma skromnejši. Ponovi se pozdrav zastavi in državni himni, vendar ni nujno, da je ob tem prisoten tudi poglavar države sprejema, ugotavlja Mikolić (2002: 147).

Ceremonial ob obisku predsednika vlade je manj svečan kot ob obisku poglavarja države. Vsekakor pa je pri vsakem, tudi manj številčnem delovnem obisku, potrebno upoštevati in se ravnati po protokolarnih in organizacijskih pravilih.

---

¹⁷⁸ Členi 12.–16. določajo prisotnost oseb ob obisku predsednika parlamenta, predsednika vlade, predsednika državnega ali deželnega sveta, predsednika ustavnega sodišča in ministra za zunanje zadeve.

¹⁷⁹ Vsaka država, skladno z velikostjo svojih oboroženih sil, sama odloča o velikosti vojaške enote ob državnem obisku. Tako, na primer, Velika Britanija in Rusija kot častno vojaško enoto razpostavita na letališču enote vseh treh rodov oboroženih sil v velikosti bataljona. Sicer v slovenski protokolarni praksi, natančneje s 54. členom Sklepa o določitvi protokolarnih pravil, velja načelo recipročnosti, vendar Osolnik (citirano v Travnik, 2004: 76) ugotavlja, da je to nesmiselno, saj velikost naših oboroženih sil kot tudi slovenska vojaška tradicija niso sorazmerni z velikostjo in tradicijo velesil.

¹⁸⁰ Protokol ob prihodu poglavarja države je lahko različen, odvisen od države sprejema (Travnik, 2004: 76): v Rusiji tujega šefa države pričaka na letališču predsednik vlade, če pa je tuji gost predsednik vlade, ga pričaka podpredsednik vlade. V ZDA pa ameriški predsednik vse svoje goste dočaka ob prihodu na trato Bele hiše, kjer nato tudi poteka glavna svečanost dobrodošlice, medtem ko gostujočega šefa države na letališču pričaka ustrezno sestavljena visoka delegacija s šefom protokola.

Nick (1997: 140) opozori, da je modro, če se pred samim obiskom dogovori tudi o stroških takšnega obiska. Predlaga, da stroške svojega potovanja in hotelske stroške nosi delegacija sama, razen v primeru, da je nastanjena v vladnih protokolarnih ali rezidenčnih objektih, prav tako pa naj sama krije telekomunikacijske stroške ter svojo predstavitev (kosilo, večerja, sprejemi). S 25. čl. Sklepa je določeno, da Protokol RS krije stroške bivanja, prevozov, uradnih obedov in daril za gosta in uradno spremstvo ob obisku šefa države, predsednika parlamenta, predsednika državnega sveta, predsednika ustavnega sodišča, varuha človekovih pravic, predsednika računskega sodišča in ministra za zunanje zadeve. Protokol pa ne krije stroškov za oskrbo posebnih letal in bivanja posadk ter stroškov bivanja tujih novinarjev, ki spremljajo gosta.

Po zaključku obiska (enako velja tudi za sprejem in ostale oblike pogostitve), po povratku domov, je potrebno poskrbeti še za eno ceremonialno vljudnost, na katero opozori Nick (1993: 144). Gostitelju/em je potrebno napisati kratko zahvalno pismo, ki ga ponavadi napiše šef delegacije in v katerem napiše nekaj lepih besed o državi sprejema, izrazi zadovoljstvo nad opravljenimi razgovori in izrazi pričakovanje ob skorajšnjem obisku gostitelja ter tako vrne gostoljubnost, ki jim je bila izkazana.

4.4.3 Sprejemi in ostale diplomatske pogostitve

Sprejemi (*receptions*)¹⁸¹ in obedi so odlična priložnost za navezovanje stikov, izmenjavo mnenj in pridobivanje informacij, zato so dejansko nepogrešljiv del diplomatske službe. Angleški državnik Lord Palmerston (citirano v Nick, 1997: 145) je celo dejal, da so večerje življenje in duša diplomacije¹⁸² in verjetno ta misel ni daleč od resnice.

Sprejemi se prirejajo na različnih krajih, prostorih diplomatskih misij, rezidencah, hotelih, gradovih, muzejih in galerijah, odvisno od priložnosti in števila povabljenih. Delimo jih na *uradne* in *zasebne*, čeprav Trajkovski (1990: 95) meni, da v praksi to ločevanje ni tako strogo. Načeloma se uradni sprejemi odvijajo brez soprog, med 11. in 14. uro, v popoldanskem času

---

¹⁸¹ V angleščini in ostalih indoevropskih jezikih izraz »reception« pomeni kakršenkoli sprejem oz. koktajl na malo višji ravni. V Avstraliji pa se beseda uporablja za svečano večerjo, včasih tudi banket (Nick, 1997: 41).

¹⁸² "Dining is the life and the soul of diplomacy."

med 17.30 in 18.30 in trajajo približno dve uri¹⁸³ (kar se na vabilu tudi zapiše) ali zvečer okrog 20. ure. Gostitelj goste pričaka in pozdravi pri vhodu in se od njih ob izhodu tudi posloviti. V primeru, da se sprejem odvija v prostorih diplomatske misije, je naloga ostalega osebja (svetovalcev, sekretarjev, atašejev), da se gibajo po prostorih in skrbijo za prijetno vzdušje med gosti. Ko prispe večina gostov, se jim pridruži tudi gostitelj. V tem času gostitelja pri vhodu nadomesti nekdo drug, praviloma diplomatski predstavnik po rangi takoj za šefom misije. Ta je goste dolžan ali popeljati do šefa misije ali le-tega obvestiti o njihovem prihodu. Ko gostje začnejo odhajati, se gostitelj vrne k izhodu, kjer se od njih poslovja. Na sprejeme in koktajle se ne prinaša cvetja ali daril, Nick (1997: 166) pa opozori tudi na to, da se po sprejemih in koktajlih praviloma ne zahvali gostiteljema¹⁸⁴.

Druženja diplomatov potekajo tudi na druge načine, na primer: ob koktajlih, ki danes predstavljajo eno najpogostejših oblik pogostitev; t.i. *Buffet Dinners*, na katerih si gostje sami postrežejo s hrano, ki se jo nato poje stoje; vrtni sprejemi (t.i. *garden party*), čajanke (te prirejajo predvsem soproge diplomatov). Nekoliko drugačna oblika pogostitve so tudi povabila na ogledne filma, koncerta ali razstave, dobrodelni bazarji¹⁸⁵ ter pokušine vin. Ob državnem prazniku se ne prirejajo več tako pogosto razkošni diplomatski sprejemi, vendar se namesto tega povabi na enourni opoldanski sprejem v obliki *Tasse de Champagne* - stoječi sprejem, kjer se servira samo peneča vina in sadne sokove, hrana pa je postrežena le v obliki kanapejev in slane prigrizka (Ibid.).

Obedi so zopet lahko različnih stopenj formalnosti ter se prirejajo ob različnih priložnostih. Trajkovski (1990: 99) jih deli na *svečane*, *intimne* in *zasebne*. Svečani se prirejajo v čast uglednih osebnosti države sprejema, kot na primer kosilo ali večerja v čast ministra za zunanje zadeve ali ob obisku ugledne osebe iz države šefa misije, med katerimi so najbolj svečani obedi prirejeni v čast enega izmed šefov držav. Na takšne obede je poleg tuje

---

¹⁸³ *Popoldanske sprejeme se ponavadi prireja ob državnih praznikih (diplomatskih misij), v čast delegacijam, ki obiščejo državo sprejema, ob mednarodnih kongresih idr.* (Trajkovski, 1990: 95).

¹⁸⁴ *Izjema so manjši koktajli, ki se priredijo ob odhodu diplomata na novo mesto. V takem primeru se lahko diplomat, ki odhaja, zahvali za morebitna prejeta darila* (Nick, 1997: 166).

¹⁸⁵ *V Sloveniji vsako leto poteka bazar, ki ga organizira Slovensko mednarodno združenje žensk (SILA), katerega članice so soproge tujih diplomatskih in gospodarskih predstavnikov v Sloveniji kot tudi Slovenke. V Sloveniji poleg tega poteka tudi letna Diplomatska regata, ki prav tako služi neformalnemu druženju in navezovanju stikov med diplomati in slovenskimi diplomatskimi in gospodarskimi predstavniki.*

delegacije in članov misije ponavadi povabljen tudi širok krog ljudi iz politične, akademske in znanstvene stroke¹⁸⁶, zaradi česar je izredno pomembna razporeditev gostov ter upoštevanje prednostnega reda¹⁸⁷. V ogib morebitni zmedi zaradi sedežnega reda je ob vходу v dvorano ponavadi postavljena v usnje vezana shema razporeditve gostov za mizo (*tableau*), v katero se vstavijo kartice z imenom gostov (Osolnik, 1998: 151)¹⁸⁸. Osolnik (Ibid.) nadalje piše, da je pri večjih državnih banketih (kjer število gostov dosega več sto) v navadi, da se vnaprej pripravi kartonček s številko omizja ali sedeža (*take-in card*), katerega se gostom izroči ob prihodu in s tem olajša pot do prave mize.

Od priložnosti takšnih pogostitev in lokalnih običajev je odvisen tudi njihov čas: na kosila (*luncheon*) se navadno vabi okrog 13. ure, na večerje okrog 20. ure (Trajkovski, 1990: 99). Prav tako je od zgoraj omenjenega odvisno trajanje same pogostitve.

Pri organizaciji takšnega obeda je pomembna izbira hrane in sestava jedilnika, pri čemer je potrebno biti pozoren na etično in religiozno pripadnost posameznih gostov¹⁸⁹ ter na njihove prehranjevalne navade¹⁹⁰.

Osolnik (1998: 156) izpostavi tudi nujnost **poznavanja bontona za mizo**: jedi se servirajo najprej damam po prednosti listi, nato moškim in nazadnje gostitelju; gostje začnejo jesti šele potem, ko to storita gostitelj in njegov častni gost. V večini držav je v navadi, da ima gostitelj

---

¹⁸⁶ *Včasih so na svečanost povabljene tudi osebe iz sveta estrade, kar se je zgodilo ob obisku monaškega kneza Alberta II. v Sloveniji leta 2006. Zaradi povabljenih gostov je bilo s strani medijev slišati veliko kritik, katere Benedettijeva (2006) odločno ovrže kot popolnoma neosnovane. Sprejem je namreč organizirala monaška stran in vse, kar je državni protokol lahko storil s spiskom vabljenih, je bilo to, da so dodali nekaj imen iz slovenske politike in gospodarstva.*

¹⁸⁷ *O razporeditvi za mizo smo že pisali v poglavju 4.2.6, a naj tukaj vseeno povzamemo najpomembnejša pravila (povzeto po Bohte in Sancin, 2006: 178–179): ob istem rangju je prednost potrebno dati tujim pred domačim gostom; če je gost šef države, sedita šefa države skupaj, pri čemer sedi gost desno od gostitelja, gostova soproga pa levo od gostitelja; soproga gostitelja sedi desno od častnega gosta, ostali gosti pa sedijo levo in desno od njih, razporejeni po prednostnem redu.*

¹⁸⁸ *Osolnik (1998: 151) še navaja, da v večini zahodnih držav velja pravilo, da mora vsak gost poiskati damo, ki bo sedela desno od njega in jo pospremiti do njenega stola.*

¹⁸⁹ *Muslimani in Židje ne jedo svinjine in ne pijejo alkohola, Indijci ne jedo govedine, idr.*

¹⁹⁰ *Zaradi morebitnih zdravstvenih težav, vegetarijancev, idr. Nick (1997: 156) meni, da je dobro, da je večina obroka sestavljena iz mednarodne kuhinje (nacionalno nevtralna) in da nacionalna kuhinja ostane stvar radovednosti oz. okras (*conversation piece* - tema za razgovor).*

po servirani predjedi kratek pozdrav ali zdravico¹⁹¹, na katero nato na kratko odgovori tudi glavni gost; kajenje med obedom je povsem izključeno¹⁹². Bonton v večini držav prepoveduje kajenje za mizo, pozoren pa je treba biti tudi na primeren čas odhoda od mize, katerega sicer praviloma nakaže gostiteljica.

Tudi **točnost** je nesporno odraz ne le diplomatske, temveč splošne olike¹⁹³. Kaj naj storita gostiteljja v primeru, da nekdo izmed gostov zamuja? Nekaj odgovorov poda Nick (1997: 150–151): najprej, pravi, morata gostitelja oceniti, koliko časa še lahko zadržujeta goste ob aperitivu, nato lahko telefonsko preverita vzroke za zamudo; po nekem določenem času (v Nemčiji je to približno pol ure, v Latinski Ameriki in nekaterih afriških državah dobro uro ali več) bo gostitelj gosta opravičil in ostale pozval k mizi; če gost prispe, ko so ostali že posedeni, bo gostitelj vstal, ga pozdravil in odpeljal do pripadajočega stola, kjer se pridruži obedu (ne prinese se mu zamujena predjed, ampak začne z delom obroka, ki ga takrat jedo ostali); če gosta sploh ne bo, gostitelj naroči, da se njegov pogrinjek odmakne in eventualno tudi poskrbi za nov sedežni red. Vsekakor je potrebno zadevo obravnavati zelo 'potihoma' in iz zamude ne delati predstave, še dodaja Nick¹⁹⁴ (Ibid.).

Po obedu je v navadi, da gostiteljica ali gostitelj goste povabi v salon na kavo in digestiv, kar nudi tudi dodatno priložnost za razgovor in bolj sproščeno druženje gostov. Nekoč so dame odšle z gostiteljico v salon, moški pa z gostom v knjižnico, vendar je danes ta praksa povsem opuščena. Nick (1997: 159) meni, da se v salonu zadrži približno pol ure ali malo več, nato pa

---

¹⁹¹ Nick (1997: 157) kot najboljši čas za zdravico izpostavi konec obeda, tik preden je postrežena sladica. Jeglič (2007) pa opozori, da se v vse več državah v zadnjih letih uveljavlja pohvalna praksa, da je čas za ta pozdrav ali zdravico pred predjedjo.

¹⁹² Za praktične napotke in postopanja ob morebitnih težavah na svečanem obedu (kaj stori gost v primeru, če mu je servirana napačna hrana; če ne pije alkohola, če se ga ponesreči polije; ter načini, kako se je različno hrano) glej Mikolič (1995: 218–238).

¹⁹³ O točnosti je govoril že Ludvik XVIII., ki je nekoč dejal: »Punctuality is the politeness of kings and the duty of all good people« (citirano v Wood in Serres, 1970: 137).

¹⁹⁴ Pri vsem tem je nadvse pomembno, da gostitelj pozna in predvsem prepozno svoje goste, drugače lahko pride do skrajno neprijetnih situacij, kot je bila na primer naslednja (Nick, 1997: 149): soproga britanskega veleposlanika, lady Tyrrell, je nekoč naredila veliko napako, ko je enemu izmed svojih gostov začela pojasnjevati, zakaj zamujajo z večerjo – do zamude naj bi prišlo zaradi čakanja na švedskega kralja. Pojasnilo samo ne bi bilo problematično, če ne bi bil dotični gost prav švedski kralj osebno.

je čas za **odhod**. Znak za odhod da glavni gost¹⁹⁵, pri čemer vedno upošteva dobro staro pravilo, da je družbo treba zapustiti, ko je najlepše. Kdaj je dejansko pravi čas za odhod, je stvar dobrega občutka, je prepričan Jeglič (2007). V praksi načeloma velja, da to ni niti prezgodaj niti prepozno, čas odhoda je, nenazadnje, odvisen tudi od atmosfere. Nikakor se na večerjah (praviloma) ne zadržuje po 23. uri.

Podobno, kot je v navadi po koncu uradnega obiska, se je tudi po sprejemu ali obedu potrebno zahvaliti za izkazano gostoljubnost. Nick (1997: 160) izpostavi tri načine, s katerimi je takšna **zahvala** podana: kot prvo možnost omeni telefonski klic, v katerem se gost na kratko, a prijazno zahvali za gostoljubje gostiteljici ali gostitelju¹⁹⁶ (v primeru, da je ta sam organiziral pogostitev); v primeru, da se gost in gostitelj nameravata srečati v roku nekaj dni, telefonski klic ni potreben, saj se zahvala lahko prenese osebno; kot tretjo možnost pa Nick (Ibid.) navede, da gost pošlje t.i. *bread-and-butter letter*¹⁹⁷, kateremu se pogosto priloži šopek rož (v primeru, da se tega ne pošlje že pred večerjo, kar je tudi ena izmed možnosti). Poleg omenjenih načinov zahval, pa lahko dodamo še enega – gost lahko pošlje posetnico z oznako 'p. r.' (*pour remerciér*). V primeru, da sta se vabilu odzvala tako soprog kot soproga, zahvalno pismo ponavadi napiše soproga v imenu obeh (McCaffree in Innis, 1985: 222).

4.4.4 Oblačenje

Različne priložnosti narekujejo izbiro različnih oblačil, pri čemer je obvezno upoštevanje predpisanega oblačila (*dress code*). Zopet je potrebno biti pozoren na različna pravila oblačenja v posameznih državah, ki so nemalokrat odvisna od tradicije, običajev in klime, čeprav se trend oblačenja nagiba k vse večji neformalnosti (Feltham, 1993: 36–37). Vsekakor pa določena pravila obstajajo in ta so ponavadi navedena na vabilu.

---

¹⁹⁵ Nick (1997: 160) pri tem opiše duhovito zgodbico, ki se je pripetila ameriški veleposlanici v Rimu, Clare Booth Luce, ki je bila v prvih dneh po prihodu povabljena na večerjo, ki jo je prirejal španski ambasador. Večerja se je zavlekla do poznih ur in vsi prisotni, razen britanskega veleposlanika, ki je skušal zabavati goste, so začeli kazati znake utrujenosti. Nato je ga. Luce gostiteljico ravnodušno vprašala, kdaj britanski veleposlanik ponavadi odide. Gostiteljica ji odgovori, da potem, ko odide glavni gost. Nato je go. Luce zanimalo, kdo je glavni gost tega večer, in gostiteljica ji je hladno odvrnila, da ona sama.

¹⁹⁶ McCaffree in Innis (1985: 155) menita, da je pisna zahvala primernejša od telefonske, saj slednja za gostitelja lahko predstavlja breme, v primeru, da bi takšne zahvale moral sprejemati od večine ali vseh navzočih.

¹⁹⁷ Zelo kratko zahvalno pismo.

Za oblačila dam se uporablja beseda 'primerno' (*appropriate*), moški pa izbirajo, odvisno od priložnosti in svečanosti, med naslednjimi možnostmi (Osolnik, 1998: 154–154; Bohte in Sancin, 2006: 179–180; Wood in Serres, 1970: 150–152; Mikolić, 1995: 170–178):

- *žaket* (*morning coat, morning dress; la jaquette*) se nosi ob uradnih priložnostih podnevi ter obvezno v kraljevinah¹⁹⁸ ob predaji poverilnega pisma in ob prihodu in odhodu visokih obiskovalcev. Sestavljen je iz bele srajce, sive ali črne kravate, črnega suknjiča oz. površnika z »repom« (*black tail coat*), črnega telovnika, črtastih sivih hlač (*pepper and salt trousers*), črnega cilindra za posebne slovesnosti in črnih čevljev. Trakovi odlikovanj (*medal ribbon*) se ne nosijo, lahko pa se na levo stran prsi pripnejo prava odlikovanja.
- *frak* (*tail coat, white tie ali full evening dress; cravatte blanche*) se nosi ob posebno svečanih večerjeh, večernih sprejemih, plesih in svečanih obedih v zaprtih prostorih čez dan (na primer ob predaji poverilnega pisma). Sestoji iz dolgega črnega suknjiča z repki, belega telovnika, bele srajce z zavihki, belega metuljčka (*bow tie*), črnih hlač z dvema svilenima črtama po vsej dolžini ob robovih obeh hlačnic, črnega cilindra, črnih usnjenih čevljev na zadrgo (*patent*), odlikovanj, ovratnih trakov dekoracij pod belim metuljčkom in eventualne lente čez beli telovnik. Diplomatska praksa kot enakovredno fraku priznava svečano narodno nošo afriških in azijskih narodov (Osolnik, 1998: 155).
- *smoking* (*black tie ali dinner jacket; cravatte noir*) je izbrano oblačilo za neformalne večerje ali večerne sprejeme. K smokingu sodi črn suknjič (v tropskih deželah se poleti nosi bel suknjič - *tuxedo*) s svilenimi zavihki (*silk-faced lapels*), črne hlače z enim svilenim trakom, bela srajca, črn metuljček in črni lakasti čevlji.

Kadar je za moške predpisan smoking, ženske nosijo večerno obleko, če pa je za moške predpisan frak, se ženske oblečejo v dolgo obleko z dekoltejem in dolgimi rokavicami, v primeru žaketa pa za ženske velja kostim.

---

¹⁹⁸ V Veliki Britaniji je ob predaji poverilnic dovoljeno tudi nacionalno oblačilo ali večerna obleka (Wood in Serres, 1970: 151).

Benedettijeva pravi¹⁹⁹, da se v RS za vsak sprejem sproti odločajo, kakšna naj bodo oblačila. Za večerjo ob uradnih obiskih je dovolj temna obleka, kar pomeni temno modra, temno siva ali črna (nikakor pa ne temno rjava ali zelena). K temni obleki je treba nositi svetlo srajco (najbolje belo). Frak se pri nas predpiše le ob kraljevih obiskih, ob vseh ostalih svečanih priložnostih je (zvečer) predpisan smoking.

V primeru državnega pogreba se nosi frak s črnim telovnikom in črn metuljček, ženske pa so odete v črno krajšo obleko ali kostim, v primeru svečanega pogreba pa (če ni predpisan frak) žaket s črnim telovnikom.

4.4.5 Uradno žalovanje

Uradno žalovanje lahko razglasi vlada države gostiteljice in se nanaša na celoten Diplomatski zbor ali vlado države pošiljateljice. V takem primeru se žalovanje nanaša na celotno misijo (Feltham, 1993: 39). Žalovanje se ponavadi razglasi ob smrti šefa države, predsednika vlade ali člana kraljeve družine, lahko pa tudi ob naravni katastrofi. Če je žalovanje razglasila država pošiljateljica, bo šef misije od svojega ministrstva dobil napotke o času žalovanja ter tovrstne podatke nato posredoval zunanjemu ministrstvu in diplomatskemu zboru v državi sprejema. Običajno se v takem primeru na zgradbah diplomatskih in konzularnih misij ter na rezidencah izobesi zastava države pošiljateljice na pol droga. Enako se naredi ob žalovanju v državi sprejemnici, v kateri obvestila in napotke diplomatskemu zboru prek *doyena* sporoči protokol (Feltham, 1993: 39). V tem času se pričakuje tudi, da se odpove vsa srečanja, razen najbolj neformalnih. Vodje misij se udeležijo vseh žalnih državnih ceremonij.

Na veleposlaništvu se odpre žalna knjiga (*condolences book*), v katero se lahko vpiše vsakdo, ki želi izraziti sožalje. Zraven knjige lahko stoji slika preminulega s črnim trakom, medtem ko je za vizitke, na katerih je izpisano 'p.c.' (*pour condoléances*), postavljen poseben predal. Kot opozori Jeglič (2007) pa se opušča navada, da v primeru smrti v državi gostiteljici vsak šef misije napiše sožalno pismo ministru za zunanje zadeve.

Ob smrti uglednega državljana države pošiljateljice ali sprejema šef misije izrazi sožalje na enak način, vendar se ne razglasi splošno obdobje žalovanja (Feltham, 1993: 40).

---

¹⁹⁹ Intervju za *Nedeljski dnevnik* (2006).

4.4.6 Zastave

20. čl. DKDO določa, da se lahko na vsakem veleposlaništvu in rezidenci šefa misije vije državna zastava²⁰⁰. Isti člen dopušča uporabo zastave na uradnem vozilu, vendar se v praksi vije le ob formalnih priložnostih ali nevarnostih²⁰¹. Zastavo se praviloma dviga ob osmih zjutraj, spusti pa se jo ob sončnem zahodu (Wood in Serres, 1970: 116).

Prav tako 29. čl. DKKO dovoljuje konzularnim predstavništvom in rezidenci generalnega konzula, da vije državno zastavo, vendar ne, če je v istem mestu tudi diplomatska misija države pošiljateljice (Wood in Serres, 1970: 117). V primeru, da konzularno območje zajema tudi pristanišče, jo lahko izobesijo na čolnu, prav tako tudi na uradnem vozilu ob uradnih obiskih lokalnim oblastem ali v primeru vabila na uradna praznovanja in svečanosti (Ibid.).

4.4.7 Darila

Nekoč, ko ambasadorji za svoje delo niso prejeli zadovoljive plače, jih je bilo nemalo poplačanih na drugačen način. Zlato, oblačila, konji, dragulji, včasih celo denar so bila pogosta darila, s katerimi so vladarji poplačali dobro delo ambasadorja. Včasih je bila vrednost teh daril sapo vzemajoča, pišeta Hamilton in Langhorne (1995: 57), ter podata primer iz l. 1529, ko je angleški ambasador od cesarja Charlesa V. dobil zlato verigo v vrednosti 2.000 dukatov, medtem ko je takrat ambasadorja mesečna plača znašala okrog 25 ali 30 dukatov. Eno izmed najdražjih daril kadarkoli podarjenih pa naj bi podaril l. 1626 Charles I., ki je francoskemu ambasadorju v Londonu, de Bassompierreu, podaril štiri diamante, postavljene v obliki romba, kar naj bi bili vredno kar 7.000 funtov (Anderson, 1993: 50). Vsa ta darila so imela velik simboličen in ceremonialen pomen, saj niso bila pogojena z dolžino ambasadorjevega službovanja, niti z njegovo morebitno pomembno vlogo v odnosih med obema državama. Nakazala so le na naravo odnosov med njima (Ibid.). S

---

²⁰⁰ V Ljubljani je na večini prostorov diplomatskih misij izobešena zastava, čeprav nekatere misije te pravice ne izkoriščajo vsakodnevno. Poleg svoje imajo članice EU izobešeno tudi zastavo EU (Bohte in Sancin, 2006: 184).

²⁰¹ Kot pišeta Bohte in Sancin (2006: 184), je tako naredil l. 1983 Slovenec Žagar, tedanji jugoslovanski ambasador v Nairobiju v Keniji na dan državnega udara in upora letalskih enot proti predsedniku Moiiju. »Kolono jugoslovanskih državljanov je tako med boji tik pred razglasitvijo policijske ure zvečer varno pripeljal za svojim avtomobilom z zastavo prek celega mesta iz veleposlaništva v svojo rezidenco.« Bohte piše, da je bil med njimi tudi sam kot funkcionar OZN v UNEP, saj ga Moijeva vojska, ležečega v jarkih pred klubom, kjer je stanoval, ni spustila domov v klub.

kasnejšo prodajo teh daril je veliko ambasadorjev po povratku domov poplačalo dolgove, ki so si jih nakopali zaradi svojih nizkih plač.

Sčasoma, predvsem s pojavom diplomacije kot samostojnega poklica, je praksa razkošnega obdarovanja zamrla oziroma bila omejena. Tako je l. 1651 Nizozemska republika diplomatom prepovedala sprejemanje daril od tujih vlad, l. 1692 pa so podobna pravila uvedli tudi na Švedskem, ki je bila tudi prva država, ki je določila vrednost daril ob odhodu ambasadorja (Anderson, 1993: 50). Zadnji diplomat, ki je v London prišel z bogatimi darili, in zadnji, ki jih je ob odhodu tudi prejel, je bil ruski ambasador P.I. Potemkin (Anderson, 1993: 51). Leta 1834 je bilo v Veliki Britaniji namreč sprejeto pravilo, ki prepoveduje vsem osebam, zaposlenim v službi njenega veličanstva, kot tudi vsem diplomatskih, konzularnih, vojaškim ali mornariškim predstavnikom, sprejemanje kakršnihkoli daril tuje vlade, ne glede na priložnost, v katerih so ponujena²⁰² (Satow, 1979: 173). Ob posebnih priložnostih se to pravilo sicer prekliča s strani ministra za zunanje zadeve (Ibid.).

V večini držav je danes še zmeraj v navadi, da se ob uradnih obiskih najvišjih državnih predstavnikov ob izmenjavi odlikovanj izročijo tudi ustrezna darila, čeprav ta niso več tako spektakularna, predaje pa ne spremlja obsežna ceremonialna slovesnost. Darila naj bi danes po svoji estetski in simbolični vrednosti ustrezno predstavljala deželo in državo, piše Osolnik (1998: 157). Tudi vrednost daril je sedaj večinoma omejena – v Sloveniji, na primer, ta ne presega višine zadnje uradno objavljene bruto povprečne plače na zaposlenega v RS²⁰³. Vsekakor stari rek – majhna darila krepijo prijateljstvo, velika ga kvarijo (citirano v Vukadinović, 1995: 187), pride do izraza ravno v današnjih časih.

Nedvomno je za državo pravilen izbor daril pomemben, saj poleg omenjene simbolične vrednosti predstavljajo tudi slovensko kulturno dediščino. Nadalje je pri izboru pomembna stopnja in interes obdarovanega kot tudi njegova etična in religiozna pripadnost. Nick (1995: 187) opozori predvsem na nekatere države Bližnjega in Srednjega vzhoda ter na islamski svet, kjer je, na primer, prepovedano prikazovanje ljudskih likov in običajev, kar pomeni, da se nikakor ne sme podariti slika ali skulptura s takšnimi motivi. Med priložnostna darila Osolnik (1988: 157) uvršča umetniške monografije, grafike, izdelke umetniške obrti in ročna dela. Za

---

²⁰² *S tem je bila tako prekinjena ena izmed najdaljših diplomatskih tradicij, meni Anderson (1993: 126).*

²⁰³ 24. čl. Sklepa. V ZDA je ta meja \$260 (<http://foia.state.gov/masterdocs/02fam/02fam0960.pdf>).

izbor daril, ki jih ob uradnih obiskih izročajo predsednik RS, predsednik DZ RS, predsednik Vlade RS, predsednik Državnega sveta RS, predsednik ustavnega sodišča RS, minister za zunanje zadeve, skrbi služba protokola, ki obenem vodi evidenco o predanih in prejetih darilih²⁰⁴.

Travnik (2004: 77) piše, da v primeru uradnih obiskov v RS načeloma gostitelj izroči glavnemu gostu eno glavno darilo v imenu države. Darila se izročajo tudi soprogi in članom uradne delegacije, medtem ko se priložnostna darila prav tako izročijo varnostnemu in tehničnemu osebju gosta, vendar le ob uradnih obiskih in če obstoji recipročna obveznost (Ibid.). Enaka praksa velja ob obiskih visokih predstavnikov RS v tujini, ko se gostitelju in njegovi soprogi kot tudi funkcionarjem tujih držav, s katerimi se visoki predstavniki RS srečajo ob uradnih razgovorih, podari eno glavno darilo (Ibid.).

Ob državnih obiskih se darila ne izročajo osebno, temveč so dostavljena v hotel ali rezidenco, kjer stanuje gost, z vizitko tistega, ki darilo pošilja (Osolnik, 1998: 158). Ob bolj neformalnih priložnostih, na primer, ob odhodu veleposlanika na drugo mesto ali ob upokojitvi, pa je najprimernejše, da se darilo s pripadajočimi dobrimi željami preda osebno.

Nekoč se je naklonjenost oz. zahvala kazala tudi v dajanju odlikovanj (tudi diplomatom in veleposlanikom), kar pa danes ni več ustaljena praksa, opozori Satow (1979: 171), v nekaterih državah, kot sta ZDA in Velika Britanija, pa je to tudi zakonsko prepovedano.

4.4.8 Kršenje protokolarnih in vljudnostnih pravil

Kot smo nakazali v zgornjih poglavjih, so protokolarno-ceremonialna vprašanja vedno predstavljala pomembno vlogo v vodenju zunanje politike. Zgodovina je prežeta s primeri protokolarnih spodrseljajev, katerim smo lahko priča tudi v današnjih časih. Medtem ko smo o zapletih in spodrseljajih nekoč že govorili²⁰⁵, bomo v tem poglavju omenili še nekatere iz novejših zgodovine.

---

²⁰⁴ 24. čl. Sklepa.

²⁰⁵ V poglavju 3. 2 (pogajanja za Vestfalske sporazume, podpisovanje miru v Sremskih Karlovcih, Kongres v Utrechtu, idr.) in poglavjih 4. 2, 4. 4.

Zanimiv zaplet, ki se je pripetil marca 2001 ob obisku bolgarskega predsednika vlade Kostova v Skopju, povzemamo po Travnik (2004: 89). Ta je po sestanku z makedonskim predsednikom vlade, Georgijevskim, priredil skupno tiskovno konferenco, na kateri pa ni bilo zagotovljeno prevajanje iz makedonščine v bolgarščino in obratno. Ta, na videz nepomembna protokolarna podrobnost, je izzvala oster protest prisotnih makedonskih novinarjev, ki so zahtevali takojšno zagotovitev prevoda. Podrobnejša analiza tega spodrsaljaja pokaže, da je bil ta izjemno občutljive narave za obojestranske odnose. Odziv makedonskih novinarjev naj bi namreč bil reakcija na ponavljanje bolgarskih idej o enotnosti bolgarskega in makedonskega odnosa, ki se je z razpadom SFRJ zopet obudil. Bolgarija je Makedonijo sicer priznala kot državo, ni pa priznala Makedoncev kot posebnega naroda in makedonščine kot samostojnega jezika, piše Terziev²⁰⁶ (citirano v Travnik, Ibid.). Šele leta 1999 je prišlo do podpisa sporazuma s Skopjem, s katerim je bil priznan obstoj dveh uradnih jezikov. Terziev (Ibid.) sicer meni, da Bolgari še vedno *de facto* razumejo Makedonce in njihov jezik kot del bolgarskega etnosa, saj državna bolgarska televizija nikoli ne prevaja izjav ali intervjujev makedonskih voditeljev v bolgarščino, čeprav je za njih makedonščina težko razumljiva. Če omenjeni spodrsljaj postavimo v širši politični kontekst, lahko zaključimo, do so odločitve o protokolarnih elementih, ki jih nikakor ni mogoče obravnavati »kot nepomembne tehnične podrobnosti«, zelo pomembne (Travnik, Ibid.).

Poglejmo še, kaj storiti v primeru, ko pride do tovrstnih spodrsljajev. Zaradi njihovega neupoštevanja ali morebitnega kršenja države ne prevzemajo pravne odgovornosti, saj ne gre za kršitev prava²⁰⁷. Vendar tudi običaj (tako kot pravna norma) vsebuje določeno zapoved, sta prepričana Bohte in Sancin (2006: 63), in grozi s sankcijo, ki pa ne sme biti izražena v obliki **reprsalij**. Kot dopustne avtorja (Ibid.) omenjata le **retorzije**, kot neprijazna dejanja, s katerimi se odgovori na neprijazna dejanja. Ta bi se lahko, na primer, uporabila ob nespoštovanju običajnega diplomatskega ceremoniala ob obiskih najvišjih državnih predstavnikov, v primeru nespoštovanja običajev, kot so častna četa, himna, rdeča preproga, idr. Tudi neupoštevanje pripadajočega prednostnega reda predstavlja kršenje pravic in užalitev države, na kar so slednje zelo občutljive in zato redno reagirajo ali s protestom ali z retorzijo.

---

²⁰⁶ Svetoslav Terzier: »MACEDONIA, IL SOGNO ROMANTICO DELLA BOLGARIA«, *limes* (2-2001), Macedonia/Albania, *Le terre mobili*, str. 143–151.

²⁰⁷ O kršitvah diplomatskega običaja smo pisali že v poglavju 3. 3.

Kot možen ukrep smo že omenili razglasitev osebe za *persono non grato*, do katerega pride predvsem, če je diplomatska oseba (grobo) kršila pravila in zakone države sprejemnice. 9. čl. DKDO sicer določa, da lahko država sprejemnica v vsakem trenutku in brez obveznosti pojasniti svoje odločitve obvesti državo pošiljateljico, da je diplomatski predstavnik nezaželena oseba. Vseeno je v večini primerov vzrok za takšno odločitev pojasnjen ali vsaj povsem jasen. Feltham (1993: 8) kot skrajni ukrep prav tako omenja retorzijo²⁰⁸, ki je žal pogosto uporabljena, čeprav je v nasprotju z duhom mednarodnih odnosov. Bohte in Sancin (2006: 117) se spominjata uporabe retorzije zaradi incidenta leta 1987 v Sydneyju, kjer je pred jugoslovanskim generalnim konzulatom prišlo do ustaških demonstracij. Avstralske oblasti so tedaj razglasile za nezaželeno osebje konzulata v Sydneyju, SFRJ pa je odgovorila s proglasitvijo za *persono non grato* najmlajšega člana avstralskega veleposlaništva, ki je tedaj ravno prispel v Beograd.

---

²⁰⁸ Feltham uporablja izraz 'retaliation' - retaliacija, vendar sta Bohte in Sancin (2006: 117) mnenja, da je primernejši mednarodnopravni termin retozija, za katero je značilno istovrstno oziroma enako neprijazno ravnanje. Retaliacija je oblika represalije, za katero so značilni enaki protiukrepi v pravni sferi.

5 MEDNARODNE ORGANIZACIJE

5.1 Razvoj in pomen mednarodnih organizacij

Z vprašanjem vzdrževanja miru so se ukvarjali že tisočletja pred nastankom prvih mednarodnih organizacij. Skoraj vsi antični misleci, od Indijcev do starih Grkov, so sprejemali vojno kot nekaj naravnega in legitimnega.

Zametki mednarodnih organizacij. Anderson (1003: 211) meni, da so se resni predlogi k prvim oblikam mednarodnih organizacij, katerih cilj je bil zmanjšati ali celo preprečiti vojne med evropskimi državami, pojavile presenetljivo zgodaj. Čeprav niso dosegle nobenih oprijemljivejših rezultatov, so vseeno nakazale željo po mednarodnem miru v takrat izrazito dvorni diplomaciji monarhične Evrope. Kot prvi predlog takšne skupnosti Anderson (1993: 212) izpostavi predlog Georga Podiebrada, tedanjega kralja Češke, ki je leta 1462 predlagal formacijo evropskih vladarjev v boju proti Turkom. Ta zveza naj bi imela generalno skupščino, pravico izdajanja svoje lastne valute, svojega pečata, imela pa naj bi tudi mednarodno sodišče, katerega člane bi določila skupščina. Četudi ni obrodila nobenih praktičnih rezultatov, njeno pomembnost Anderson (Ibid.) vidi prav v njeni sodobni in jasno opredeljeni organizaciji. Dobro stoletje in pol po Podiebradovi ideji ni prišlo do nastanke nobene podobne organizacije. Šele v 17. stoletju smo priča dvema novima idejnima zasnovama; pobudnik prve je bil francoski vojvoda Sully (Duke de Sully), glavni minister Henrika IV., druge pa prav tako Francoz, Émeric Crucé. Predlog slednjega²⁰⁹ Anderson (1993: 216) vidi kot bolj kredibilnega, četudi nekoliko utopičnega. Crucé je na podlagi soodvisnosti držav predlagal organizacijo, ki ne bi bila omejena na krščanske vladarje, temveč bi bila predvsem globalnega značaja in bi se poleg ukvarjanja s trgovino osredotočila tudi na umetnost, potovanja in na dogovore o stabilizaciji in izmenjavi valut (Bennett in Oliver, 2002: 7). Tudi ta organizacija bi imela skupščino, ki bi jo sestavljali akreditirani veleposlaniki (ne le evropski, temveč tudi predstavniki Konstantinopla, Perzije in Kitajske) in bi o zadevah odločali z večinskim glasovanjem (Ibid.). V kontekstu teme pričujoče naloge je pomembno izpostaviti tudi izredno dodelano prednostno listo, ki bi jo veleposlaniki upoštevali na kongresu: sultan bi imel prednost pred rimskim cesarjem in bi bil na listi le za papežem;

---

²⁰⁹ Crucé je svojo idejo in predlog zapisal v knjigi: *Le Nouveau Cynée, ou Discours d'Etat représentant les Occasions et Moyens d'establis une Paix générale et la Liberté du Commerce par tout le Monde* (Pariz, 1623).

perzijski, etiopski, tatarski in kitajski vladarji bi imeli prednost pred angleškimi, skandinavskimi in poljskimi državami, a mesto za Francijo in Španijo (Anderson, 1993: 216–217). A za tisti čas je bil načrt, ki je vključeval tako Evropo, Azijo in celo Japonsko, popolnoma nerealen, prav tako pa je bilo iluzorno pričakovati, da bi se evropski vladarji s takim prednostim redom sploh strinjali. Vseeno pa je bila sama zamisel, ki je poskušala preseči do tedaj nepremostljive razlike med Evropo in Azijo in ki je obenem že uvidela pomembnost trgovine in gospodarskega razvoja kot dejavnikov sprave, napredna in je nedvomno predstavljala prelomnico v sistemu svetovne politike.

Prve mednarodne organizacije. Medtem ko so skupna prizadevanja držav za splošni mir stara več stoletij, celo tisočletij, pa je multilateralna diplomacija, predvsem v obliki mednarodnih organizacij, dokaj mlada. Prve primere večstranske diplomacije lahko najdemo v času Dunajskega kongresa (1814–1815), ko so se predsedniki vlad petih največjih sil dogovorili o letnih srečanjih, na katerih bi razglabljali o političnem stanju. Ta praksa se sicer ni razvila v kakšno trajnejšo ureditev, ker tega ni dopuščal politični tok in razvoj tedanje Evrope (Wood in Serres, 1970: 247). Med 1815 in 1914 je deloval tudi *Evropski koncert* (*Concert of Europe*), ki pa je bil že od samega začetka podvržen različnim ideološkim prepričanjem svojih članov, zaradi česar je nazadnje tudi propadel. Prvi primer stalne ustanove naj bi predstavljala *Svetovna poštna zveza* (*Universal Postal Union*), ustanovljena leta 1874. Z vidika koncepta mednarodne organizacije, ki bi zagotavljala mir, pa je bila najbližje takšni ideji *Prva haška konvencija* o mirnem reševanju mednarodnih sporov (1899), ki je, med drugim, ustanovila tudi *Stalno arbitražno sodišče* v Haagu.

V sodobnejšem pomenu besede so se mednarodne organizacije razvile po 1. svetovni vojni z ustanovitvijo *Lige narodov* in nato z *Organizacijo združenih narodov* (OZN), ustanovljeno leta 1945 v San Franciscu. Pobudo za ustanovitev *Lige narodov* je dal takratni ameriški predsednik Woodrow Wilson na pariški mirovni konferenci. Satow (1979: 319) je prepričan, da je bila s tem politiki in diplomaciji dana nova dimenzija, ki je, navkljub propadu Lige, ostala in se kasneje razvijala v okviru OZN. Slednja danes predstavlja največjo mednarodno politično organizacijo, katere članice so skoraj vse države sveta (do leta 2007 se je vključilo 192 članic)²¹⁰. Poleg šestih organov (Generalna skupščina OZN, Varnostni svet, Sekretariat,

---

²¹⁰ Slovenija je postala članica 22. maja 1992, medtem ko je bila bivša SFRJ med njenimi ustanovnimi članicami.

Skrbniški svet, Mednarodno sodišče in Ekonomski in socialni svet) je sestavljena iz številnih specializiranih agencij, med drugimi: Mednarodni denarni sklad – IMF, UNESCO, Mednarodna organizacija dela – ILO, Mednarodna agencija za atomsko energijo idr.

Mednarodne organizacije se danes delijo na vladne (*intergovernmental*) in nevladne (*nongovernmental*). V tej nalogi se bomo osredotočili na izvajanje protokola, natančneje privilegijev in imunitet ter prednostnega reda v *vladnih mednarodnih organizacijah*, s poudarkom na ZN.

Vladne mednarodne organizacije²¹¹ morajo za ustanovitev izpolnjevati določene pogoje: ustanovljene morajo biti z mednarodno konvencijo, sklenjeno z državami oz. njenimi organi, njihov cilj pa mora biti v mednarodnem javnem interesu (Wood in Serres, 1970: 253–254). Prav tako morajo imeti stalni sedež in lasten proračun (Ibid.). Konvencija, s katero je mednarodna organizacija ustanovljena, mora določati tudi privilegije, pravice in imunitete, ki jih bodo uživali prostori, osebje in zunanje sodelujoče delegacije²¹². Če povzamemo Wooda in Serresa (1970: 255), mora imeti vsaka vladna organizacija: konvencijo (ustavo), notranje predpise o delujočih organih (skupščina, svet, odbor za proračun in finance), finančni pravilnik, status uslužbencev, sporazum o privilegijih in imunitetah ter sporazum o sedežu. Za specializirane agencije pa velja še poseben sporazum z ZN in pogodba o sodelovanju z ostalimi specializiranimi agencijami (Ibid.).

Njihova **naloga in cilj** je, da zagotavljajo sodelovanje z državami članicami na področjih, pri katerih to sodelovanje omogoči neko skupno korist za vse vpletene narode. Vsekakor ne služijo le kot mesto za razvijanje tovrstnih idej o sodelovanju, temveč predstavljajo tudi orodje, s katerim se sprejete odločitve realizirajo. Poleg tega služijo kot povezovalni organ med vladami, kar v primeru krize omogoča hitrejše in učinkovitejše posredovanje (Bennett in Oliver, 2002: 3). V današnjem svetu, kjer je potreba po sodelovanju, prilagajanju in sklepanju kompromisov na različnih področjih nekaj vsakdanjega, je popolnoma smiselno, da države

---

²¹¹ Mikolić (1995: 113) jih deli v tri kategorije: a) organizacije ZN in njihove specializirane agencije, b) organizacije univerzalnega značaja, ki ne spadajo pod UN in c) regionalne mednarodne organizacije, komisije in ostale.

²¹² O tem več v naslednjem poglavju.

ustanavljajo, podpirajo in sodelujejo v že obstoječih mednarodnih organizacijah²¹³. Njihov razpon je le odraz kompleksnih odnosov med državami, kot sta mnenja Bennett in Oliver (2002: 4).

Multilateralna diplomacija se danes pojavlja v dveh oblikah: kot *ad hoc multilateralna diplomacija* za konkreten primer ali kot *stalna multilateralna diplomacija* v obliki pošiljanja in ustanavljanja stalnih misij pri mednarodnih organizacijah (Bohte in Sancin, 2006: 200–201). Prva oblika diplomacije se pojavlja pri sodelovanju in pogajanjih držav na mednarodnih kongresih in konferencah. Za vprašanje konferenc, ki se sklicujejo v okviru OZN ter ostalih mednarodnih organizacij univerzalnega značaja, je pomemben pravni vir **Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja** (DKPDMO) iz leta 1975²¹⁴. S privilegiji in imunitetami stalnih misij se konvencija ukvarja v členih od 19 do 41. Po drugi strani pa imajo nekatere organizacije, kot je Svetovna zdravstvena organizacija (SZO), dokaj omejene privilegije in imunitete, v primeru SZO so odvisne od sporazuma s Švico, kjer ima organizacija sedež, ali z državo, kjer ima regionalno predstavništvo. V Franciji, na primer, pa se vsaka organizacija posebej dogovori o svojem statusu in privilegijih, ki jih potrebujejo njeni predstavniki za nemoteno in učinkovito delo (Wood in Serres, 1979: 260). Avtorja posebej izpostavita *nujnost individualnega pristopa k dodeljevanju privilegijev in imunitet mednarodnim organizacijam* (Ibid.), saj ima vsaka organizacija različne cilje in načine njihovega doseganja.

5.2 Privilegiji in imunitete mednarodnih organizacij

Omenili smo že, da konvencije, s katerimi so ustanovljene mednarodne organizacije, le-tem dodelijo tudi določene privilegije in imunitete. Teh seveda ne gre enačiti z diplomatskimi privilegiji in imunitetami, katere so dodeljene zato, da diplomatskim predstavnikom zagotavljajo neovirano delovanje, in katere priznava mednarodno pravo. Diplomatske privilegije in imunitete je navsezadnje lažje nadzorovati, saj je število upravičencev le-teh

---

²¹³ Do leta 1996 je bilo samo v ZDA 72 vladnih mednarodnih organizacij, po nekaterih ocenah pa naj bi jih bilo po celem svetu do leta 2000 kar 450 (citirano v Frey in Frey, 1998: 218).

²¹⁴ Ta konvencija sicer še ni začela veljati, opozorita Bohte in Sancin (2006: 202). Prva Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov, ki v IV. členu določa tudi privilegije in imunitete, ki pripadajo članom misij držav članic, je bila sprejeta leta 1946 in je služila kot prototip ter bila v veliko pomoč pri pripravi številnih konvencij med OZN, specializiranimi agencijami ali regionalnimi organizacijami in državami (Ibid.).

omejeno. Nasprotno velja za mednarodne organizacije, ugotavljata Wood in Serres (1970: 261), saj niso suverene in jih ne ščiti mednarodno pravo, saj njihov obstoj zagotavljajo le pogodbe, sporazumi (multilateralni in bilateralni) ali konvencije, ponekod pa so pogojeni le s kurtoazijo države gostiteljice. Poleg tega, privilegiji in imunitete niso pogojeni z recipročnostjo tako kot diplomatski, prav tako pa je število njihovih upravičencev tako veliko, da je vsakršno natančno nadzorovanje oteženo²¹⁵ (Ibid). Razlikuje se tudi sodna podlaga tako enih kot drugih privilegijev in imunitet, saj, kot smo že dejali, ne gre za odnos vzajemnosti, temveč za tripartitni odnos med državo pošiljateljico, mednarodno organizacijo akreditacije in državo, ki gosti sedež mednarodne organizacije na svojem ozemlju. Tako država gostiteljica člana misije ne more razglasiti za *persono non grato*, v primeru incidenta lahko posreduje le mednarodna organizacija (Bohte in Sancin, 2006: 207).

Razhajanja o privilegijih in imunitetah so pravzaprav opazna že v preambuli DKPDMO, ki, tako kot DKDO, izhaja iz *funkcionalne teorije*, katera določa, da se privilegiji imunitete določajo na podlagi potreb posamezne organizacije, opuščena pa je referenca na teorijo *repräsentance*. To pomeni, da se pravna podlaga privilegijev in imunitet stalnih misij in njihovih članov razlikuje. Teorija funkcionalnosti služi za podlago tudi 104. in 105. členu UL OZN, ki ju je torej treba upoštevati vsakič, ko se uporablja DKPDMO ali katerakoli druga mednarodna pogodba ali notranja zakonodaja o pravnem statusu stalne misije ali njenih članov (Bohte in Sancin, 2006: 207).

Vseeno lahko trdimo, da so v določenih pogledih privilegiji in imunitete mednarodnih organizacij podobni tistim, ki so dodeljene diplomatskim misijam, med drugim tudi zaradi njihove zgodovinske vloge. Frey in Frey (1998: 211) prikažeta podobnost med razvojem diplomacije in mednarodnih organizacij, saj se je »mednarodna« diplomacija prav tako razvijala od *ad hoc* konferenc do stalnih mednarodnih predstavništev, kot se je »tradicionalna« diplomacija razvijala od *ad hoc* veleposlaništev do stalnih misij. Na podlagi tega privilegiji in imunitete pokrivajo podobna področja in se nanašajo tako na prostore organizacije kot tudi na njihove uslužbence in predstavnike.

---

²¹⁵ Tako je, na primer, leta 1989 ILO zaposlovala približno 12.000 ljudi na sedežu v Ženevi in več kot tisoč drugod po svetu. Do leta 1990 so ZN predstavljali daleč največjega delodajalca v državni upravi. Do leta 1983 naj bi, po njihovih podatkih, zaposlovali kar 50.221 ljudi, v kar ni všteti 17.152 zaposlenih v Svetovni banki in Agenciji ZN za pomoč in zaposlovanje palestinskih beguncev na Bližnjem vzhodu (UNRWA). Evropa je pričala podobni rasti zaposlenih tudi v Evropski komisiji v Bruslju (citirano v Frey in Frey, 1998:216).

Nedotakljivost prostorov. Status prostorov je ponavadi določen s sporazumom med organizacijo in državo, v kateri se prostori oz. sedež nahaja (Wood in Serres, 1979: 262). Nedotakljivost prostorov stalne misije ZN je z DKPDMO²¹⁶ urejena podobno kot DKDO, saj prepoveduje vstop v prostore brez izrecnega dovoljenja vodje misije. Enako uživajo nedotakljivost pri preiskavah, rekviziciji, zaplembi ali izvršbi prostori misije, njeno pohištvo in drugo premoženje v njih ter njena prevozna sredstva. V času sprejemanja konvencije, pišeta Bohte in Sancin (2006: 207), so veliko razpravljali o možnosti vključitve posebnega odstavka, ki bi določal izjemo od nedotakljivosti v primeru višje sile, ko naj bi država imela pravico vstopa v prostore organizacije. Predlog je bil nazadnje zavrnjen, saj naj ne bi bil potreben, predpostavljajoč, da v primeru višje sile vodja misije ne bi zavrnil pomoči lokalnih oblasti.

Prostorov mednarodne organizacije se ne sme posluževati oz. nuditi kot azil, saj uporaba le-tega načeloma pomeni znak suverenosti, tega statusa pa mednarodne organizacije nimajo.

Osebna nedotakljivost. Podobno kot velja za diplomatske predstavnike tudi vodje misij in člani diplomatskega osebja po DKPDMO²¹⁷ uživajo osebno nedotakljivost, kar pomeni, da se jih na noben način ne sme prijeti ali pripreti. Kot zelo pomembno razliko med obema konvencijama Bohte in Sancin (2006: 208) izpostavita dodatek k tej določbi, ki pravi, da mora država gostiteljica *preganjati in kaznovati osebe, ki bi izvršile napade na osebo, svobodo ali dostojanstvo vodje misije in članov diplomatskega osebja*, kar DKDO ne predvideva²¹⁸. DKPDMO določa tudi nedotakljivost arhivov in dokumentov (25. čl), svobodo gibanja (26. čl.) in svobodo komuniciranja (27. čl) ter davčne olajšave za prostore misije (24. čl.).

Davčne olajšave, predvsem davek od prihodka, pa so eden izmed privilegijev, podvržen številnim kritikam vse od njegove zasnove, pišeta Frey in Frey (1998: 215). Namen dodelitve davčne olajšave mednarodnim organizacijam in njihovim predstavnikom je namreč predvsem

---

²¹⁶ 23. čl. DKPDMO.

²¹⁷ 28. čl. DKPDMO.

²¹⁸ »Predlog za tako dopolnitev je prišel od Egipta, zasnovan pa je bil na podlagi amandmaja, ki ga je pred tem podala Ukrajina. Nasprotovale so mu nekatere zahodne države, zlasti ZDA, ki so bile mnenja, da je to vprašanje že ustrezno urejeno na drugem mestu, npr. v Konvenciji o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti.« (Do Nascimento e Silva, G.E. citirano v Bohte in Sancin, 2006: 208).

v tem, da se zmanjša finančno breme organizacije in možnost vmešavanja lokalnih oblasti. Obenem naj bi davčni privilegiji zagotavljali plačilno enakost (enaka plača za enako delo) ter onemogočili, da se država gostiteljica okoristi na račun druge države. Čeprav je bila oprostitvev davkov zasnovana v korist organizacije, pa so nekateri mnenja, da koristi predvsem posameznikom znotraj le-te, še menita avtorici (Ibid.). Kot argument podata zaključke revije *The Economist*, ki je leta 1991 ocenila, da so Evrokrati (zaposleni znotraj evropske skupnosti) za enako delo plačani dvakrat več kot lokalni delavci.

Imuniteta pred sodnimi postopki. Ureditev sodnih imunitet vodij in članov diplomatskega osebja misije je *mutatis mutandis* enaka ureditvi po DKDO. 30. čl. DKPDMO tako določa, da le-ti uživajo imuniteto pred kazenskim, civilnim in upravnim postopkom države gostiteljice, razen v določenih izjemah²¹⁹. Vodji in članom diplomatskega osebja prav tako ni treba pričati, čeprav se lahko na omenjene imunitete sklicuje le v državi gostiteljici, ne pa tudi v državi pošiljateljici²²⁰.

Odrek imuniteti. Pri omenjeni določbi lahko med DKDO in DKPDMO zopet vzpostavimo vzporednico, saj 31. čl. DKPDMO določa, da se lahko država pošiljateljica odreče sodni imuniteti vodje misije in članov diplomatskega osebja misije ter ostalih članov misije, ki uživajo imuniteto po 36. čl. te Konvencije (družinski člani vodje misije in diplomatskega osebja, člani administrativno tehničnega osebja, idr.). Odpoved mora biti vedno izrecna. V primeru, da se država pošiljateljica ne odpove imuniteti katere koli osebe, si mora vseeno prizadevati, da se spor pravično reši. V omenjeni določbi se konvenciji tudi razlikujeta, saj DKDO tega ne določa izrecno.

5.3 Reševanje sporov

Omenili smo že, da DKPDMO še ni stopila v veljavo, kljub temu da je bila sprejeta že leta 1975. Razloge za to je, med drugim, potrebno iskati v določbah konvencije, ki urejajo postopanja v primeru sporov zaradi njene uporabe ali razlage. DKPDMO v tem primeru

---

²¹⁹ Te določajo točke a), b) in c) 30. čl. DKPDMO.

²²⁰ Tudi predstavniki mednarodnih organizacij so načeloma deležni kazenske imunitete pred pogosto kršitvijo – napačnim parkiranjem, o čemer smo v sklopu diplomatskih imunitet že pisali v poglavju 4.1.2.2.

najprej predvideva posvetovanje²²¹ (*consultations*), ob neuspehu neposrednih diplomatskih pogajanj pa predložitev spora spravni (*conciliation*) komisiji²²².

Razlago za njeno nesprejetje povzemamo po Bohte in Sancin (2006: 209–210): ob sprejemanju DKPDMO na Dunaju so se med državami gostiteljicami (sedeža) in državami pošiljateljicami izoblikovala različna stališča o konvenciji. Prve so se konference udeležile zato, da bi korenito spremenile besedilo osnutka, ki ga je pripravila KMP, a večina delegacij je imela navodilo, da podpre osnutek konvencije, zato so se ti nameni izjalovili, zaradi česar je na koncu veliko delegacij izjavilo, da je konvencija popolnoma nesprejemljiva. Na konferenci so bili vseeno nekateri predlogi sprejeti in tako dodani v konvencijo. Ena izmed sprememb se nanaša na člen o spoštovanju zakonov in predpisov države gostiteljice (sedeža)²²³, ki je bil spremenjen tako, da nudi dodatno zaščito državam gostiteljicam.

Vendar vprašanje reševanja sporov ni edino področje nestrinjanja v kodifikaciji mednarodnih privilegijev. Je le posledica temeljnega problema, s katerim se soočajo mednarodne organizacije pri določanju privilegijev in imunitet. O upravičenosti teh se namreč že od leta 1967 pojavljajo nesoglasja med dvema poloma – KMP, ki zagovarja njihovo izenačitev in razširitev, ter Svetom Evrope, ki bi jih želel omejiti na podlagi argumentov, oblikovanih v resoluciji, katere zaključke povzemamo po Frey in Frey (1998: 218-220). Prvo priporočilo se nanaša na mednarodne organizacije (z možnimi izjemami, kot so ZN), ki naj ne bi smele uživati imunitet v primeru avtomobilskih nesreč, priznavanje katerih povzroča močno neodobravanje javnosti. Druga ugotovitev se nanaša na visoke predstavnike mednarodnih organizacij v rangu generalnega sekretarja, kateri bi bili edini, ki bi se jim na podlagi funkcije in prestiža priznavale enake imunitete kot diplomatskih predstavnikom. Kot tretje so priporočili, da bi se v primeru ne-odreka imuniteti in ob nezmožnosti dogovora spori reševali z arbitražo. Kot zadnje pa so navedli nestrinjanje s tem, da se lahko predstavniki v določenih primerih popolnoma izognejo obdavčitvi, kar je nedvomno posledica prevelikega ukvarjanja s prednostjo in prestižem. Resolucija, ki jo je Svet ministrov Sveta Evrope sprejel leta 1969, je torej ostro nasprotovala temu, da bi se *mednarodnim predstavnikom dodeljevali privilegiji in imunitete na podlagi običajnega mednarodnega prava ali mednarodne prakse*, prav tako pa je *oporekala pobudam, da bi se oblikovali enotni privilegiji in imunitete za vse mednarodne*

---

²²¹ 84. čl. DKPDMO.

²²² 85. čl. DKPDMO.

²²³ 77. čl. DKPDMO.

organizacije. Temu mnenju se je leta 1972 pridružila tudi skupščina ZN, ki je med drugim trdila, da ni nobene pravne podlage, ki bi mednarodnim predstavnikom zagotavljala tako visoko stopnjo privilegijev in imunitet, kot jih je predlagala KMP (Ibid.) in kot jih navsezadnje upošteva tudi DKDO²²⁴. Analogija z DKDO je po mnenju Frey in Frey (1998: 221) celo upočasnila natančnejšo opredelitev tega področja.

Omenjena resolucija je bila popolno nasprotje stališča KMP, ki se je zavzemala tako za večji obseg privilegijev in imunitet kot tudi za povečanje števila njihovih upravičencev (Frey in Frey, 1998: 219), kar bi bilo olajšano s sprejemom konvencije, ki bi izenačevala pravice mednarodnih predstavnikov vseh organizacij.

DKPDMO zaradi omenjenih nestrinjanj še ni začela veljati, saj je za začetek veljave potrebnih 35 ratifikacij, zaenkrat pa je konvencijo ratificiralo 32 držav²²⁵, med katerimi je tudi Republika Slovenija, ki je konvencijo nasledila po nekdanji Jugoslaviji (Bohte in Sancin, 2006: 210). Odnosi med državami pošiljateljicami, gostiteljicami in mednarodnimi organizacijami se tako urejajo na podlagi sporazumov o sedežu mednarodnih organizacij ali kraju poteka mednarodnih konferenc z državami gostiteljicami (*headquarter agreements*)²²⁶. Bohte in Sancin (Ibid.) zaključita, da ti sporazumi vseeno v precejšnji meri, glede na konkreten primer, upoštevajo vsebino določb DKPDMO.

5.4 Prednostni red

Določanje prednostnega reda v mednarodnih organizacijah je ob pomanjkanju kakršnih koli aktov, ki bi ga določali, lahko dokaj otežena in delikatna stvar, zato so se oblikovala določena splošno uveljavljena pravila, katerih se organizacije poslužujejo ob različnih priložnostih in situacijah. Največkrat se presejans določa glede na to, ali ga je treba določiti znotraj organizacije, med različnimi organizacijami ali v odnosu z ostalimi sodelujočimi, na primer diplomati, vladami ali lokalnimi predstavniki.

---

²²⁴ Švica je z referendumom leta 1965 sklenila, da nobenim predstavnikom katerekoli mednarodne organizacije ne bo priznavala imunitet. Posledično je OPEC (Organizacija držav izvoznic nafte) zaradi njihovega nepriznavanja svoj sedež preselila na Dunaj (Frey in Frey, 1998).

²²⁵ Podatki so za leto 2005.

²²⁶ Več o sporazumih o sedežu ZN in ostalih mednarodnih organizacij v Wood in Serres (1970: 261–265) in Simoniti: *Multilateralna diplomacija* (1995: 58–59).

Prednostni red znotraj mednarodnih organizacij. Med predstavniki znotraj organizacije je prednostni red odvisen od enega izmed treh naslednjih predpisov (Wood in Serres, 1970: 287).

- *Notranja hierarhija:* večina organizacij ob svoji ustanovitvi v ustanovnem aktu določi, kakšen je prednostni red znotraj organizacije. V vsaki kategoriji velja, da ima stalni predstavnik prednost pred osebami enakega ranga, ki opravljajo začasno nalogo.
- *Uradni sprejemi:* predstavniki so razporejeni glede na organizacijo, upoštevajoč notranji prednostni red²²⁷.
- *Sprejemi za mizo:* mednarodni predstavniki so posedeni po svojem osebnem položaju. Mednarodna organizacija, kateri predstavnik pripada, do neke mere določa njegovo mesto, vendar je vseeno potrebno upoštevati tudi ostale dejavnike, kot so nazivi, častna odlikovanja in plemiški nazivi.

Upoštevajoč zgornja načela, je potrebno omeniti tudi to, da vsako mednarodno organizacijo sestavljata dva organa, in sicer *direktorat*, ki ga sestavljajo vlade članice, ter *stalna administracija* (Mikolić, 1995: 211). V direktoratu imajo vse vlade članice enake pravice in rang. Delegacije se razporedijo po abecednem redu, ki ga določajo ustanovni akt in predpisi. Podoben prednostni red velja tudi na konferencah, katere vodi za to izvoljen odbor, katerega predstavniki imajo v tem času seveda poseben prednostni red, ki pa ne prinaša nobenih dodatnih protokolarnih prednosti za njihovo delegacijo.

Zaradi vse večjega števila stalnih mednarodnih predstavnikov pa prihaja do določenih problemov, ugotavljata Wood in Serres (1970: 270). Med samim zasedanjem, kjer so prisotni tako stalni predstavniki kot delegacije držav, imajo vodje predstavništva prednost glede na to, ali so obenem tudi vodje delegacije svoje države. Njihovi pomočniki so rangirani po svoji funkciji in razredu.

Kot smo že dejali, so vlade članice razporejene po abecednem redu, medtem ko se *vodje stalnih predstavništva* na uradnih ceremonijah razporejeni po senioriteti ali po kronološkem redu, torej po datumu njihove notifikacije. Imajo tudi prednost pred vsemi ostalimi člani predstavništva, ne glede na njihov osebni položaj (Wood in Serres, 1970: 270). Slednjim se

---

²²⁷ Več o tem v nadaljevanju tega poglavja.

položaj določi na podlagi razreda ali diplomatskega položaja, ki jim je bil določen z uradnim dokumentom ob nastopu funkcije. Podobno kot pri diplomatskih predstavnikih tudi pri mednarodnih predstavnikih velja, da ima oseba z rangom veleposlanika prednost pred pooblaščenim ministrom in tako naprej po prednostnem redu. V primeru, da imata dve osebi enak naziv, se prednost določi z datumom njune notifikacije.

Wood in Serres (Ibid.) nadalje opozorita, da imajo večje organizacije, kot na primer ZN, ponavadi posebne predpise, ki urejajo notranji prednostni red²²⁸. V primeru, da tega ne predpišejo, se upošteva poseben prednostni red, ki je določen po tem, ali organizacija deluje kot celota (*in corpore*) ali na individualni ravni. Če deluje **kot celota**, je prednostni red naslednji (Wood in Serres, 1970: 270):

1. predsednik skupščine ali sveta,
2. stalni predstavnik organizacije (generalni sekretar ali generalni direktor),
3. podpredsedniki in ostali člani izvoljenega sveta,
4. predsednik in člani stalnega sveta (če je sestavljen izključno iz predstavnikov vlad),
5. vodje delegacij, ki niso člani izvoljenega sveta, ter ostali člani delegacije, razporejeni po abecednem redu držav,
6. vodje oddelkov organizacije in uslužbenci.

Predvsem na uradnih sprejemih in pogostitvah za mizo pa se upošteva tudi **individualni** prednostni red. Med vodji delegacije je ta določen po osebnem položaju, ki ga ima oseba (na primer, član vlade, veleposlanik, pooblaščen minister idr.). Kadar ni takšnih pravil, ki bi ga predpisovale, se prednost določi na podlagi senioritete, predvsem na podlagi trajanja politične ali kakšne druge funkcije. Poleg tega se ravna po pravilu, da imajo člani delegacij v primeru enakega ranga vedno prednost pred predstavniki organizacije (Ibid.).

Prednostni red znotraj ZN. Ta je določen z notranjim protokolom, sprejele pa so ga tudi druge organizacije. V veljavi sta dva prednostna reda: eden, ki določa prednost med člani delegacij in predstavniki organizacije, ter drugi, ki določa prednost med državami članicami (Satow, 1979: 26). Pri prvem je na vrhu lestvice predsednik Generalne skupščine, sledita mu generalni sekretar in predsednik Varnostnega sveta. Sledijo predsednik Ekonomsko-

---

²²⁸ O tem kasneje v poglavju.

socialnega sveta, podpredsedniki Generalne skupščine in predsedniki ter podpredsedniki odborov skupščine (Ibid.). V sklopu Sekretariata deluje tudi protokolarni oddelek, ki je v pomoč delegatom in predstavnikom ob uradnih priložnostih.

Prednostni sedežni red in prednost pri poimenskem glasovanju delegacij vsako leto določa žreb, ki državo razporedi tako, da dobi izžrebana država prvo mesto levo, v prvi vrsti pred skupščino, ostale države pa ji sledijo od leve in desne po abecednem redu (Ibid.). Tak prednostni red velja za vse delegate in svetovalce enakega ranga, ki so brez funkcije (npr. predsednik ali podpredsednik). Do edinega odstopanja pri prednosti pride pri kosilih Varnostnega sveta, kjer so predstavniki posedeni po položaju, ki ga imajo znotraj samega Sveta. Pri ZN ne velja načelo prednosti na podlagi datuma predaje pooblastil (Satow, 1979: 26).

Mikolić (1995: 213) opozori tudi na prednost med različnimi organizacijami pod okriljem ZN, pri čemer imajo prednost organizacije ZN, sledijo ostale univerzalne mednarodne organizacije in nato še regionalne vladne organizacije. Pri prednosti med specializiranimi agencijami ZN je odločilen datum sklenitve dogovora z ZN. Prva tri mesta po prednosti pa zasedajo: Mednarodna organizacija dela, ILO, s sedežem v Ženevi (14. december 1946), Organizacija ZN za prehrano in kmetijstvo, FAO, (14. december 1946) s sedežem v Rimu, in Organizacija ZN za izobraževanje, kulturo in znanost, UNESCO, s sedežem v Parizu (14. december 1946)²²⁹.

Prednostni red med mednarodnimi organizacijami. Nemalokrat predstavlja določitev prednosti med organizacijami samimi prav poseben podvig, ki ga je skorajda nemogoče primerjati s prednostnim redom med diplomatskimi predstavništvi. Njegova določitev ni enostavna iz številnih razlogov, med katerimi lahko omenimo različne (lokalne) pomene organizacije, njeno velikost ali senioriteto v smislu datuma ustanovitve in let obstoja ter delovanja.

Obstaja več kriterijev določanja prednosti. Organizacije se lahko razporedi po stopnji formalnosti njihove ustanovne listine kot tudi po številu članov (Wood in Serres, 1970: 267). Naslednji izmed možnih kriterijev je lahko značaj ustanovitelja – ali gre za vlado,

---

²²⁹ Za celoten seznam glej Mikolić (1995: 214).

administracijo ali zasebno skupino. Omenjeni kriteriji so praviloma dokaj jasno zapisani v ustanovni listini organizacije, vendar še zmeraj lahko prihaja do problemov, predvsem v primeru prisotnosti nevladnih mednarodnih organizacij. Te imajo na mednarodnem prizorišču namreč lahko različno vlogo in pomen. Kot pomembne nevladne mednarodne organizacije Wood in Serres (Ibid.) omenita *Mednarodno gospodarsko zbornico* in številne *sindikate*. Prednost določajo tudi ostali kriteriji: vladne in vojaške organizacije imajo prednost pred nevladnimi; finančno močnejše pred tistimi z nižjim proračunom; nadalje organizacije z zgolj svetovalnim značajem ponavadi dajo prednost aktivnim organizacijam idr.

V praksi obstaja naslednja klasifikacija prednosti, po kateri si različne vrste organizacij sledijo, kot je nakazano (Wood in Serres, 1970: 267–268, Mikolić, 1995: 209–210):

1. večje mednarodne organizacije splošnega pomena, kot so ZN;
2. večje regionalne politične in vojaške organizacije;
3. večje mednarodne organizacije administrativnega, gospodarskega, družbenega ali kulturnega značaja; med temi imajo prednost specializirane agencije ZN, razvrščene po kronološkem zaporedju glede na datum pristopa k organizaciji;
4. večje nevojaške organizacije regionalnega značaja;
5. avtonomne medvladne upravne organizacije s svetovno in regionalno pristojnostjo;
6. ostale mednarodne, nevladne organizacije.

Organizacije slednje kategorije je Ekonomsko-socialni svet ZN razdelil po njihovem pomenu v dva seznama (Wood in Serres, 1970: 268). *Seznam A* je sestavljen iz desetih organizacij²³⁰, ki imajo največ interesa pri aktivnosti Sveta in so tesno povezane z njegovimi gospodarskimi in socialnimi dejavnostmi. Te organizacije imajo pravico do sodelovanja na sestankih Sveta kot tudi do predložitve pisnih deklaracij ter možnosti nastopanja in predstavitve njim relevantnih predlogov in področij. Ostale organizacije pa lahko s Svetom komunicirajo le preko njegovega nevladnega organizacijskega odbora.

---

²³⁰ Te organizacije so: *Mednarodna trgovinska zbornica, Mednarodna zveza svobodnih sindikatov, Mednarodna zveza kooperativ, Mednarodna zveza kmetijskih proizvajalcev, Mednarodna zveza krščanskih sindikatov, Mednarodna organizacija delodajalcev, Medparlamentarna zveza, Svetovna sindikalna federacija, Svetovna federacija društev za Združene narode in Svetovna federacija vojnih veteranov.*

Na *Seznamu B* je uvrščenih kar 112 organizacij, katerim je priznana njihova posebna pristojnost. Poleg teh je na podlagi njihove zaželene in koristne pomoči na določenih področjih v register vpisanih še 176 drugih organizacij²³¹, medtem ko je nadaljnjih 439 mednarodnih in 4000 nacionalnih tako ali drugače povezanih z nevladnim organizacijskim odborom Sveta (Ibid.). V vsaki skupini posebej so organizacije razvrščene po kronološkem redu.

Protokolarna pravila posamezne države morajo upoštevati naslednji prednostni red (Wood in Serres, 1970: 269):

1. prvo mesto vedno pripada organizacijam s seznama A, nato tistim s seznama B, ki imajo v državi gostiteljici svoj sedež;
2. lokalni predstavniki mednarodnih organizacij s seznama A in B imajo prednost pred predstavniki organizacij ostalih kategorij, če imajo sedež v isti državi;
3. predstavniki mednarodnih organizacij, ki imajo sedež v državi gostiteljici, imajo prednost pred predstavniki države gostiteljice, ki so akreditirani pri mednarodnih organizacijah, ki nimajo sedeža v tej državi;
4. predstavniki, akreditirani pri mednarodnih organizacijah, se delijo oz. so razporejeni po kategoriji, kateri pripada njihova organizacija, med sabo pa glede na datum imenovanja.

Prednost mednarodnih predstavnikov glede na prednost diplomatov. Upoštevajoč dejstvo, da vodje diplomatskih predstavništev predstavljajo svojo državo, imajo tudi prednost pred vsemi mednarodnimi predstavniki. Vendar je to splošno pravilo lahko tudi delikatno, še posebej, če upoštevamo prednost med diplomati in generalnimi sekretarji večjih vladnih organizacij (ZN, NATO, Svet Evrope idr.), sta prepričana Wood in Serres (1970: 287). Slednji imajo namreč na sestankih svoje organizacije vedno prednost pred vsemi vodji delegacij, tudi če so ti vodje vlad svoje države.

Podsekretarji ZN, ki so ponavadi nekdanji veleposlaniki, imajo mesto za veleposlaniki ali ostalimi vodji misij, enako na podlagi ranga in kurtoazije velja tudi za generalne direktorje in generalne sekretarje specializiranih agencij ali ostalih večjih organizacij (Ibid.).

---

²³¹ Njihov vpliv v *Ekonomsko-socialnem svetu* je sicer zelo majhen, vseeno pa od njega dobivajo informacije, povezane z aktivnostmi ZN.

Pri vsem tem je seveda prav, da se upošteva splošno protokolarno pravilo, ki daje tujim predstavnikom prednost pred domačimi predstavniki enakega položaja. Državljanke katerekoli države, ki so predstavniki mednarodne misije, se v njihovi državi priznava kot tujce, kar pomeni, da imajo prednost pred svojimi državljanji enakega ranga (Wood in Serres, 1970: 288). Načeloma imajo mednarodni predstavniki prednost pred konzuli.

6 MODERNIZACIJA PROTOKOLA

Razprava o spremembah na protokolarnem področju je v 21. stoletju tako aktualna kot tudi zahtevna. Živimo v svetu, v katerem je komunikacijska tehnologija vsak dan naprednejša, in v obdobju, ki je priča vedno pogostejši mednarodni interakciji, v zadnjem času pogojeni predvsem s strmenjem k svetovnem miru in svetovni varnosti. Posledično je v zadnjih nekaj desetletjih tudi delo diplomatov doživelo nekatere spremembe, saj se ob svojih primarnih funkcijah, kot so pogajanja, predstavljanje in obveščanje, vedno pogosteje ukvarjajo z vprašanji, povezanimi z iskanjem rešitev za različne regionalne konflikte, nudenjem humanitarne pomoči, ukvarjanjem s podnebnimi spremembami in okoljem ter zagotavljanjem mednarodnega sodelovanja za reševanje vseh omenjenih področij. Zaradi vsega tega so diplomati vse bolj na očeh javnosti, v čemer morda že lahko zaznamo eno izmed številnim sprememb na področju diplomacije in protokola, kot tudi prvo kritiko, saj je javnost velikokrat (čeprav večinoma neupravičeno) mnenja, da je diplomacija le potrata časa in denarja.

Vsekakor je diplomacija danes soočena z velikimi in kompleksnimi izzivi kot tudi z različnimi tehnološkimi spremembami. Vendar, ali je to povsem nov pojav? Ali je bila diplomacija v preteklosti že podvržena čemu podobnemu? Na to vprašanje poskuša odgovoriti kanadski avtor Smith, ki v svojem članku navede naslednje izzive za diplomacijo (citirano v Vella, 1998: 13): vse več skupnih interesov med narodi, močan vpliv javnega mnenja na diplomacijo in komunikacijska revolucija. Na prvi pogled so omenjeni izzivi zelo znani in sodobni, pa vendar so vzeti iz članka, objavljenega leta 1910. To pomeni, da se je diplomacija že nič kolikokrat spremenila oz. prilagodila trenutnim razmeram in da se tem prilagaja tudi danes.

Vella²³² (1998) v svojem uvodnem govoru leta 1998 na Mednarodni konferenci za moderno diplomacijo poda vrsto novih izrazov (*gospodarska diplomacija, okoljevarstvena diplomacija, preventivna diplomacija, večstranska diplomacija*), ki nakazujejo nove smernice in nove prijeme k zagotavljanju globalne stabilnosti in miru. Novi koncepti in metode se bodo

---

²³² V času konference je bil George F. Vella namestnik ministrskega predsednika Malte in minister za zunanje zadeve in okolje.

zagotovo razvijali tudi v prihodnje in diplomacija, in s tem povezan protokol, se bo še nešteto krat prilagodila novostim, tako na tehnološkem kot na političnem področju. Seveda je pri tem potrebno zavedanje, ki ga o diplomaciji izpostavi Simoniti (1995: 7): »*Diplomacija kot konservativna večšina prenese evolucijo in inovacijo, v najslabšem primeru reformo, nikoli pa revolucije.*« Dejstvo je, kot tudi izpostavi Simoniti (1995: 8), da niti nove oblike diplomacije (multilateralna diplomacija, diplomacija na vrhu, srečanja ministrov in visokih funkcionarjev, specialne misije, ekspertna srečanja) niti razvoj sodobnih komunikacij (svetovni splet, računalniki, digitalna komunikacija) ne morejo nadomestiti stalnih diplomatskih predstavništev, ki zagotavljajo neprekinjenost opravljanja diplomatskih funkcij.

Razvoj na področju protokola. Do sprememb praviloma nikoli ne pride hitro ali čez noč. So posledica postopnih premikov na določenem področju in terjajo svoj čas, da se tem tudi prilagodijo. Zato bomo tudi sami za njihov prikaz stopili v preteklost, v bližnjo zgodovino ter jih opazovali od takrat, ko se je prvič pokazala potreba po njihovi uveljavitvi, do danes, ko so postale skorajda popolnoma ukoreninjene v sodobno protokolarno prakso. V 20. stoletju smo bili priča vse **večji neformalnosti** na področju diplomacije in protokola. Tega deloma zagotavlja suverena enakost med državami, ki omogoča, da ne prihaja več (oz. vsaj ne v tolikšni in tako očitni meri kot nekoč) do nenehnih bojov za prestiž. Protokol med stalnimi diplomatskimi predstavništvi je sedaj dodobra uveljavljen in utečen, obstajajo pa področja, ki so v zadnjem času vseeno podvržena nekaterim spremembam. Med njimi Goldstein (1998: 49) omeni tri, in sicer: *kraj zasedanj, diplomatsko rokovanje in diplomatske žalitve*²³³. Tem spremembam lahko dodamo *tehnološke in komunikacijske spremembe, upravljanje z informacijami ter izpostavljanje diplomatov kot medijskih osebnosti*. Trdimo lahko tudi, da je zaradi vsega tega **diplomacija vedno bolj osebna (personal diplomacy), saj vse omenjeno omogoča pogostejše oz. rednejše komuniciranje med političnimi voditelji.**

---

²³³ Slednjih posebej ne bomo obravnavali, saj so ena izmed diplomatskih praks, ki obstaja že tisočletja in ki nikakor ne predstavlja novosti na tem področju, kar priznava tudi Goldstein (1998: 54). Omeni jo predvsem v luči enega izmed vzvodov oz. načinov izražanja nezadovoljstva in protesta, ki se jo države in njeni voditelji pogosto poslužujejo še danes. Kot primera navede dva, izmed katerih je zelo nazoren primer večerje NATA, ki jo je gostil tedanji generalni sekretar Javier Solana in na kateri je slednji želel nazdraviti ameriškem zunanjemu ministru Warrenu Christopherju, pri čemer je večerjo protestno zapustil francoski zunanji minister Hervé de Charette. S tem je pokazal francosko nestrinjanje s številnimi ameriškimi političnimi odločitvami, vključno z nestrinjanjem glede poveljevanja NATA na severu.

Kraj zasedanj je velikokrat težko določiti, saj naj bi ta tako kot nekoč tudi danes izražal prikriti prestiž gostitelja kot tudi njegovo pomembno vlogo²³⁴. Poleg tega na izbiro ni veliko mest, ki bi v celoti nudila vse potrebe za srečanje, od primerne infrastrukture in komunikacijskega sistema do zagotovitve ogromnega števila oseb, ki skrbijo za uspešen organizacijski potek. Vendar pa težave z določanjem kraja srečanja niso nove. Nekoč so ga izbirali na podlagi njegove nevtralnosti, saj vladarji nikakor niso zaupali drug drugemu. Goldstein (1998: 50) kot nazorna primera sumničenj omeni srečanje med angleškim kraljem Edvardom IV. in francoskim kraljem Ludvikom XI. v 15. stoletju²³⁵ ter srečanje med Napoleonom in carjem Aleksandrom I. na začetku 19. stoletja²³⁶.

Velik pomen ima določitev *nevtralnega* kraja zasedanj. S tem, ko so v 19. stoletju srečanja med vladarji postala vse pogostejša, se je temu prilagodil tudi protokol. Kot eno izmed pomembnih prelomnih točk Goldstein (1998: 50) izpostavi Pariško mirovno konferenco (1919). Francija je takrat vztrajala, da konferenca poteka v Parizu, najverjetneje zaradi njene vloge v samem konfliktu. Kot je bilo v navadi, je vodja države gostiteljice tudi predsedoval konferenci in tako imel velik vpliv na njen dnevni red. Tako ZDA kot Velika Britanija nista bili zadovoljni s tako odločitvijo in sta se zaradi tega zavzemali za bolj nevtralno Ženevo. Francoski načrt pa se skoraj ni uresničil, saj je takratni ameriški predsednik Woodrow Wilson oznanil svojo udeležbo na konferenci. Upal je, da bo sam odigral ključno vlogo pri njenem odvijanju in ji želel sam predsedovati²³⁷. Francozi so bili osupli, saj do takrat noben ameriški predsednik ni potoval v tujino, kaj šele osebno prisostvoval na konferenci. Zaradi francoskih pritiskov se je Wilson na koncu celo odrekel predsedovanju in prednosti, kar je **eden prvih primerov odmika od stroge formalnosti** takšnih srečanj (Ibid.), saj se je v dobro izida konference opustila razlika med predsedniki držav in predsedniki vlad.

---

²³⁴ Gostitelj ima pomembno nalogo, še posebej, če obisk vključuje tudi konferenco, saj je nemalokrat v vlogi predsednika konference. Tako je on tisti, ki poda vzroke in ozadje za sklic konference, nakaže njen ton v uvodnem govoru, skrbi za administrativna vprašanja, predseduje plenarnim zasedanjem in morebiti celo napiše končno poročilo (Berridge, 2002: 154).

²³⁵ Leta 1475 sta se oba kralja srečala na mostu v Pikardiji, njuno nezaupanje drug do drugega pa je bilo tako veliko, da sta bila ločena z mrežo, skozi rešetke katere sta se tudi objela (Anderson, 1993: 10).

²³⁶ Napoleon in Aleksander I. sta se srečala leta 1807, in sicer kar na splavu na sredini reke Njemen v Rusiji. Razlog za to je bil v tem, da so voditelji takrat izredno neradi potovali čez sovražna območja (Goldstein, 1998: 50).

²³⁷ Kot edini prisotni vodja države je imel prednost pred ostalimi sodelujočimi predsedniki vlad.

Kako ključna je včasih izbira kraja srečanj nakazuje naslednji opis (povzeto po Holbrook, 1998: 185–193): po tem, ko so septembra 1995 v New Yorku hrvaški, bosanski in srbski zunanji ministri podpisali sporazum, ki je kasneje privedel do Daytonskega sporazuma, je bilo glavno vprašanje, v katerem kraju bodo potekala nadaljnja pogajanja o prihodnosti Bosne in Hercegovine med predsedniki sprtih držav. Francija je želela, da bi mirovna konferenca potekala v Parizu ali v kakšnem drugem kraju ter s tem želela pokazati, da ima v Evropi še zmeraj prevladujoč vpliv. Kontaktni skupini (pa tudi Miloševiću, Izetbegoviću in Tuđmanu) so se ZDA zdele boljša izbira, saj bi tako pridobili dragoceno psihološko nadvlado nad celotnim procesom ter obenem pokazali stoodstotno predanost uspehu. Ameriška administracija je, po drugi strani, zaradi strahu pred morebitnim političnim neuspehom favorizirala Evropo, še posebej Ženevo kot eno bolj nevtralnih mest²³⁸. Na koncu se je konferenca odvijala v mestecu Dayton v zvezni državi Ohio, medtem ko je bil tam sprejet mirovni sporazum uradno podpisan v Parizu.

Na vse večjo neformalnost pa nakazujejo tudi drugi dogodki. Tako na primer določitev kraja srečanj izven glavnih mest, v *bolj provincialnem okolju*, nedvomno pripomore k bolj neformalnemu vzdušju²³⁹. Izbor tovrstnih krajev srečanj je v diplomatsko terminologijo uvedel izraza, kot sta »*resort diplomacy*« in »*spa-time diplomacy*« (Hamilton in Langorne, 1995: 50; Goldstein, 1998: 51). Obenem tovrstni hotelski objekti omogočajo relativno izolacijo pred novinarji, na kar je v mirovnih pogajanjih za mir v Bosni in Hercegovini opozoril tedanji francoski zunanji minister de Charette²⁴⁰ (Holbrook, 1998: 185–186). Kot vedno pogosteje uporabljeni način srečanja dveh voditeljev (ki je še en stranski produkt modernega potovanja) pa Goldstein (1998: 52) omeni t. i. »*holiday drop-in*«, ki ni vnaprej klasično načrtovan²⁴¹.

---

²³⁸ Ženeva se Holbrook (1998: 186) ni zdela najprimernejša rešitev, saj z njo povezuje neuspešno diplomacijo ženevske konference leta 1954 (francosko-vietnamski dogovor je Vietnam za dve leti razdelil na dva dela) ter dolgoletno diplomacijo hladne vojne. Sam se je, v primeru izbora Evrope, nagibal k Stokholmu, kjer bi bil gostitelj Carl Bildt.

²³⁹ Primeri srečanj na takšnih krajih so vrhovi EU in Evropske komisije kot tudi srečanja G-7.

²⁴⁰ »*We can seal the resort hotels off from the press, and provide a calm and controlled atmosphere.*« (citirano v Holbrook, 1998: 186).

²⁴¹ Kot piše Goldstein (1998: 52–53), se je primer takega srečanja odvil leta 1997, ko je britanski premier Tony Blair na počitnicah v Franciji medijem dejal, da takratni francoski premier Jospin živi blizu in da bosta slej ko prej naletela drug na drugega. Vendar je Jospin pravzaprav tja priletel iz precej bolj oddaljenega Pariza. Namen tega srečanja je bilo doseči čim manj formalno vzdušje. Ker je šlo za nepričakovan obisk (*drop-in visit*),

Nadaljnji indikator protokolarnih sprememb je tudi **način podpisovanja in prednostnega reda**. Za popolnejši pregled moramo zopet poseči v 19. stoletje, natančneje v leto 1818, na Aachenski kongres. Tam je bilo namreč sklenjeno, da bodo države pogodbe podpisovale po abecednem vrstnem redu. Danes se veliko mednarodnih organizacij poslužuje tega načela tudi ob določanju sedežnega reda, namesto da prednost določajo na podoben način, kot je v navadi za veleposlanike (Goldstein, 1998: 53). Obstajajo tudi drugi načini določanja sedežnega reda, med njimi velja omeniti način ZN, ki smo ga natančneje opisali že v prejšnjem poglavju, kot tudi način, ki ga uporabljata NATO in Svet Evrope. Slednji uporablja mešani sistem, po katerem so člani Odbora ministrov posedeni po datumu začetka funkcije, v Skupščini so posedeni po starosti, na uradnih sestankih Sveta pa po francoskem²⁴² abecednem redu (Ibid.).

V zadnjem času pa smo priča tudi zelo *kreativnemu reševanju težav* s prednostim redom. Goldstein (1998: 53–54) poda primer, ki se je pripetil leta 1989 na pogrebu japonskega cesarja Hirohita. Pogreba so se udeležili mnogi svetovni voditelji, med njimi tudi ameriški predsednik George Bush st., in je predstavljal velik mednarodni dogodek. Do zapleta pa je prišlo pri določanju prednostnega reda, saj tradicionalni protokol dodeljuje vodjem držav prednost po datumu začetka funkcije. Bush je takrat ravno dobro prevzel položaj in mu je tako po sedežnem redu pripadalo zadnje mesto. Vendar je Japonska želela čimbolje izkoristiti obisk najmočnejšega vodje na svetu, zato je temu primerno iznajdljivo ukrepala. Hirohitov pogreb je razglasila za praznovanje cesarjevega življenja in ne za državni dogodek ter posledično razglasila, da bodo vodje držav posedeni po vrstnem redu obiska držav, ki jih je cesar v času svojega življenja obiskal. Tako je bilo amerišskemu predsedniku dodeljeno glavno, osrednje mesto v prvi vrsti.

Diplomatsko rokovanje. Goldstein (1998: 54) kot modernejši fenomen diplomatske prakse omeni vedno večjo pomembnost t. i. diplomatskega rokovanja (*»diplomatic handshake«*). Ponujena roka se danes šteje kot znak dobre vere in pripravljenosti sodelovanja, njena neponuditev se sprejema prav nasprotno, medtem ko je nesprejetje ponujene roke znak nestrinjanja in predstavlja diplomatsko užalitev. Seveda je rokovanje tudi v preteklosti

---

je Jospin takšno srečanje lahko upravičil tudi brez prisotnosti francoskega predsednika Chiraca, kot je bila pričakovana praksa v obdobju sobivanja v francoskem političnem življenju.

²⁴² *Jezikovna politika je lahko tudi delikatna stvar, zato Svet EU sedežni red določa po abecednem redu, pri čemer upošteva abecedni red vsake posamezne države, medtem ko so komisarji EU posedeni po datumu začetka funkcije.*

nakazovalo stopnjo odnosov med voditelji in državami. Tako je bil, na primer, Charles de Gaulle mojster ignoriranja ponujenih rok, medtem ko se je Nicolae Ceacescu, romunski diktator, v strahu pred zastrupitvijo povsem izogibal rokovanju. Goldstein (Ibid.) navede nekaj primerov takšnega diplomatskega ravnanja v sodobnem času, katere povzemamo tudi tukaj: princ Charles je leta 1978 namenoma ignoriral ponujeno roko Idi Amina na pogrebu Jome Kenyatta; vprašanje, ali se bosta rokovala Yitzak Rabin in Yasser Arafat je bilo tako veliko, da ju je predsednik Clinton praktično »prisilil« v to s srečanjem na trati pred Belo hišo; Tony Blair je okleval, ali bi se rokoval z voditeljem Sinn Feina, Gerryjem Adamsom, in naposled je to storil, vendar ne na očeh javnosti. Goldstein (1998: 55) celo nekoliko preroško napove, da obstaja možnost, da bo v prihodnosti objem tisti, ki bo nakazoval raven odnosov med dvema državama. Še en primer diplomatskega »nerokovanja« poda Holbrook (1998: 182), ki v svoji knjigi, v kateri podrobno opiše mirovna pogajanja, ki so se končala z Daytonskim sporazumom, poda naslednji primer: ko so bila pogajanja že na točki, ko bi se v New Yorku morali sestati balkanski zunanji ministri in ostali mednarodni predstavniki, vpleteni v pogajanja in podpisati sporazum, je Muhamed Sacirbey²⁴³ pol ure pred pričetkom že drugič v nekaj dneh dejal, da sporazuma ne bo podpisal. Warren Christopher²⁴⁴, ki je le uro pred tem osebno govoril z Izetbegovićem, ki je podpis z bosanske strani potrdil, je, ko je Sacirbey stopil v sobo in iztegnil roko v pozdrav, slednjo ignoriral in v besu vprašal, kaj hudiča se dogaja. Glede na to, da je bil Christopher izjemno vljuden človek, ki nikoli ni pokazal nikakršne osebne nejevolje, kaj šele povzdignil glasu, kot opisuje Holbrook (Ibid.), je njegovo dejanje nedvomno znak skrajne jeze, pri kateri so bile besede podprte tudi z neverbalnim nestrinjanjem.

Zaključimo lahko, da je *izogibanje rokovanju* (četudi ne najnovejši pojav) v zadnjem času postalo dokaj *pogost način neverbalnega in neposrednega izražanja stališč in odnosov do drugih držav ter njihove politike*.

Tehnološke spremembe. Razvoj na področju komunikacij, predvsem svetovnega spleta (interneta), diplomatom omogoča večjo in hitrejšo informiranost ter jim obenem dovoljuje, da

---

²⁴³ Muhamed Sacirbey, bosansko-ameriški odvetnik in poslovnež, je v času vojne, med leti 1992 in 1995, tesno sodeloval z bosansko vlado ter bil prvi bosanski veleposlanik pri ZN ter zunanji minister v času omenjenega dogajanja.

²⁴⁴ Ameriški zunanji minister med leti 1993 in 1997.

na aktualna politična dogajanja reagirajo veliko hitreje kot nekoč²⁴⁵. **Internet in elektronska pošta** torej znatno **povečata interakcijo in komunikacijo** in tako predstavljata dva ključna elementa diplomacije. Elektronska pošta je še posebej koristno orodje za udeležence v mednarodni politiki, kjer je kontaktiranje kolegov predpogoj vsega nadaljnjega delovanja, sta prepričana Kurbalija in Baldi (2000: 39). Diplomatska korespondenca v obliki elektronske pošte ima vsekakor svoje prednosti: omogoča hitrejše pošiljanje in sprejemanje poročil in ostalih dokumentov; omogoča pošiljanje v obliki priponk, katere je tudi lažje dopolnjevati in spreminjati; primerna pa je tudi za pošiljanje periodične komunikacije, kot so bilteni, okrožnice in interni memorandumi. Poleg tega so stroški pošiljanja v primerjavi s klasično pošto zanemarljivi, prav tako pa je sledljivost poslanih dokumentov izredno pregledna in hitro dostopna. Seveda ima uporaba elektronske pošte tudi svoje slabosti, kot so ta, da v vsej številčnosti poslanih sporočil kakšno izmed njih ni dostavljeno, nekodirana sporočila pa se lahko prestreže²⁴⁶, Kurbalija in Baldi (2000: 41) pa menita, da se zaradi možnosti hitrega pošiljanja včasih zanemari tudi čas, namenjen odločitvenemu procesu, ki je drugače vložen v pisanje osnutkov in tehtanju različnih možnosti. Nedvomno te pomanjkljivosti ne odtehtajo vseh prednosti, ki jih prinaša tovrstna komunikacija, in čeprav elektronska pošta najverjetneje še nekaj časa ne bo nadomestila klasičnega dopisovanja, ga bo vsaj dopolnjevala.

Čeprav je danes na vsak konec sveta moč priti v nekaj urah, pa je sestankovanje »v živo« vseeno olajšano z uporabo **videokonferenc**. Kurbalija in Baldi (2000: 50) sta prepričana, da bodo (čeprav menimo, da je do tega ponekod že prišlo) videokonference privarčevale ogromno denarja, porabljenega za pot, nastanitev in ostale stroške srečanj.

Pridobivanje informacij je ena izmed ključnih diplomatskih funkcij, omenjena tudi v 5. čl DKDO. Izraz se vedno pogosteje nadomešča z izrazom **upravljanje z informacijami** (*information management*), s čimer se opozori, da je to proces, ki ne vsebuje le zbiranja

---

²⁴⁵ *Včasih je bil čas med pošiljanjem in sprejemanjem diplomatske pošte tako dolg, da je diplomatu nemalokrat puščal veliko prostora za lastno odločanje in vodenje politike. To nazorno pokaže dogajanje v letu 1803, ko je bil v Pariz poslan James Monroe, da bi tam pomagal Robertu Livingstonu pri pogajanjih za nakup New Orleansa in sosednjega teritorija. Imel je pooblastilo, da ponudi 10 milijonov dolarjev. Vendar je v tistem času pošta od Evrope do Washingtona potovala dva meseca, zato niti Monroe niti Livingston nista menila, da je potrebno prositi za nadaljnje napotke, potem ko so Francozi za celotno področje Louisiane ponudili pet milijonov več (Hamilton in Langhorne, 1995: 131) Napoleon je na koncu mesto prodal Američanom (Louisiana Purchase).*

²⁴⁶ *To se sicer lahko zgodi tudi s klasično pošto, v primeru, da ni kodirana.*

podatkov, temveč tudi mnogo širše aktivnosti, ki poleg tega vključujejo zoženje vseh informacij na tiste, ki so pomembne za odločanje (Kurbalija in Baldi, 2000: 53). V tem kontekstu internet predstavlja pomemben pripomoček, nikakor pa ne nadomestilo za delo diplomatov. Informacijska tehnologija namreč diplomaciji nudi mnogo možnosti za upravljanje z informacijami. Kurbalija in Baldi (2000: 54) izpostavita nekaj izmed njih: kot prvo omenita dejstvo, da *internet* predstavlja dostop do ogromne količine informacij²⁴⁷, zato bo sčasoma po vsej verjetnosti predstavljal *univerzalni vir informacij*. Kot drugega omenita *hitro dostopnost do informacij*, saj do njih lahko dostopimo v nekaj sekundah. Tretja prednost je vse večje število orodij, kot so spletni iskalniki in imeniki, ki nudijo sistematičen dostop do vseh teh informacij. Pri vsem tem je potrebno seveda izluščiti podatke na podlagi njihove *pomembnosti, relevantnosti in verodostojnosti*.

Res je, da bi bila diplomacija brez letal, telefona, televizije in interneta veliko *manj osebna*. Ob vsem rečenem oz. napisanem pa je vseeno treba priznati, da nobena novost in sprememba v načinu diplomatskega komuniciranja ne more nadomestiti stiska roke, neverbalne komunikacije in osebne pogovora.

---

²⁴⁷ Avtorja (*Ibid.*) celo menita, da bodo milijarde internetnih strani sčasoma privedle do nekakšne »aleksandrijske knjižnice.«

7 SKLEP

Namen magistrskega dela je bil prikazati široko področje, ki ga pokriva diplomatski protokol, in obenem na podlagi zgodovinskega pregleda ponazoriti, kako se je ta večšina spreminjala skozi stoletja ter kakšno vlogo ima v svetu diplomacije in politike danes. Pri tem smo postavili hipoteze, katere bomo v nadaljevanju potrdili ali ovrgli, v sklepnem razmišljanju pa bomo še enkrat povzeli glavne značilnosti diplomatskega protokola ter opozorili na nujnost njegovega pravilnega izvajanja. Nazadnje bomo poudarili pomembnejše spremembe, s katerimi se je protokol v zadnjih nekaj desetletjih že soočil, ter poskusili predvideti na kakšen način in v kakšni smeri lahko spremembe in modernizacijo protokola pričakujemo v prihodnje.

Nekoč je blišč in sijaj, povezan s protokolarnimi dogodki in ceremonijami, odražal avtoriteto in položaj vladarja. Tem bolj dodelan in razkošen je bil ceremonial, tem bolj vpliven in pomemben je bil monarh in posredno država, ki jo je predstavljal. Vse do 16. stoletja so diplomati na nek način utelešali predvsem svojega vladarja in čeprav so bili nemalokrat deležni razkošnih sprejemov, je bilo to predvsem posledica moči države, ki so jo predstavljali in ne toliko njihovih osebnih vrlin. Vseeno pa namen protokola in ceremoniala takrat ni bil zgolj v kazanju moči, saj so z njim večkrat nakazali tudi politična prepričanja in stališča²⁴⁸. Ugotovili smo, da je neupoštevanje prednostnega reda ter povzročitev drugih, predvsem namernih protokolarnih »spodrseljajev« v preteklosti vodilo do zaostrenih meddržavnih odnosov, včasih celo vojn. Danes v demokratičnih državah seveda ni več možno določanje prednosti na podlagi moči države, saj je suverena enakost držav jasno zapisana v ustanovni listini OZN. S tem je onemogočena kakršnakoli pretekla praksa razlikovanja med državami, bodisi na področju prednosti ali kateremkoli drugem vidiku diplomatskega protokola. Kadar se ob različnih uradnih dogodkih na enem mestu zbere več diplomatov, se prednost med njimi določi po rangi ter datum nastopa funkcije, kar jasno določata DKDO in DKKO. Spoštovanje pa se ne izkazuje le preko prednostnega reda, temveč tudi z zagotavljanjem pripadajočih privilegijev in imunitet, ki so diplomatom priznane, ne glede na državo ali čas službovanja v državi sprejemnici. Vsa omenjena področja so nenazadnje kodificirana s številnimi

---

²⁴⁸ Zgodovina je prežeta s takšnimi primeri, naj spomnimo le na naslavljanje med carjem Nikolajem in Napoleonom (poglavje 4.3.4) ali uporabo vijolične barve v znak žalovanja Francije in Anglije ob smrti savojskega vojvode Karla Emmanulea II. (poglavje 4.4).

konvencijami in pravilniki, med katerimi sta nedvomno najpomembnejši zgoraj omenjeni konvenciji, ki vsaka zase pokrivata diplomatsko in konzularno področje. Čeprav nekoliko pozno (1961 in 1963), sta natančno opredelili področja diplomatskega in konzularnega prava, ki jih je do takrat (le deloma) pokrival Dunajski pravilnik in mednarodno običajno pravo. Z njuno pridobitvijo in ratifikacijo (ter ostalim korpusom diplomatskega prava) so se države obvezale spoštovati diplomatska, protokolarna in ceremonialna pravila, katera vsem akterjem na političnem prizorišču zagotavljajo enake pravice in položaj. Na podlagi tega lahko pritrdimo oceni, da se **diplomatski protokol kot okvir, v katerem se odvija pretežni del diplomatskega delovanja v mednarodni skupnosti držav, izvaja na podoben način, brez večjih razlik, ter da so pravila poenotena in redkokje dopuščajo večja odstopanja.** Nenazadnje so dobri sosedski in meddržavni odnosi cilj vsake demokratične države, zato vsaka vlada te odnose neguje z veliko odgovornostjo in daje ceremonialu, ki se uporablja pri organizaciji protokolarnih dogodkov, poseben pomen ali kot zapiše Mikolić (1995: 7): svečanost ceremonije, obseg sprejema, potek razgovorov in dodelitev priznanj vsi pokažejo na stopnjo pripravljenosti, ki jo želijo prikazati vse vpletene strani. Zato je tudi izjemnega pomena, da pri organizaciji takšnih dogodkov nič ni prepuščeno naključju, saj lahko vsaka najmanjša nepravilnost gostitelja ali gosta postavi v nezavidljiv položaj²⁴⁹.

Protokol je najbolj delikatno orodje diplomacije. Kot tak sledi in se prilagaja spremembam, do katerih prihaja v diplomaciji, ter tako odraža širše socialne norme. V zadnjih stoletjih se je dodobra ukoreninil in od takrat se njegov namen v samem jedru ni veliko spremenil. Kot smo že ugotovili, protokol državam zagotavlja učinkovito diplomatsko delovanje in pripomore k čim bolj nemotenemu razvijanju in ohranjanju meddržavnih odnosov. Ta naloga se nedvomno ne bo kaj dosti spremenila niti v prihodnosti. Ker pa diplomacija zaradi napredka v komunikacijah, hitrejšega dostopa do informacij ter posledično vedno zahtevnejše in vedoželjne javnosti postaja vse bolj odprta, se morajo tem spremembah in zahtevam 21. stoletja prilagajati tudi posamezni vidiki izvajanja protokola. Med novimi izzivi diplomatov lahko izpostavimo iskanje regionalnega miru, posredovanje humanitarne pomoči, ukvarjanje z globalnimi okoljevarstvenimi problemi in promoviranje gospodarskega sodelovanja med državami. Medtem ko je bila nekoč diplomacija dokaj diskretna in se ni odvijala pred očmi javnosti, je danes zaradi omenjenih razlogov ravno nasprotno, zato mora biti sodoben

---

²⁴⁹ Nick (1997: 143) hudomušno pripomne, da za protokol še kako velja Murphyjev zakon, ki pravi, da če obstaja možnost, da gre kaj narobe, bo zagotovo šlo. Zato, dodaja, se izkušeni »protokolarci« nikoli ne zanašajo za zagotovilo drugih oseb, temveč sami preverijo vsako podrobnost.

diplomat večš ne le (nepoznavalcu) nevidnih nalog diplomatske službe, temveč tudi uspešne komunikacije z javnostmi, predvsem mediji. Ta je še posebej pomembna, upoštevajoč staro misel (Vella, 1998:17), ki pravi da mora diplomat vedno dvakrat premisliti, preden pove nič. Ta odlika je danes še toliko pomembnejša, saj se malo dogodkov odvije skrito očem medijev in javnosti.

Dokazali smo, da se diplomacija in s tem tudi protokol nagiba k vedno večji neformalnosti na številnih področjih. Kot eno bolj opaznih sprememb smo izpostavili srečanja med voditelji držav, katera so postala pogostejša, zaradi nujnosti nemalokrat tudi nenačrtovana (praviloma so srečanja napovedana nekaj mesecev vnaprej). Slednje vodi k izbiri manj uradnega kraja srečanja²⁵⁰ in posledično manj uradnega ozračja, v katerem se srečanje odvija. Za tovrstna srečanja manj uradnega značaja so stopili v uporabo izrazi kot so »*resort venues*«, »*spa-time diplomacy*« in »*holiday drop-in*«.

Voditelji so se od nekdanj posluževali različnih sredstev in tehnik, ki neverbalno nakažejo njihovo (ne)strinjanje ali (ne)odobravanje določene politike. Med novejšimi smo omenili diplomatsko rokovanje kot vedno pomembnejši del diplomatske prakse. Ponujena roka je jasen pokazatelj dobrih odnosov in pripravljenosti k sodelovanju, medtem ko neponujena roka ali celo zavrnitev rokovanja pomenita javno neodobravanje in lahko povzročita resno diplomatsko žalitev. Dejstvo, da se rokovanja izogibajo tudi demokratični zahodni voditelji, pokaže, da je to postala uveljavljena (četudi redko) uporabljena diplomatska gesta.

Kot tretjo večjo spremembo smo omenili tehnološki in komunikacijski napredek, ki vodi k spremembah na vseh področjih, ne le v diplomaciji in protokolu. Med pomembne oz. danes že kar nujne veščine dobrega diplomata po mnenju Nicka (1997: 88) spadata tudi uporaba interneta in elektronske pošte. Vsa informacijska tehnologija sicer ne bo in ne more nadomestiti osebnih stikov in ukoreninjenih načinov komuniciranja, prav gotovo pa jih bo nadgrajevala in jim v prihodnosti dala novo obliko.

Na podlagi teh dognanj lahko potrdimo našo drugo hipotezo, **da je protokol kot sestavni del diplomacije doživel nekaj večjih in vrsto manjših sprememb, ki so prispevale k modernizaciji in zmanjšanju formalnosti v izvajanju protokola.** Pri tem je vseeno

---

²⁵⁰ Takšna so, med drugimi, srečanja na vrhu EK/EU, neuradna srečanja ASEAN ter srečanja držav G-7.

pomembno poudariti, da tovrstna težnja k modernizaciji in poenostavitvi kontaktov ter predpisanega obnašanja ni spremenila bistva diplomatskega protokola. Večina vljudnostnih pravil in pravil obnašanja, čeprav nekoliko spremenjenih, je še zmeraj ključnih za vzdrževanje korektnega odnosa med državami in njihovimi predstavniki.

Nadalje smo ugotovili, da se določeni vidika diplomatskega protokola izvajajo tudi v vladnih mednarodnih organizacijah, le da so ti prilagojeni njenim nalogam in strukturi. Za lažje delovanje organizacije je potrebno upoštevati interni prednosti red, medtem ko se prednostni red med različnimi organizaciji določa na podlagi številnih kriterijev. Lahko se ga določi na podlagi stopnje formalnosti ustanovne listine organizacije, glede na ustanovitelja (vlada, administracija, privatna skupina ...), vpliv ali finančna sredstva, ki nakažejo na stopnjo interesa vlade za obstoj in delovanje takšne organizacije. Tudi privilegiji in imunitete so se za lažje delovanje izkazali kot nepogrešljivi, odkar so jih leta 1943 za svojo organizacijo uvedli ZN. S tem pa so se pojavila tudi določena vprašanja in pomisleki o enačenju privilegijev in imunitet, dodeljenih mednarodnim organizacijam in tistih, pripadajočim diplomatskim misijam. Slednje, kot smo že omenili, diplomatom zagotavljajo neovirano delovanje, ki je ključno za učinkovitost njihovega dela oz. poklica. Ker v državi sprejemnici predstavljajo svojega šefa države in ker privilegije in imunitete zagotavlja mednarodno pravo in nenazadnje, ker so praviloma pogojeni s teorijo recipročnosti, je spremljanje njihovega izvajanja, s tem pa tudi morebitnega kršenja, razmeroma enostavno. Enako ne bi mogli trditi za mednarodne organizacije, predvsem pa za specializirane agencije ZN. Ratifikacija konvencije, ki bi tudi tem zagotavljala podobne ugodnosti, se je izkazala za težje izvedljivo. Njihovi predstavniki naj bi bili do imunitet in privilegijev manj upravičeni, saj naj ne bi imeli potreb po tako obsežnih ugodnostih, poleg tega je njihovo število mnogo večje, kar povzroči težji nadzor. Mednarodne organizacije v svojem izvajanju tudi niso suverene, saj ne predstavljajo volje zgolj ene države, zaradi tega pa tudi privilegiji in imunitete niso pogojeni z načelom recipročnosti.

Ker imajo različne organizacije različne cilje, s tem pa tudi različne potrebe in pogoje dela, je od tega odvisen tudi obseg privilegijev in imunitet. Ti morajo biti torej prilagojeni vsaki mednarodni organizaciji posebej, zato lahko potrdimo našo tretjo hipotezo, da se **načela protokola, ki se izvajajo v mednarodnih vladnih organizacijah, kljub določenim stičnim točkam razlikujejo od načel diplomatskega protokola ter so specifična glede na potrebe posameznih organizacij.**

Prisotnost brezhibnega protokola je danes, v luči slovenskega predsedovanja Svetu EU na lokalni in vse pogostejših srečanjih šefov držav in ostalih funkcionarjev na globalni ravni, ključna za uspešno izvedbo zastavljenih političnih, gospodarskih in humanitarnih ciljev. Protokol prepreči nepotrebne proceduralne zaplete in tako olajša stike med predstavniki držav, s tem pa tudi omogoči, da se srečanja in pogajanja zaključijo kar najbolj uspešno. Obenem podrobnosti, kot so svečanost ceremonije, obseg sprejema in potek razgovorov, pokažejo na stopnjo pripravljenosti, ki jo želijo pokazati vpletene strani.

Ob tem ima protokol tudi izrazito promocijsko vlogo. Z njim se država legitimira in predstavi, saj prav protokol, natančneje šef protokola, predstavlja prvi stik gosta z državo gostiteljico. »Protokol je legitimacija in vizitka države, vstopna dobrodošlica in merilo profesionalne, civilizacijske in kulturne stopnje neke diplomacije,« poudari Jeglič (1992). Zato je za vsako državo, predvsem pa za tako majhno in relativno mlado, kot je Slovenija, pomembno njegovo korektno in učinkovito izvajanje, upoštevajoč sodobne prijeme in tehnološke spremembe kot tudi vedno nove izzive diplomacije 21. stoletja.

Pri vsem tem ne gre pozabiti na **osebne vrline in lastnosti diplomata** in šefa (oz. predstavnika) protokolarne službe, saj nemalokrat ravno te (in ne še tako natančno določena napisana pravila) rešijo nastalo neprijetno situacijo ter tako preprečijo resnejši diplomatski zaplet ali nesporazum. Brez iznajdljivosti, komunikativnosti, diskretnosti, človeške topline in modre presoje (s tem se seznam še ne konča²⁵¹), predvsem pa njihovega pravilnega doziranja, bi se marsikatera zagata in protokolarni spodrsaljaji lahko končali z resnejšimi posledicami.

---

²⁵¹ Ko govorimo o lastnostih, katere bi morale odlikovati vsakega diplomata, se velikokrat navaja Harolda Nicolsona, ki je nekoč dejal: »These, then, are the qualities of my ideal diplomatist. Truth, accuracy, calm, patience, good temper, modesty and loyalty. »But,« the reader may object, »you have forgotten intelligence, knowledge, discernment, prudence, hospitality, charm, industry, courage and even tact.« I have not forgotten them. I have taken them for granted.« (Nicolson, 1988: 67).

8 SEZNAM LITERATURE IN VIROV

8.1 Literatura

Anderson, M.S. (1993): *The Rise of Modern Diplomacy 1450–1919*, Longman House, London and New York.

Benko, Vlado (1987): *Mednarodni odnosi*, Založba Obzorja, Maribor.

Benko, Vlado (2000): *Zgodovina mednarodnih odnosov*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

Berridge, G.R. (2002): *Diplomacy: Theory and Practice*, Hartnolls Limited, Bodmin, Cornwall, U.K.

Brglez, Milan (1998): »Kodifikacija sodobnega diplomatskega prava«. V: Jazbec, Milan, *Diplomacija in Slovenci: Zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, Založba Drava, Celovec, str. 59-87.

Bohte Borut in Sancin Vasilka (2006): *Diplomatsko in konzularno pravo*, Pravna fakulteta in Cankarjeva založba, Ljubljana.

Cannadine, David in Simon Price (1992): *Ritual of Royalty: Power and Ceremonial in Traditional Societies*, Past and Present Society, Cambridge University Press.

Cameron, Averil (1992): *The Byzantine Book of Ceremonies*. V: Cannadine David (1992): *Rituals of Royalty*, University Press, Cambridge.

Dembinski, Ludwik (1988): *The Modern Law of Diplomacy: External Missions of the States and International Organizations*. Dodrecht (etc.): Martinus Nijhoff in UNITAR.

Feltham, Ralph George (1993): *Diplomatic Handbook*, Longman, London and New York.

Frey, Linda S. in Frey Marcha (1988): »A Diplomatic Analogy: International Functionaries and Their Privileges«. V: Kurbalija, Jovan: *Modern Diplomacy*. The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta, str. 211-223.

Goldstein, Erik (1998): »Develpomentis in Protocol«. V: Kurbalija, Jovan: *Modern Diplomacy*. The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta, str. 49-56.

Hamilton, Keith in Langhorne Richard (1995): *The Practice of Diplomacy: Its evolution, theory and administration*, Routledge, London and New York.

Holbrook, Richard (1998): *To End a War*, Random House, New York.

Holsti, K.J. (1995): *International Politics: a Framework for Analysis*, Prentice Hall, New Jersey, U.S.A..

Janković, Branimir (1988): *Diplomatija, savremeni sistem*. Beograd: Naučna knjiga.

Jazbec, Milan (1998): *Diplomacija in Slovenci: Zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, Založba Drava, Celovec.

Jazbec, Milan (1997): *Konzularni odnosi*, FDV, Ljubljana.

Jeglič, Željko (1992): *Nekaj misli o nalogah in potrebah Protokola MZZ*. Ljubljana.

Kissinger, Henry (1995): *Diplomacy*, Simon & Shuster, London.

Knežević, Ana N. (2001): *Oljka: o sporazumevanju in obnašanju: tudi tako govorimo*, Didakta, Radovljica.

Kurbalija, Jovan (ed) (1998): *Modern Diplomacy*, The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta.

Kurbalija, Jovan (ed) (1999): *Knowledge and Diplomacy*, The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta.

Kurbalija, Jovan in Baldi Stefano (2000): *Internet Guide for Diplomats*, The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta.

Langhorne, Richard (1998): History and evolution of diplomacy. V: Kurbalija Jovan (1998): *Modern diplomacy*. The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta.

Likar, Beti (2000): *Diplomatska korespondenca: pravila in dileme sodobne komunikacije*, specialistično delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

McCaffree, Mary Jane in Innis, Pauline (1985): *Protocol: the Complete Handbook of Diplomatic, Official and Social Usage*, Devon Publishing Company, Inc., Washington D.C.

Mikolić, Mario (1995): *Diplomatski protokol - praksa u Republici Hrvatskoj i neke praktične upute*, Mate, Zagreb.

Mikolić, Mario (2002): *Diplomatski i poslovni protokol*, Barbat, Zagreb.

Morgenthau, H. (1995). *Politika med narodi: borba za moč in mir*, DZS, Ljubljana.

Murty, B.S. (1989): *The International Law of Diplomacy: The Diplomatic Instrument and World Public Order*, New Haven Press, New Haven.

Nick, Stanko (1997): *Diplomacija, metode in tehnike*, Barbat, Zagreb.

Nicolson, Sir Harold (1988): *Diplomacy*, Institute for the Study of Diplomacy, Georgetown University, Washington D.C..

Osolnik, Marjan (1998): »Diplomatski protokol«. V: Jazbec, Milan, *Diplomacija in Slovenci: Zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, Založba Drava, Celovec, str. 140-59.

Petrič, Ernest (1996): »Zunanja politika majhnih držav«. V: Teorija in praksa, let. 33/6, str. 876-97.

Potemkin, V.P. ur. (1947): *Zgodovina diplomacije*, Prvi del, DZS, Ljubljana.

Roosen, William (1980): Early Modern Diplomatic Ceremonial: A Systems Approach, *Journal of Modern History*, 52 [452–476].

Rosenau, James N. (1971): *The Scientific Study of Foreign Policy*, Free Press, New York.

Satow, Sir Ernest (1979): *A Guide to Diplomatic Practice*, 2nd ed, Longmans, London.

Sen, Biswanath (1988): *A diplomat's Handbook of International Law and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.

Simoniti, Iztok (1994): »Diplomatsko pravo«. V: *Teorija in praksa*, ISSN 0040-3598, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Simoniti, Iztok (1995a): »Multilateralna diplomacija«. V: *Teorija in praksa*, ISSN 0040-3598, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Simoniti, Iztok (1995:b): »Specialne misije«. V: *Teorija in praksa*, ISSN 0040-3598, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1997), DZS, Ljubljana.

Travnik, Jelka (2004): *Vloga protokola v zunanji politiki držav*, magistrska naloga, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Trajkovski, Georgi (1990): *Diplomatski protokol*, Nova, Beograd.

Tuckerman, Nancy in Dunnan, Nancy (1995): *The Amy Vanderbilt Complete Book of Etiquette*, Doubleday, New York.

Vella, F. George (1998): *Opening Address*, V: Kurbalija, Jovan: *Modern Diplomacy*. The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Malta, str.11-18.

Verbinc, France (1979): *Slovar tujk*, šesta izdaja, Cankarjeva založba, Ljubljana.

Vukadinović, Radovan (1995): *Diplomacija: strategija političnih pogajanj*, Arah Consulting d. o. o., Ljubljana.

Zadnik, Vesna (2005): *Analiza delovanja protokolarne službe v Republiki Sloveniji na primeru Parlamentarne skupščine NATO*, diplomatska naloga, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Zelmanović, Đorđe (1990): *Ilustrirani bonton in protokol*, Založba obzorja, Maribor.

Watson, Adam (1982): *Diplomacy: The Dialogue Between States*, Eyre Methuen, London.

Wood, John R. in Serres, Jean (1970): *Diplomatic Ceremonial and Protocol: Principles, Procedures and Practices*, Columbia University Press, New York.

8.2 Viri

Convention on Special Missions (1969),

untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_3_1969.pdf (15. 6. 2006).

Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations (1946),

[www.unog.ch/.../C8297DB1DE8566F2C1256F2600348A73/\\$file/Convention%20P%20&%20I%20\(1946\)%20-%20E.pdf](http://www.unog.ch/.../C8297DB1DE8566F2C1256F2600348A73/$file/Convention%20P%20&%20I%20(1946)%20-%20E.pdf) (15. 6. 2006).

Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije, Ur. l. RS št. 108/1999.

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (1961), Bohte in Sancin (2006): *Diplomatsko in konzularno pravo*, Pravna fakulteta in Cankarjeva založba, Ljubljana.

Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (1963), Jazbec, Milan (1997): *Konzularni odnosi*, FDV, Ljubljana.

Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja (1975), Bohte in Sancin (2006): *Diplomatsko in konzularno pravo*, Pravna fakulteta in Cankarjeva založba, Ljubljana.

Sklep o določitvi protokolarnih pravil, Ur.l. RS št. 36/1994.

Sklep o spremembah in dopolnitvah sklepa o določitvi protokolarnih pravil, Ur. l. RS št. 24/1995.

Sklep o spremembah in dopolnitvah sklepa o določitvi protokolarnih pravil, Ur. l. RS št. 47/1997.

Sklep o spremembah in dopolnitvah sklepa o določitvi protokolarnih pravil, Ur. l. RS št. 95/2002.

Zakon o zunanjih zadevah (1991). Uradni list RS, št. 1/1991 (25.06.1991).

8.3 Časopisni članki

Turk, Miha (2003): Moj pogled, *Ognjišče* (junij 2003), str. 58-59.

Vončina, Marjana (2006): Velika gala predstava na dvoru, *Nedeljski dnevnik* (24. 12. 2006), str. 13.

8.4 Svetovni splet

Australian Government: Department of Foreign Affairs and Trade: Protocol Guidelines:

Protocol for the Modern Diplomat:

<http://www.state.gov/documents/organization/15742.pdf#search=%22Diplomatic%20Protocol%22> (5. 4. 2007)

US Department of State: <http://www.state.gov/s/cpr/> (7. 3. 2007)

http://www.dfat.gov.au/protocol/Protocol_Guidelines (12. 2. 2007)

<http://foia.state.gov/masterdocs/02fam/02fam0960.pdf> (5. 4. 2007)

8.5 Osebni pogovor

Jeglič, Željko, junij 2007, Ljubljana.